

KAPSAYICI VE KATILIMCI OKULLAR İÇİN
EĞİTİMCİLERE YÖNELİK ÇOCUK İŞÇİLİĞİ
VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE REHBERİ
MEVSİMLİK GEZİCİ
TARIM İŞÇİLERİNİN
ÇOCUKLARI VE EĞİTİM

İstanbul Bilgi Üniversitesi
GÖÇ ÇALIŞMALARI
UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

Bernard
van Leer
FOUNDATION

**Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve
Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi:
Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocukları ve Eğitim
İstanbul, 2020**

Hazırlayan

Dr. Ayşe Beyazova

Yayımlayan

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

İstanbul Bilgi Üniversitesi
GÖÇ ÇALIŞMALARI
UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

**İstanbul Bilgi Üniversitesi
Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi**

santralistanbul Kampüsü

Eski Silahtarağa Elektrik Santrali

Kazım Karabekir Cad. No. 2/13

34060 Eyüpsultan, İstanbul

Tel: +90 212 311 52 11

E-posta: rc.mig@bilgi.edu.tr

URL: <http://goc.bilgi.edu.tr>

Yapım

MYRA

www.myra.com.tr

Koordinasyon

Engin Doğan

Tasarım

Tuba Mücella Kiper

Sayfa Uygulama

Serhan Baykara

**Bernard
van Leer**
FOUNDATION

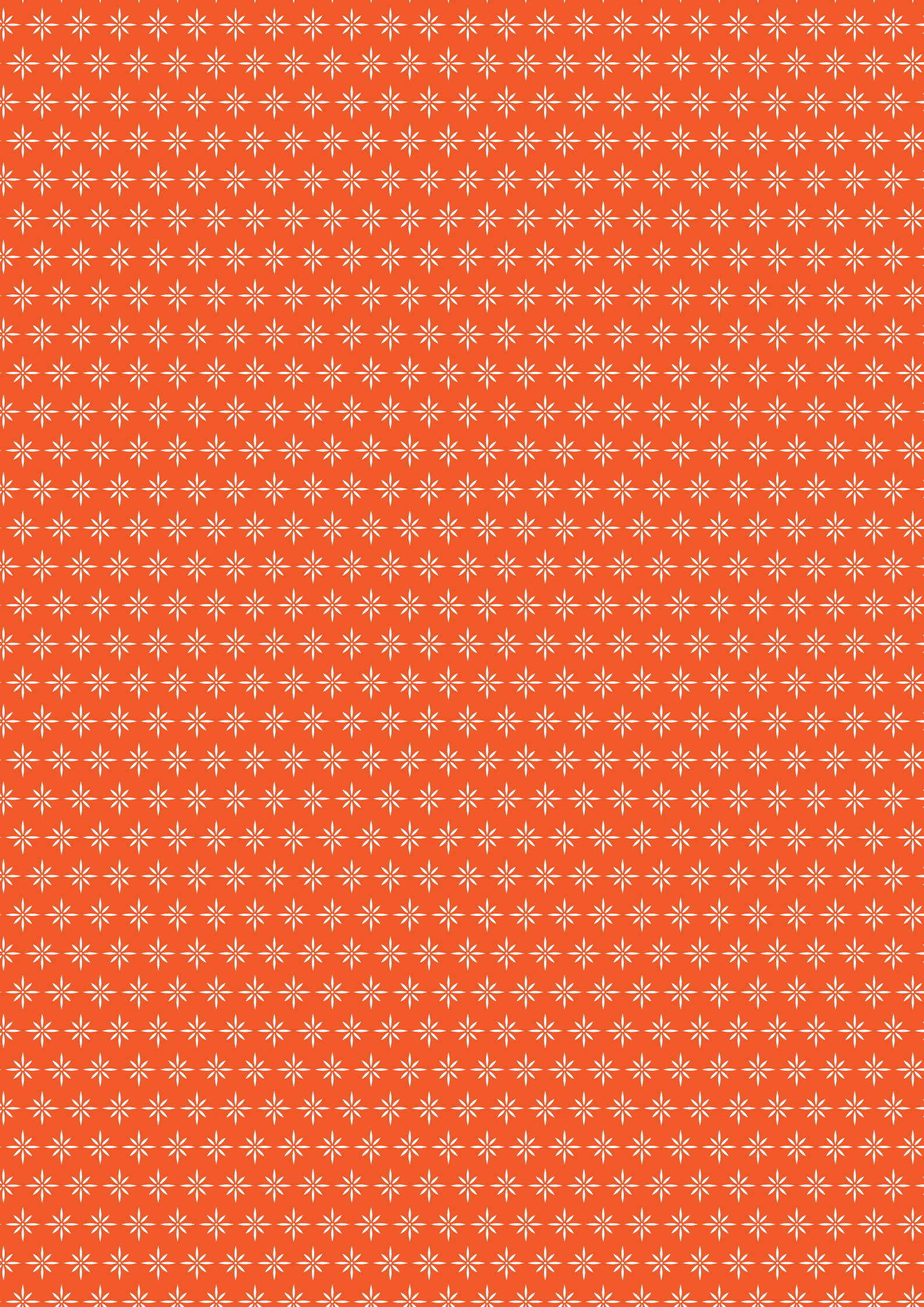
Bu rehber, Bernard van Leer Vakfı desteğiyle yürütülen "Adana'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi" Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Rehberde yer alan görüş ve öneriler, Bernard van Leer Vakfı'nın resmi görüşü olarak yansıtılamaz.

KAPSAYICI VE KATILIMCI OKULLAR İÇİN
EĞİTİMCİLERE YÖNELİK ÇOCUK İŞÇİLİĞİ
VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE REHBERİ

MEVSİMLİK GEZİCİ
TARIM İŞÇİLERİNİN
ÇOCUKLARI VE EĞİTİM

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER	6
ÖNSÖZ	10
MEVSİMLİK GEZİCİ VE GEÇİCİ TARIM GÖÇÜ, İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR	14
Dünyada ve Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklar	15
Türkiye’de Mevsimlik Tarımda Çalıştırılan Çocuklara İlişkin Düzenleme ve Uygulamalar	15
Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalıştırılan Çocukların Maruz Kaldığı Riskler	19
Mevsimlik Gezici Tarımda Çalıştırılan Çocukların Yaşamında Eğitimin Rolü	28
MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNİN ÇOCUKLARINA YÖNELİK AYRIMCILIKLA MÜCADELE VE EĞİTİMDE KAPSAYICILIĞA İLİŞKİN ETKİNLİKLER	36
Eğitimcilerle Uygulanabilecek Etkinlikler	37
Etkinlik 1: Eğitimde Kapsayıcılık: Sınıfta Kimler Var	37
Etkinlik 2: Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların 24 Saati	43
Etkinlik 3: Mevsimlik Gezici Tarımda Çalışmanın Çocuklar Açısından Riskleri	47
Etkinlik 4: Mevsimlik Tarım İşçiliği Göçü, Gezici Tarım İşçiliği ve Çocuklar	50
Etkinlik 5: Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklar için Neler Yapabiliriz?	55
Çocuklar için Kapsayıcılık Etkinlikleri	57
Etkinlik 6: Kimler Var Kimler Yok?	57
Etkinlik 7: Zorbalık Sahneleri	59
Etkinlik 8: Ben Kimim?	62
Etkinlik 9: Sevgili Günlük	64
KAYNAKÇA	70
EK: SAYFA 50 İÇİN CEVAP ANAHTARI VE EK BİLGİLER	74

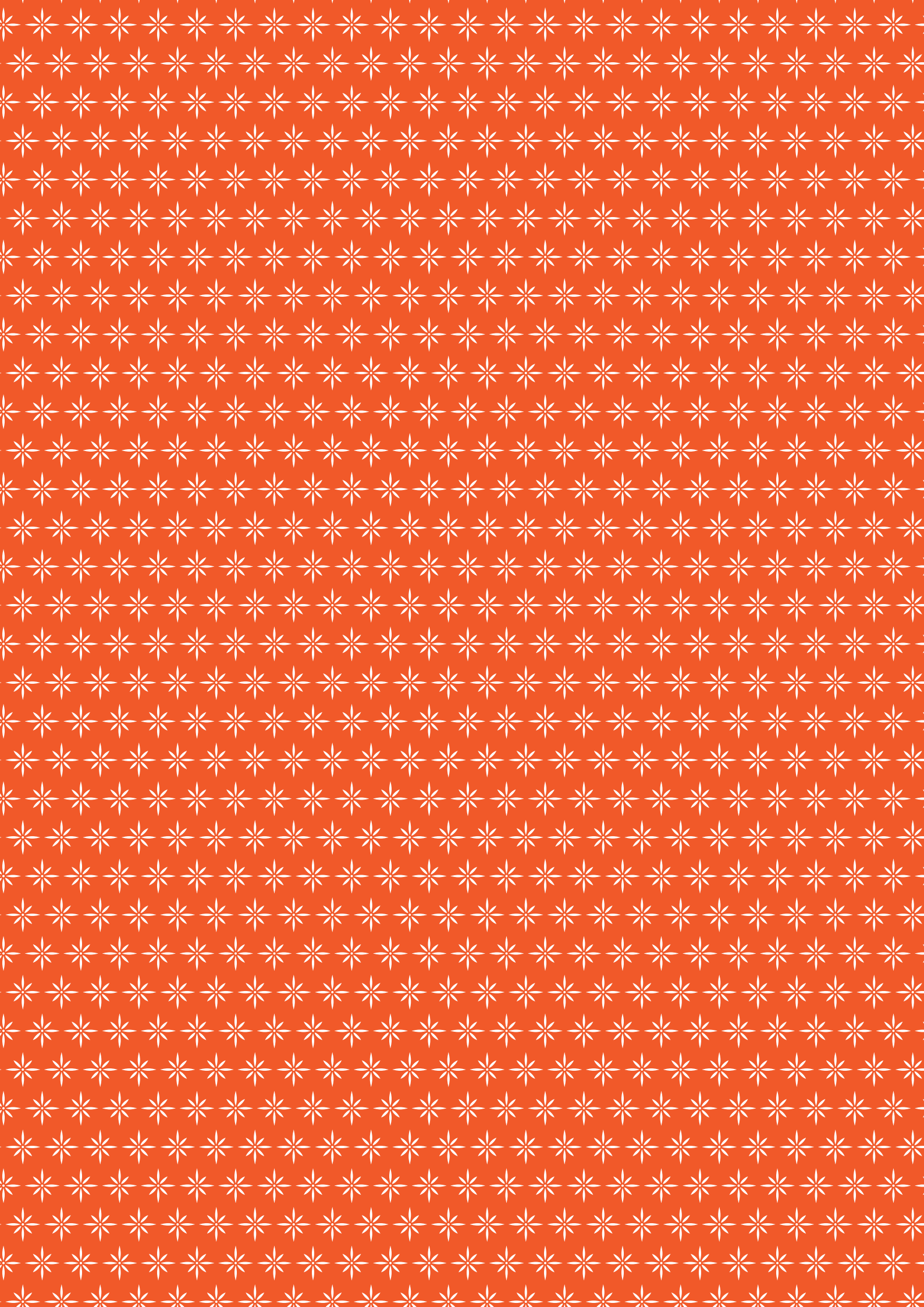

TEŞEKKÜRLER

TEŞEKKÜRLER

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak Bernard van Leer Vakfı desteği ve Çukurova Kalkınma Ajansı işbirliğiyle 2016-2017 yıllarında yürütülen “Adana’da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi” araştırmasının bulguları bizi çocukların eğitime erişim ve devamlarını ve bu alandaki aktörleri desteklemenin yollarını aramaya götürdü. Bu doğrultuda eğitimciler için yol gösterici bir rehber kitapçık hazırlamayı hedefledik. Bu rehber kitapçığın oluşturulmasına katkıda bulunan tüm kurum ve kişilere gönülden teşekkürlerimizi sunarız.

Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi’nde yazılı ve görsel materyallerini bizimle paylaşan Kalkınma Atölyesi ve Hayata Destek Derneği’ne çok teşekkür ederiz. Ayrıca hazırlık sürecine katkıda bulunan Hayata Destek Derneği İletişim ve Kaynak Geliştirme Uzmanı Ceyla Altındiş’e, Kalkınma Atölyesi’nden çocuk hakları, insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği uzmanı Sinem Sefa Bayraktar’a, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi Koordinatörü Gözde Durmuş’a teşekkür ederiz. Rehber kitapçığı gözden geçirerek görüş ve önerilerini bizlerle paylaşan İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi Koordinatörü Gözde Durmuş’a, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nden Proje Koordinatörü Veysi Kondu’ya, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi’nden çocuk hakları, insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği uzmanı Sinem Sefa Bayraktar’a, Hümanist Büro yöneticisi avukat Seda Akço’ya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi’nden Melisa Çakmak’a da önemli katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Ayrıca deneyimlerini paylaşarak metne yazılarıyla katkıda bulunan Mustafa Dursun ve Mustafa Zengin’e teşekkür ederiz.

ÖNSÖZ

ÖNSÖZ

Okumakta olduğunuz bu rehber kitapçık İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Bernard van Leer Vakfı desteği ve Çukurova Kalkınma Ajansı işbirliğiyle 2016-2017 yıllarında yürüttüğü "Adana'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi" projesinin bulgu ve çıktılarına dayanarak mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının içinde bulunduğu koşullara dair eğitimcilere destek sunmak üzere hazırlanmıştır. İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2016 yılında Adana'da Karagöçer-Karataş, Tuzla-Karataş ve Kadıköy-Yüreğir'deki üç çadır yerinde yaşamakta olan ve özellikle 0-8 yaş çocukları bulunan mevsimlik tarım işçisi ailelerle yürütülen araştırma projesi, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının yaşları ilerledikçe daha fazla mevsimlik tarım işinin parçası haline geldiklerini ve eğitim yaşamından koptuklarını ortaya koymuştur. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları çoğu kez eğitime devam edememektedir. Eğitime devam eden çocukların da okul başarısı, okula ve sınıfa aidiyetleri düşüktür. Akranlarından farklı yaşam koşulları ve düzenine sahip olan bu çocuklar eğitim ortamlarında sıklıkla arkadaşlarının ya da ebeveynlerin ayrımcı tutum veya davranışlarına maruz kalmaktadır. Bu kitapçık, çocukların eğitim yaşamına bağlanmasında önemli rolü bulunan eğitimcilere mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının koşullarına dair bilgi sunmayı ve öğrencilerde farklılıklara saygı ve kapsayıcılığa dair tutum ve davranış geliştirmeyi hedefleyen bir yol gösterici rehberdir. İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi tarafından 2019'da hazırlanmış olan Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi'ne ek olarak hazırlanmıştır.

Çocuk işçiliğiyle mücadeleye ilişkin uluslararası ve ulusal standartların varlığına ve geçtiğimiz elli yılda bu mücadelede yol alınmış olunmasına rağmen çocuk işçiliği çoğu kez kayıt dışı biçimde hem dünyada hem de Türkiye'de devam etmektedir. Dünyadaki savaş, çatışma, afet gibi çocukların ve ailelerin içinde bulunduğu yoksunluğu ve dezavantajları besleyen koşullar çocuk işçiliğini ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini yaygınlaştırmaktadır. Sonuç olarak önemli sayıda çocuk, çocukluğunu okulda, oyun ortamında, ailesiyle ya da arkadaşlarıyla geçirmek yerine tarlada, fabrikada, atölyede ya da sokakta çalışarak geçirmektedir.

Mevsimlik tarımda çocukların çalıştırılması çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasındadır, çocuk haklarına aykırıdır ve uluslararası ve ulusal mevzuata göre yasaktır. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları barınma, eğitim, sağlık, beslenme ve korunma gibi temel hak ve hizmetlerden yararlanamamakta; fiziksel, psikolojik ve gelişimsel zararlara maruz kalmaktadır. Toplumun en yoksul kesimlerinden gelen bu ailelerin ve çocukların içinde bulundukları dezavantajlı koşulların düzelmesi için yapılabilecek çok da bir şey olmadığına, hatta bu koşullardaki çocukların çalışmasının kaçınılmaz olduğuna ilişkin tutumlar çocuk haklarını gözetmekten sorumlu ve çocukların yakın çevresinde bulunan yetişkinleri çocukların haklarını korumaktan alıkoymaktadır. Yetişkinler çoğu kez çalıştırılan çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşulları doğru bulmasalar da çocuk işçiliğini

bu çocuklar için “kötünün iyisi” bir seçenek olarak görmekte, başka bir seçenek olabileceğine inanmamaktadır. Oysa başka seçenekler mümkündür ve çocukların çevresindeki “destek halkaları”nda yer alması beklenen yetişkinlerin yaratabileceği küçük değişimler çocukların eğitim, sağlık, kendini gerçekleştirme, öğrenme, istismardan korunma gibi temel haklarının gerçekleşmesi açısından büyük dönüşümlere yol açabilir.

Eğitimde kapsayıcılık özellikle Suriye’de 2011’de başlayan savaşın ardından önemli sayıda çocuğun Türkiye’ye göç etmesiyle ülkemizde öne çıkan bir kavram olmuştur. Suriyeli çocuklar bugün Türkiye’deki çocuklar arasındaki en dezavantajlı kesimler arasında yer aldığından ve dezavantajlar söz konusu olduğunda eğitim ya da oyun gibi temel ihtiyaçlar çocuk yaşamının çeperlerine doğru itildiğinden eğitimde kapsayıcılığın Suriyeli çocuklar için önemli olduğu açıktır. Ancak eğitimde kapsayıcılık azınlık mensubu olma, engellilik veya diğer farklı özellikleri dolayısıyla eğitime erişim, devam, öğrenme, sosyalleşme kısacası eğitime katılma bağlamında güçlükler yaşayan tüm çocukları ilgilendirir; her bir çocuk için çocukluğun her evresinde önemlidir.

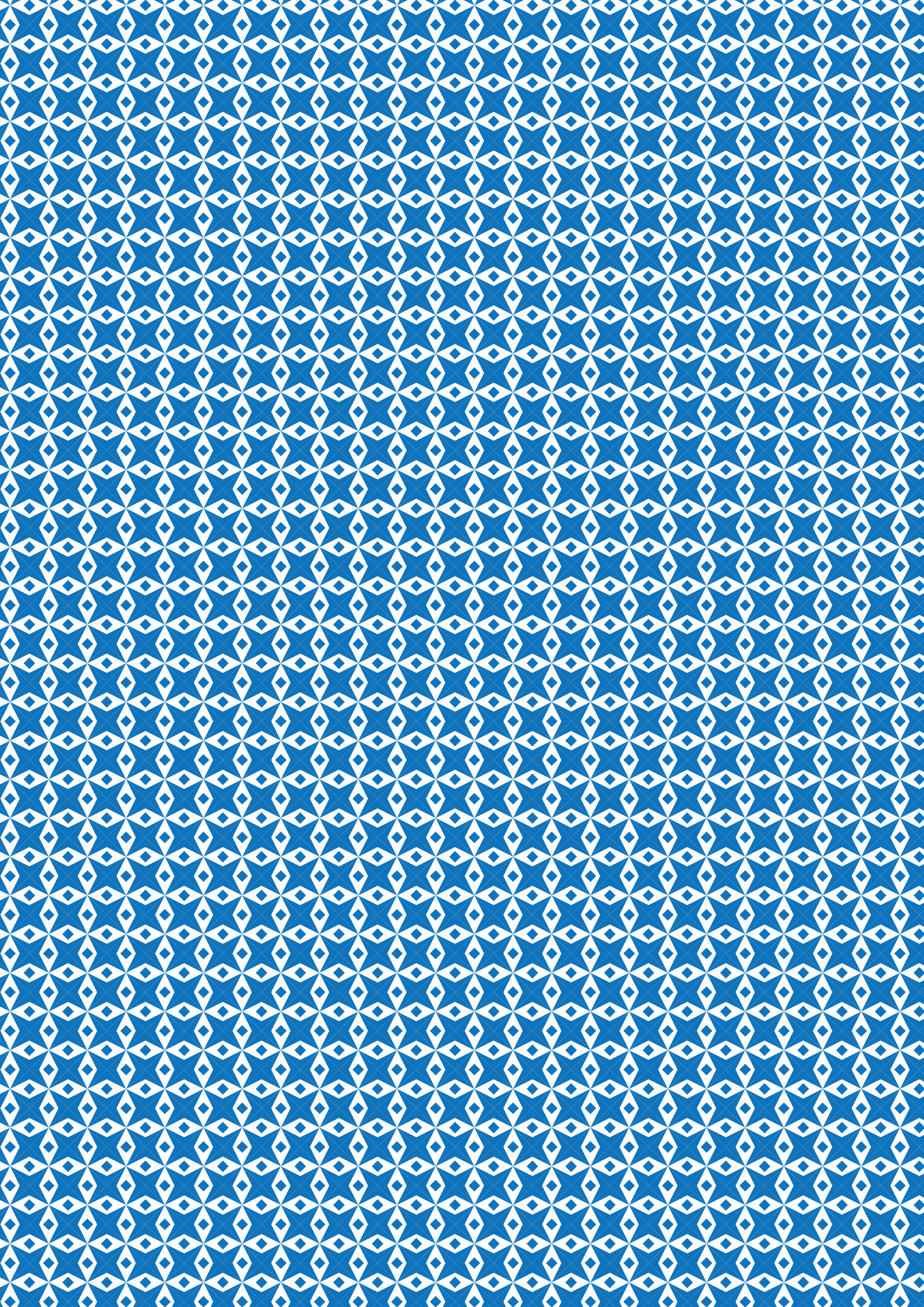
Kapsayıcı eğitim, öğrenenlerin birbirinden farklı ihtiyaçlarına yanıt verme ve eğitimin dışında kalmayı önleme sürecidir ve temel dayanağı tüm çocukların sahip olduğu eğitim hakkıdır. Başlarda özellikle engelli çocukların diğerleriyle birlikte eğitime katılımını sağlama düşüncesinden yola çıkan kapsayıcı eğitim anlayışı günümüzde tüm çocukların eğitime eşit ve birlikte katılımını ifade etmekte ve bunun temel bir hak ve kamusal bir sorumluluk olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Diğer yandan her bir çocuğu eğitime gerçek anlamda katmak çok zordur; hatta imkânsız gibi görünebilir. Eşitsizlikler, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar ve bunlar temelinde yapılan ayrımcılıklar gündelik yaşamın her katmanına nüfuz etmiş durumdadır, eğitimcilerin hemen yanı başındadır. Hem çocuklar arasındaki hem de yetişkinlerden kaynaklı olan ayrımcılıkla mücadele etmek, bir yandan da çocukların içinde bulunduğu dezavantajlı koşulları dönüştürmeye çalışmak ve bunu sınıftaki her çocuk için yapmak gerçekten büyük bir mücadeledir; dolayısıyla bu bağlamda eğitimcilerin güçlenmesi ve desteklenmesi önemlidir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar çalıştıkları için önemli oranda okula devamsızlık yapmakta, sık sık okul değiştirmek durumunda kalmakta, çalıştıkları tarla ya da bahçenin yakınındaki okullara devam ediyor olsalar da sınıfta ve okul içinde öğrenme ve sosyalleşme güçlükleri yaşayabilirken, çoğu kez de akranları tarafından dışlanmaktadır. Dolayısıyla mevsimlik gezici tarım işçisi çocukları eğitim süreçlerine dâhil etmek eğitimciler için çok daha zorlu bir süreçtir ve milli eğitim politikalarını geliştirenlerin, okul idarecilerinin, diğer çocukları da dâhil olmak üzere tüm ebeveynlerin ve çocukların kendisinin desteği olmadan bu sürecin başarıya ulaşması mümkün değildir.

Okuduğunuz bu kitabın amacı mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak durumunda kalan ya da bu mevsimlik tarım işçiliği göçü sürecinde ailesiyle yer değiştiren öğrencileri bulunan öğretmenleri güçlendirmektir. Mevsimlik tarım işçisi çocukların koşullarını iyileştirmeye yönelik politika ve programlar Türkiye’de özellikle 2010 yılından beri geliştirilmekte ve uygulanmaya çalışılmakta; düzenlemeler yürürlüğe konulmaktadır. Bu konuya odaklanan akademik kurumlar ve sivil toplum kuruluşları araştırmalar yayımlayıp faaliyetler yürütmektedir. Buna rağmen mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarına ilişkin önlemlerin güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Burada belirtilmesi gereken, yoksulluğun bu ailelerin yaşamında bir kısır döngü olmasını engellemek açısından eğitimin önemidir. Yapısal bir sorun olan yoksulluk karşısında yapabileceklerinin sınırlı olduğu düşüncesi bu bağlamda harekete geçmek isteyen yetişkinleri, ebeveynleri, öğretmenleri, sosyal çalışmacıları çoğu kez durdurabilmektedir. Yoksullukla mücadele için yapısal düzenleme ve politikalara ihtiyaç varsa da içinde bulunduğu sosyal dezavantajlar nedeniyle çalışan veya çalışma riski bulunan her bir çocuk için çocukların çevresinde yer alan yetişkinlerin bir destek halkası oluşturması mümkündür. Okumakta olduğunuz bu kitapçık mevsimlik tarım göçünde yer alan çocukların destek halkalarında önemli yeri bulunan öğretmenlere destek olmak amacıyla bir rehber olarak hazırlanmıştır. Bu yolculukta öğretmenlerin okuldaki idarecileri, diğer eğitimcileri ve çocukları güçlendirmesini kolaylaştırmayı hedeflemektedir.

**MEVSİMLİK GEZİCİ VE GEÇİCİ TARIM
GÖÇÜ, İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR**

MEVSİMLİK GEZİCİ VE GEÇİCİ TARIM GÖÇÜ, İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR

Mevsimlik tarım işçiliği göçü bir kişinin veya ailenin tarımsal üretim faaliyetlerinde iş bulabilmek için çoğu kez Şubat-Kasım döneminde sürekli yaşadığı (ikamet ettiği) yerden göç etmesi ve gidilen yerde (il veya yöre) tarımsal üretimin yapıldığı alanların yakınında ve çoğunlukla çadırdaki yaşanılması sürecini ifade eder. Türkiye’de önemli sayıda çocuk aileleriyle birlikte mevsimlik tarım işçiliği göçüne katılmaktadır. Aileleriyle beraber göç eden hatta tarla ya da bahçelerde çalışmak durumunda kalan çocukların çoğu gelinen yörelerde okula gidememektedir. Bazı çocuklar okula gidebilseler de bu çocukların eğitimleri kesintiye uğradığından zorlu yaşam ve barınma koşullarıyla beraber yeni bir okul ortamına, yeni öğretmenlere ve arkadaşlara alışmaları, bu koşullarda başarı göstermeleri güç olmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerdeki çocuklar oyun, eğitim, aileyle vakit geçirme, sosyalleşme gibi durumlarla özdeşleşen çocukluk yaşamından çok, çalışma, ekmeğini kazanma, ev işlerini yapma, çocuk bakımı verme ya da aile bütçesine katkı gibi yetişkinlik yaşamına ait etkinliklerle uğraşır. Çocukluktan ziyade yetişkinliği deneyimlerler.

Tarımsal üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı zamanlarda işçi ailelerin yaşadıkları yerlerden başka tarımsal alanlara doğru yer değiştirerek göç etmesine “mevsimlik gezici tarım işçiliği”; tarım işçilerinin kendi yaşadıkları, ikamet ettikleri yerlerdeki tarla ya da bahçelerde fazladan emek gücüne ihtiyaç duyulduğunda ekim/dikim, sulama, çapa ve hasat işinde belirli bir süre çalışmasına “geçici tarım işçiliği” denir.¹ Mevsimlik iş, tarımsal üretim yapan bir işletmede her yıl tekrarlanan bir çalışma olduğu halde, geçici iş, bir işyerinde her yıl düzenli tekrarlanan bir çalışma değil de, ihtiyaca göre başvurulmuş ve bazen birkaç günde biten, bazen de aylarca süren bir iş olarak ortaya çıkmaktadır.²

Mevsimlik tarım işçiliği göçü, çocuk veya yetişkin tüm aile bireyleri için olumsuz koşullarda meydana gelse de, gelişim döneminde olan çocukların farklı ve özel ihtiyaçları bulunduğu için temel haklarının gerçekleşmeyişi çocukların yaşamında daha fazla ve uzun dönemli zararlara yol açmaktadır. Mevsimlik tarım göçü barınma, eğitim, sağlık, korunma, beslenme açısından olumsuz koşullarda meydana gelir; aileleriyle beraber göç eden çocuklar da bu olumsuz koşullardan ciddi zarar görür. Aileler çoğu kez güvenli ulaşım, barınma, altyapı, iş güvenliği, gelir güvencesi, sağlıklı beslenme gibi haklardan yoksun çalışmaktadır. Kötü barınma ve beslenme koşullarıyla beraber temiz içme suyuna erişimde dahi sıkıntılar yaşanabilmektedir. Çalışma süreleri günde 12 saate varabilirken, çalışma ortamı her türlü iş sağlığı ve güvenliği önleminin uzak olabilmektedir. Kısacası çocukların yaşama, gelişme, eğitim, sağlık, oyun gibi temel hakları neredeyse hiçbir zaman

1 Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Kavak, S. (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu. İstanbul: Hayata Destek Derneği. Erişim: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2014/12/mevsimlik-gezici-tarim-isciligi-2014-arastirma-raporu.pdf>

2 Okur, Z. (2008). Mevsimlik İşlerde Yıllık Ücretli İzin (Karar İncelemesi). Kamu İş Dergisi, 10(2): 1-17.

gerçekleşmez. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları tarlada, çadırda veya her iki ortamda birden çalıştıklarından çocuk işçiliğinin neden olduğu her türlü riskle karşı karşıya kalır. Tarım sektöründe etkin bir denetim mekanizmasının bulunmaması da mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının ve ailelerinin içinde bulunduğu koşulların dönüşümünü zorlaştırmaktadır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ ÇOCUKLAR

Sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada tarım sektöründe çalıştırılan çocuklar haklarının gerçekleşmesi açısından en dezavantajlı gruplar arasındadır. Dünyadaki çocuk işçilerin yarısından fazlası tarım sektöründe çalıştırılırken tarım sektöründe çalışmaya başlama yaşı 5-7 yaşlarına kadar geri gidebilmektedir. Savaşlar, çatışmalar ve iklimle bağlı doğal afetlerin yol açtığı zorunlu göçler nedeniyle 2012 yılından beri çocuk işçilerin sayısı önemli oranda artmış; tüm çocuk işçiler arasında tarımda çalışanların sayısı 2012'de 98 milyon (%58) iken 2018'de bu sayı 108 milyona (%71) kadar yükselmiştir.³

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2013 istatistiklerine göre Türkiye'deki işgücünün yaklaşık %23'ü tarım sektöründedir ve bunun yarıya yakın kısmını mevsimlik gezici ve geçici işçiler oluşturmaktadır.⁴ Türkiye'de tarımsal üretim özellikle bahar ve yaz döneminde yoğunlaşırken mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğunlukla Çukurova'da, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde çalıştıkları görülmektedir. Türkiye'de de çocuk işçiliği en yaygın olarak tarım sektöründe kullanılmaktadır. TÜİK 2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye'de 6-17 yaş grubunda olup çalışan çocukların %44,7'si yani 399 bin çocuk tarım sektöründe çalışmaktadır ve 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında bu oran 8,1 puan artmıştır. TÜİK 2019 yılı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre ise Türkiye'de 5-17 yaş grubunda olup çalışan çocukların %30,8'i yani 221 bin çocuk tarımda çalışmaktadır. Ancak metodolojik olarak farklar taşımaları sebebiyle 2012 ve 2019 araştırmalarının verileri arasında karşılaştırma olanağı sınırlıdır. Ayrıca 2019 araştırması Türkiye'de bulunan Suriyeli veya diğer ülkelerden gelen mülteci çocuklara dair verileri kapsamamaktadır. Özellikle Suriyeli ailelerin mevsimlik ucuz işçi olarak işverenlerce tercih edilmesinin, Türkiye'de tarım sektöründe çalışan çocukların sayısını da etkilediği tahmin edilebilir.⁵

TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIMDA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARA İLİŞKİN DÜZENLEME VE UYGULAMALAR

Türkiye'de mevsimlik gezici ve geçici tarım işçileriyle ilgili özel bir yasa yoktur ancak İş Kanununun izin ve çalışma süresi, sözleşme ve fesih gibi çeşitli maddelerinde ve bazı diğer kanunlarda⁶ mevsimlik işlere değinilmiştir. Türkiye'de kendilerine özgü bir yasa bulunmadığından tarım işçilerinin çoğunluğu Borçlar Kanununa tabidir, sadece 51 ve daha fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerinde çalışanlar İş Kanunundan yararlanabilmektedir. Dolayısıyla tarım işçilerinin çoğunluğu sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin, hastalık izni, iş sağlığı ve güvenliği yaptırımları gibi haklardan mahrum olarak, kanunda öngörülenin

3 FAO (2018, Haziran). Child labour in agriculture is on the rise, driven by conflict and disasters. Erişim: <http://www.fao.org/news/story/en/item/1140078/icode/>

4 Öz, C. S. ve Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, (1): 94-111. Erişim: <http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayil/05.pdf>

5 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı 2017-2023, s.20. Erişim: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf
Türkiye İstatistik Kurumu (2020, 31 Mart). Haber Bülteni, Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019. Erişim: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>
Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., ve Durmuş, G. (2020, 6 Nisan), Çocuk İşçiliğine Dair Her Bir Sayı Bir Çocuğun Yaşamıdır, Bianet, Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/222544-cocuk-isciligine-dair-her-bir-sayi-bir-cocugun-yasamidir>

6 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.

çok üstünde çalışma süreleriyle ve asgari yaş kuralları gözetilmeden çalıştırılmaktadır.⁷ Ailecek çalışan tarım işçileri içinde en dezavantajlı kesim olan önemli sayıdaki çocuğun haklarının gözetilmesi ve çocuk işçiliğinin önlenmesi bakımından acil önlemlere ihtiyaç vardır.

Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (eski adıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) 2008 yılında mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliğini “en kötü biçimdeki çocuk işçiliği” biçimlerinden biri olarak tanımlamıştır.⁸ Ayrıca Türkiye 2015 yılına dek çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmayı taahhüt etmiştir. Bu taahhüt devletin bu alandaki sorumluluğunun altını çizse de Türkiye’deki sorunun büyüklüğü düşünüldüğünde iyimser bir hedeftir. Türkiye’ye zorunlu göçle Suriye, Afganistan, Irak ve diğer ülkelerden gelen çocukların da mevsimlik tarım işinde yaygın olarak çalıştırıldığı düşünüldüğünde aynı dönemde sorunun ortadan kalkmak yerine genişlediği düşünülebilir. Nitekim çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması hedefi 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında 2023 yılına ertelenmiştir. Stratejiye göre 2023 yılında diğer alanlardaki çocuk işçiliği ise %2’nin altına düşürülecektir.⁹

Mevsimlik gezici tarım işçiliği alanını düzenlemek amacıyla yayımlanmış önemli bir Genelge 24 Mart 2010 tarihli Başbakanlık Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkındaki Genelgedir. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ulaşım, barınma, sağlık ve eğitim bakımından desteklenmesi için alınacak önlemleri içeren bu Genelge merkezi ve yerel idarelere özel görevler yüklemiş; merkezde “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu”, yerelde ise “İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulmasını öngörmüştür.¹⁰ Kurulların mevsimlik çalışma döneminin başında ve sonunda o il ve ilçede yürütülen faaliyetleri, karşılaşılan sorunları ve çözümlerini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na göndermesi gereklidir. Aynı Genelgeye göre işçilerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının ihtiyaç varsa taşınmalı veya mobil eğitim olanaklarından faydalanılarak göç ettikleri yöredeki okullara misafir öğrenci olarak alınması öngörülmüştür. Çocukların okula devamını sağlamak için şartlı nakit transferi ya da diğer sosyal yardımlar kullanılabilir. Ancak bu önlemlerin etkin ve yaygın biçimde uygulanmasıyla ilgili sorunlar vardır.¹¹

2010 yılı Genelgesine dayanarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) uygulanmıştır. Projenin amacı mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut durumlarının iyileştirilmesidir. METİP çerçevesinde oluşturulan geçici yerleşim yerlerinde, mevsimlik gezici tarım işçilerinin zorunlu eğitim çağında olup eğitimden uzak kalan çocuklarının eğitim hizmetlerine ulaşması amaçlanmış ve bu yönde uygulamalar yapılmıştır. Ancak 2014 yılından itibaren METİP için bütçe ayrılmazken, METİP kapsamındaki hizmetlerin 2014 yılından itibaren Valilikler, Kaymakamlıklar, İl/İlçe Belediye Başkanlıkları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) gibi kurumlarca yürütülmesine karar verilmiştir.¹²

13 Ocak 2015’te mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını araştırmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş; Komisyon üç aylık çalışma

7 Öz, C. S. ve Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri. ÇSCB Çalışma Dünyası Dergisi, (1): 94-111. Erişim: <http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayi1/05.pdf>

8 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı 2017-2023, s.32. Erişim: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisligimucadele_2017_2023_tr.pdf

9 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı 2017-2023, s.57. Erişim: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisligimucadele_2017_2023_tr.pdf

10 2010/6 Sayılı Genelge Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm>

11 Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Kavak, S. (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu. İstanbul: Hayata Destek Derneği. Erişim: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2014/12/mevsimlik-gezici-tarim-isciligi-2014-arastirma-raporu.pdf>

12 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014). METİP: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi Sunumu. Erişim: <http://app.csbg.gov.tr/isggm/oshaturkey/sunumlar/104.pdf>

sürecinde kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenleri dinlemiş, mevsimlik gezici tarım işçilerinin koşullarının belirlenmesi için incelemelerde bulunmuştur. Türkiye’deki iyi çalışmalar, Kanada, Hollanda ve İngiltere’deki uygulama örnekleri incelenmiştir. Sonuç olarak Komisyon ulaşım sorunlarının çözülmesi, barınma alanlarının devlet tarafından sağlanması, sağlık sorunlarının çözümü için toplum sağlığı merkezlerinin kullanılması, sosyal dışlanmaya karşı aktif içerme çalışmaları yapılması, mevsimlik tarım işçisi kadınların analık sigortasından yararlandırılması, çocuk işçi çalıştırmanın engellenmesi, örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılması ve işçilerin çalışmak için geldikleri yerde oy kullanmasının sağlanması gibi önerilerde bulunmuştur.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 59. maddesinde, “ilköğretim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler” denmektedir. Aynı kanunun 9.2 maddesine göre, “nüfusun az veya dağınık olduğu yerlerde, köyler gruplaştırılarak, merkezi durumda olan veya durumu uygun bulunan köylerde ilköğretim bölge okulları ve bunlara bağlı pansiyonlar, gruplaştırmının mümkün olmadığı yerlerde ise yatılı ilköğretim bölge okulları veya gezici okullar açılabilir. Gezici okullarda gezici öğretmenler görevlendirilir.” Çocukların çalıştırmaktan korunması ve gelecekte yoksullukla baş etmelerini kolaylaştırma fonksiyonunu yerine getirebilmek için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Temel Eğitim Genel Müdürlüğü’nün okula devamın takibi ve devamsızlığının önlenme, okul başarısını arttırıcı destek hizmetleri sunma ve gezici okullar açma sorumluluğu vardır.¹³

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kapsamında da 21 Mart 2016 tarihinde Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu Genelge yayınlanmıştır.¹⁴ Uygulayıcısı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü olan Genelge mevsimlik gezici tarım işçisi olarak aileleriyle birlikte göç eden çocukların bulundukları yerde eğitime katılımını öngörmüştür. Bu mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların okula erişimini ve devamını sağlamak için ilgili il ve ilçe müdürlüklerinde norm fazlası öğretmen atanmasını ve “Takip Ekipleri” kurulmasını, Takip Ekipleri’nin ilgili çocukları tespit etmesini, ilinden mevsimlik tarım göçü nedeniyle ayrılan çocukların listesinin göç edilen il/ilçe müdürlüğüne teslim edilmesini, farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmasını, e-okul sisteminin takip için kullanılmasını, ortaokul öğrencilerinin öncelikle yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmesini, yerleştiremeyen ortaokul ve ilkokul öğrencilerinin taşınmalı eğitimden yararlandırılmasını, gerekiyorsa mobil, prefabrik ve benzeri sınıflar açılmasını, tecrübeli öğretmenler görevlendirilmesini, gerekiyorsa telafi eğitimleri yapılmasını, gerekiyorsa özel eğitim hizmetleri verilmesini, okul kıyafetleri, kırtasiye ve diğer ihtiyaçların SYDV aracılığıyla sağlanmasını, Takip Ekipleri’nin çalışmalarının altı aylık dönemlerle Müdürlüklere raporlanmasını öngörmektedir.

2017 yılında yayımlanan 2017-2023 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı’nda “Tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuklar” öncelikli hedef grupları arasında kabul edilmiştir. Program’da tarımda çalışan çocukların büyük bölümünün “aile içi işletmelerde ailenin yetişkin bireylerine yardımcı işlerde ve onlarla birlikte çalıştığı (...) bu nedenle tarımda önlenmesi hedeflenen çocuk işçiliği kapsamında aile işletmelerinde yapılan işlerin alınmadığı ve mevsimlik ticari tarım işlerinde çalışmanın çocuk işçiliğinin önlenmesinde öncelikli alan olarak belirlendiği” belirtilmektedir. 2017-2023 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı gibi çeşitli kamu kurumlarına ve valilikler, kaymakamlıklar, belediyeler gibi yerel yönetimlere ailelerin güçlendirilmesi, çocuk ve gençlerin

13 Akçö, S. (2018a). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Kurumsal Boşluk Analizi ve Öneriler. Ankara: Kalkınma Atölyesi, s.39. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/KURUMSAL-BOSLUK-ANALIZI-VE-%C3%96NERILER-Tar%C4%B1msal-Uretimde-Cocuk-%C4%B0sciliginin-Onlenmesine-Yonelik.pdf>

14 2016/5 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu Genelge (2016, 21 Mart). Erişim: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1771.pdf>

eğitime devamının sağlanması, çalışan çocuklara yönelik rehabilitasyon ve destek hizmetleri verilmesi, çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda duyarlılığın artırılması, kurumlar arası eşgüdüm ve koordinasyonun sağlanması gibi çeşitli sorumluluklar yüklemiştir. Ayrıca sendika, meslek kuruluşları, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlarla bu bağlamda yapılabilecek işbirliği alanlarını sıralamıştır. Sıralanan önlemler arasında, 50 ve altı işçi çalıştıran işletmelerin de İş Kanunu ve ilgili düzenlemelere tabi olması, çocuk işçilerin, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı mevsimlik tarımsal üretim işlerinde çalışmalarının açık ve net olarak yasaklanması, mevsimlik gezici tarımda çocuk işçiliği ile ilgili denetleme önceliklerinin ilgili kurumlara iletilmesi, kolluk kuvvetlerinin çocuk işçiliğini denetlemesine yönelik düzenleme yapılması, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinden ve mevsimlik tarım işçiliği yapan hanelerdeki çocukların eğitiminden ve sosyal hizmetlere erişiminden sorumlu kurumların taşra teşkilatının güçlendirilmesi, okul sosyal hizmet birimlerinin pilot illerde kurulması ve çalışma alanına çocuk işçiliği konusunun dâhil edilmesi, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerle ilgili düzenli ve ayrıntılı veri toplanması, bu aileler için koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, farkındalığın artırılması gibi çocukları ve ailelerini ilgilendiren pek çok önlem yer almıştır.¹⁵

Mevsimlik gezici tarım işçilerine ilişkin yayımlanan 2017 tarihli Başbakanlık Genelgesi¹⁶ de sağlık, barınma, beslenme vs. gibi koşulların yanı sıra çocukların eğitime dair önlemler alınmasını öngörmüştür. Buna göre okul çağına gelmemiş çocuklar için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler il müdürlükleri tarafından geçici yerleşim alanlarında görevlendirilecek çocuk gelişim uzmanlarınca eğitim ve bakım hizmetlerinin sunulması, Milli Eğitim il müdürlüklerince geçici yerleşim alanlarında eğitim ve sosyal faaliyetler için bina oluşturulması ve 2016/5 sayılı MEB Genelgesi hükümleri doğrultusunda zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitimlerinin devam ettirilmesi gereklidir. Bu bağlamda şartlı nakit transferi gibi teşvik edici tedbirler uygulanırken çocukların okul kıyafetleri ve malzemelerinin valiliklerce SYDV tarafından temin edilmesi ve özel eğitime ihtiyacı olan çocukların rehberlik araştırma merkezi müdürlükleri tarafından eğitim imkânlarından yararlandırılması öngörülmüştür. E-okul'da kayıtlı çocukların kayıtlarının e-METİP'e aktarılacağı belirtilmiştir. 2017/6 Başbakanlık Genelgesiyle beraber 2010/6 sayılı Genelge yürürlükten kaldırılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yürürlüğe girdiği 10 Temmuz 2018'den sonra mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim hakkının gerçekleştirilmesine dair sorumluluklar aşağıdaki tabloda yer alan aktörlere yüklenmiştir.¹⁷

15 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı 2017-2023, s.62-77. Erişim: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf

16 2017/6 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçilerine İlişkin Başbakanlık Genelgesi (2017, 19 Nisan). Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170419-8.pdf>
Kalkınma Atölyesi, (2017). Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-ISCILERI-BASBAKANLIK-GENELGESI.pdf>

17 Akço, S. (2018a). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Kurumsal Boşluk Analizi ve Öneriler. Ankara: Kalkınma Atölyesi, s.41. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/KURUMSAL-BOSLUK-ANALIZI-VE-C3%96NERILER-Tar%C4%B1msal-Uretimde-Cocuk-%C4%B0sciliginin-Onlenmesine-Yonelik.pdf>

SORUMLULUKLAR	SORUMLULAR (10 Temmuz 2018'den sonra)
Çocukların eğitime devamlarını sağlama, erişimlerini ve okul başarılarını arttırma politikalarının belirlenmesi	Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu
Ailesi ile mevsimlik tarım işleri için göç eden çocukları belirleme ve ailelerini bilgilendirme	Milli Eğitim Bakanlığı
Göç eden aileleri gittikleri il-ilçe milli eğitim müdürlüğüne bildirme	Milli Eğitim Bakanlığı
Okula devamı destekleyici, aileyi bilgilendirici tedbirler alma	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı
Gezici sınıflar oluşturma	Milli Eğitim Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Köylere Hizmet Götürme Birlikleri
Telafi eğitimi programları oluşturma	Milli Eğitim Bakanlığı
Aile eğitimi programları oluşturma	Milli Eğitim Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Bakanlık faaliyetlerinin yerindeliğinin izlenmesi ve denetlenmesi	Devlet Denetleme Kurulu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Mevsimlik Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARIN MARUZ KALDIĞI RİSKLER

Yürürlüğe konulan düzenlemelere, programlara ve uygulamalara rağmen Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği göçüne katılan ailelerin çocuklarının pek çok riskle karşı karşıya olduğunu gösteren birçok çalışma vardır. Böcek ısırması, tarımsal ilaçlar dolayısıyla kimyasal maddelere maruz kalma, ağır yük kaldırma, yaşına uygun olmayan makine ve teçhizat kullanımı, aşırı sıcak ve nemli ortamlarda, uzun süreyle çocuk gelişimine uygun olmayan koşul ve pozisyonlarda çalışmaktan kaynaklanan ve kronikleşebilen sağlık sorunları çocukların karşı karşıya olduğu başlıca risklerdendir. Mevsimlik tarım işçiliği göçündeki çocukların maruz kaldıkları ortak bazı riskler bulunduğu gibi bu riskler topladıkları ürüne göre de farklılaşabilmektedir. Ayrıca içinde bulundukları sosyo-ekonomik koşullar, ailelerinin sosyal ve kültürel sermayesi, çocukların cinsiyeti gibi çeşitli faktörler maruz kaldıkları risklerle baş etme durumlarında farklılıklara yol açabilmektedir.

Okumakta olduğunuz rehber kitapçığın hazırlanmasına temel olan ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin Bernard van Leer Vakfı desteği ve Çukurova Kalkınma Ajansı işbirliğiyle 2016-2017 yıllarında yürüttüğü “Adana’da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi” araştırma projesi çerçevesinde erişilen bulgular mevsimlik tarım işçisi çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşulları ve karşı karşıya oldukları riskleri ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre çocuklar başta olmak üzere çadır alanlarında yaşayanlar en temel haklara

erişimde sorun yaşamakta ve hayatlarını risk altında sürdürmektedir.¹⁸ Çalışma 2016 yılında Adana'daki Karagöçer-Karataş, Tuzla-Karataş ve Kadıköy-Yüreğir ilçelerinde olmak üzere üç çadır yerinde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan gezici tarım işçisi aileler ve onların çocuklarıyla yürütülmüştür. Çocuğun iyi olma hali¹⁹ yaklaşımı çerçevesinde yürütülen araştırma mevsimlik tarım işçiliği göçündeki ailelerdeki çocukların ihtiyaçlarının tespitini ve tespitler çerçevesinde kalıcı çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemiştir. Temmuz 2016'da nicel çalışma çerçevesinde çadır yerinde yaşayan 3962 kişinin demografik verileri ile eğitim, çalışma ve sağlık alanlarındaki bilgilerine erişilmiştir. Nitel çalışmada ise her 3 bölgede annelerle derinlemesine görüşmeler ve çocuklarla odak gruplar, muhtarlar, elçiler, imamlar, esnaf ve okul yetkilileriyle mülakatlar yapılmıştır.

Çalışmaya katılan ailelerin %29,3'ü sürekli çadırdadır, %19,6'sı köyde ve %50,2'si şehir/kent merkezinde ikamet ederken görüşülen haneler ortalama 15 yıldır mevsimlik tarım işçiliğiyle uğraşmakta, dolayısıyla "bir tercih gibi gözükken mevsimlik tarım işçiliği aslında 'içine doğulan', kuşaktan kuşağa aktarılan 'ömür boyu' devam eden bir yükümlülüğe dönüşmektedir."²⁰ Çalışmanın yapıldığı çadır yerlerinde her üç kişiden biri 10 yaş altındayken, 5 yaş altındaki çocuklar nüfusun %14'ünü oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan hanelerin geçim durumuna bakıldığında %49,7'sinin yemek ve kira gibi temel ihtiyaçlar için bile yeterli parasının bulunmadığı, %48,9'unun da ancak idare edebilecek kadar parası bulunduğu görülmektedir. Ailelerin %93'ü haftada birkaç kez veya daha fazla bulgur, mercimek gibi tahılları, %9,7'si et tüketebildiğini belirtmiştir.²¹ Çalışmaya göre çocukların sadece üçte ikisi her gün taze meyve ve sebze yiyebilmektedir.²² Ayrıca çalışmaya katılan kişilerin içme suyuna erişmek için ortalama 100 metre mesafe katettikleri öğrenilmiştir.²³ Ailelerin %87,1'i genel sağlık sigortasına tabiyken %13,1'i eğitim yardımı, %4,4'ü aile yardımı, %3,9'u engelli bakım yardımı, %2,3'ü sağlık yardımı, %1,6'sı şartlı nakit yardımı ve %0,9'u yaşlı bakım yardımı almaktadır.²⁴ Kanal ve kanaletler, kötü barınma koşullarıyla birlikte kum ve yağmur, yol kenarında bulunmak ve güvenli ortam yokluğu çalışmada vurgulanan diğer riskler arasındadır.²⁵

Çalışmaya katılan 12-14 yaş aralığındaki çocuklar arasında çalışanların oranı erkek çocukları için %51, kız çocukları için %62'dir, kız çocukları tarlada çalışmaya daha erken yaşta başlamaktadır. 15-18 yaş dilimindeki görüşülen erkek çocuklarının %92'si, kız çocuklarınsa tamamı tarlada çalışmaya gitmektedir.²⁶ Kız ve oğlan çocuklar arasındaki bu farkın temel nedeni oğlanların okumaya daha uzun devam etmeleridir. 12-14 ve 15-18 yaş grubundaki çocukların %70'ten fazlasının tarlada günlük çalışma süreleri 11 saatten fazladır, ayrıca çocuklar ortalama bir günde

18 Uyan Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017b). Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum: Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.4. Erişim: <http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/ben-kendim-bu-CC%88yu%CC%88du%CC%88m-demiyorum-rapor.pdf>

Uyan Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017a). Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları Özeti, Politika Alanları ve Uygulama Önerileri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Cöç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim: <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2019/12/20/ozet-rapor-adanada-mevsimlik-gezici-tarim-iscilerinin-cocuklari.pdf>

19 Çocuğun yaşam kalitesini nesnel ve öznel göstergeler eşliğinde farklı alanlarda ölçümleyerek, yapabilirliklerini arttırmayı hedefleyen bir yaklaşım olan çocuğun iyi olma hali (child well-being) yaklaşımı sağlık, maddi durum, eğitim, ev ve çevre koşulları, risk ve güvenlik, ilişkiler gibi farklı alanlarda çocuğun 'iyi' olmasını hedefleyerek, çocuğun refahına ve gelişmesine bütünsel olarak yaklaşır. Bu farklı alanlar altında çocukların mutluluk veya yoksunluklarına ilişkin öznel görüşlerini de dikkate alarak takip edilmesi ve geliştirilmesi gereken göstergelerin belirlenmesi yardımıyla çocuğun yapabilirliklerini arttırmayı hedefler. Bkz. Uyan Semerci, P. vd. (2012), Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali"ni Anlamak İstanbul Örneği, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

20 Uyan Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017b). Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum: Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.19. Erişim: <http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/ben-kendim-bu-CC%88yu%CC%88du%CC%88m-demiyorum-rapor.pdf>

21 a.g.e. s.43.

22 a.g.e. s.81.

23 a.g.e. s.43.

24 a. g. e. s.44.

25 a. g. e. s.58-60.

26 a. g. e. s.62.

9 saatten fazla çalışmaktadır.²⁷ 15-18 yaş grubundaki çocukların %86'sı, 12-14 yaş grubundaki çocukların %70'i haftanın 7 günü çalışmaktadır. Tarlada çalışan çocukların en fazla çalıştıkları ürünler biber, domates, kavun, karpuz ve yer fıstığı olarak ön plana çıkmaktadır.²⁸

Çalışmada erişilen bulgular hanelerdeki çocukların sağlık koşullarının da kaygı verici olduğunu ortaya koymaktadır. Nicel araştırmaya katılan çocukların %12'sinin düzenli bakım gerektiren bir hastalığı bulunmaktadır ancak bu durumdaki çocuklar arasında düzenli doktora gidebilenlerin oranı %23'tür.²⁹ Çocukların %42,2'si arı ve böcek sokmasına, %36,4'ü güneş çarpmasına, %3,9'u zehirlenmeye, %2,3'ü yılan veya akrep sokmasına, %2,3'ü trafik kazasına, %2'si traktör veya römork kazasına, %1,7'si elektrik çarpmasına maruz kalırken, su kanalına veya akarsuya düşme oranı %1,1 ve iş aletiyle yaralanma oranı %1,1 olarak belirtilmiştir.³⁰ Çocukların başına gelen hastalık ya da rahatsızlıklar sorulduğundaysa %42,1 yüksek ateş, %35,2 nezle ya da grip, %34,9 ishal, %28,8 bronşit, %4,7 sıtma, %3,6 dizanteri belirtilmiştir.³¹

Aileleriyle göç eden çocuklar çoğu kez 3-7 ay kadar okula düzenli devam edemediklerinden mevsimlik ve gezici tarım göçü bu koşullardaki tüm çocukların eğitim hakkı önünde de önemli bir engeldir. Çalışmaya katılan hanelerdeki erkeklerin %17'sinin ve kadınların %31'inin hiç okula gidemediği ortaya çıkmaktadır. İlkokul çağındaki çocukların %15'i eğitime erişemezken, 11-14 yaş diliminde okula devam etmeyenlerin oranı erkeklerde %18, kız çocuklarında %32'ye yükselmektedir. 15-18 yaş dilimindeki genç erkeklerin %59'u, genç kadınların %73'ü eğitimlerini terk etmişlerdir.³² Her üç haneden ikisinde okula devam edemeyen bir çocuk bulunmaktadır.³³ Erkek çocukları arasında tarlada çalışsa da eğitimine devam edenlere rastlanırken, kız çocuklarında tarlaya çalışmaya gitmek eğitimden kopmak anlamına gelmektedir.³⁴ Okulu bırakmış çocuklara okulu bırakmalarının en önemli nedenleri sorulduğunda %60'ı ailesine yardım etmek için çalışması gerektiğini söylemiştir.³⁵ Görüşülen çocuklara çadırda ya da okul yerinde mutsuz olup olmadıkları sorulduğunda %38'inin çadır yerinde, %9'unun ise okulda mutsuz olduğu ortaya çıkmış, sonuç olarak çocukların okulda daha mutlu oldukları gözlenmiştir.³⁶

Sağlık, maddi durum, barınma, çevre, eğitim ve ilişkisel gibi koşulların nesnel ve öznel kriterlerle değerlendirildiği iyi olma hali yaklaşımı ekseninde Uyan Semerci ve diğerleri tarafından yürütülen Hayata Destek Derneği'nin Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırması ise Adana, Afyon, Düzce, İzmir, Konya-Aksaray, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Yozgat ve Nevşehir'de çeşitli ürünlerin hasadında çalışan ve mevsimlik tarım göçünden etkilenen 1353 kişiyle yürütülmüştür. Bu çalışma da mevsimlik tarım göçündeki ailelerin ve çocukların Türkiye'deki en kırılgan gruplardan birini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın ortaya koyduğu bulgulara göre, tarım alanında iş denetimi neredeyse yoktur; ulaşım, barınma, ısınma, temiz su sağlanması gibi konularda işverenler sorumluluk almamakta ve bunlar işçiler tarafından kısıtlı imkânlarla çözülmeye çalışılmaktadır.³⁷

27 a. g. e. s.64-65.

28 a. g. e. s.66.

29 a. g. e. s.79.

30 a. g. e. s.78.

31 a. g. e. s.78.

32 a.g.e, s.89.

33 a.g.e, s.90.

34 a.g.e, s.92.

35 a.g.e. s.93.

36 a.g.e. s.93.

37 Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Kavak, S. (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu. İstanbul: Hayata Destek Derneği. Erişim: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2014/12/mevsimlik-gezici-tarim-isciligi-2014-arastirma-raporu.pdf>

Araştırma bulguları yaşa ve cinsiyete bağlı olarak eğitimi terk etme, çalışma ve eğitime düzenli devam etme oranlarının farklılaştığını göstermiştir.³⁸ Rapora göre araştırmaya katılan ailelerdeki 0-4 yaş grubundaki çocukların okul öncesi eğitime erişimi bulunmamakta, 5-11 yaş grubunda eğitime devam edenlerin oranı %65 iken, 12-15 yaş grubundaki çocukların sadece %64'ünün, 16-18 yaş grubunda ise sadece %29'unun eğitime devam ettiği belirtilmektedir. 5-11 yaş diliminde %12,7 olan okulu terk etme oranı, 19-25 yaş aralığında %90'a yükselmektedir. Oğlanların okulu terk etme oranı 5-11 yaş diliminde kızlara göre 12 puan, 12-15 yaş diliminde 8 puan, 16-18 yaş diliminde 17 puan, 18 yaşından sonra 9 puan geridedir. 19-25 yaş diliminde kadınlar arasında %95 olan eğitimi terk etme oranı, erkeklerde %86'dır. Görüşülen hanelerde yaşayan çocukların okullarına düzenli devam edemedikleri görülmüştür. 5-11 yaş diliminde okuluna düzenli devam edebilen çocukların oranı %35 iken, 12-15 yaş diliminde %44, 16-18 yaş diliminde %50'dir. Her yaş diliminde erkeklerin kadınlardan daha düzenli devam edebildikleri görülmektedir. Görüşülen hanelerde yaşayan çocukların tarlada çalıştırıldığı görülmektedir. 5-11 yaş grubundaki çocukların %35'i, 12-15 yaş grubunda %78'i, 16-18 yaş grubunda %85'i çalışmaktadır.³⁹ Tarlada çalışan çocukların %50'si eğitimlerini terk etmişken, bu oran tarlada çalışmayan çocuklarda %21'dir. Tarlada çalışan ve okula giden çocukların %57'si okuluna düzenli devam edemiyorken, bu oran çalışmayan çocuklar arasında %43'tür.⁴⁰

Araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçisi ailelerin yaşam ve çalışma koşulları dezavantajlıdır.⁴¹ Görüşülen hanelerin yarısında 7 veya daha az kişi yaşamaktadır ve ortalama hane büyüklüğü 8 kişidir; görüşülen hanelerde iki kişiden biri çocuktur. Hanelerin ortalama yaş bağımlılık oranı %38'dir. En yaygın barınma biçimi olan çadırların ortalama büyüklüğü 16 metrekare civarındayken, çadırların içme suyuna ortalama mesafeleri 100 metreden fazla olup hanelerin %56'sının elektriğe erişimi yoktur. Hane üyeleri yetersiz ve dengesiz beslenmektedir. Çalışanların yarısından fazlası günde 1 ya da 2 kez mola vermekte; %45'i günde 9-11 saat, %45'i 11 saatten fazla çalışmaktadır. Aileler yoksulluk çektikleri gibi, sosyal güvenceleri de yoktur, çoğu kez borçları vardır ve sosyal yardımlara erişememektedirler. Mevsimlik işçilerin ortalama günlük geliri 40 TL'dir. En fazla erişilebilen yardım %44 ile eğitim yardımıdır. Hanelerin %80'i şehirde oturan, göç etmiş ailelerdir. Yarısından fazlası 16 yıldan uzun süredir mevsimlik tarım işçiliği yapmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi hanelerde çalışma koşulları açısından cinsiyete bağlı farklar gözlemlenmiştir.⁴² Kadın ve erkekler beraber tarlada çalışırken, kadınlar ev ya da çadırdaki bakım işini de yüklenmiş durumdadır. Ayrıca çalışmaya katılan kadınların %76,6'sının okuma yazma bilmiyor oluşu dikkate değerdir. Görüşülen hanelerdeki kız çocuklarının %70'e yakını yemek yapmakta, su taşımakta, odun toplamakta, ateş yakmakta, çadır temizliği yapmakta ve ekmek pişirmekte yani ev işlerinin çoğunu yapmakta ancak erkek çocuklarının sadece %27'si odun toplamakta, %21'i ise su taşımaktadır. Tarlada çalışma açısından cinsiyet farkı görülmezken, ev işlerinin kadınlar ve kız çocuklarının üzerinde olması onların 'çifte mesai' yaşamalarına yol açmaktadır.

Çalışmaya katılanlar arasında farklı etnik gruplardan gelenlerin çalışma ve yaşam koşulları arasında farklılıklar gözlemlenmiştir.⁴³ Katılanların üçte ikisinin anadili Kürtçe, beşte birinin ise anadili Arapçadır. Aynı tarım işinde çalışan Roman, Kürt ve Suriyeli aile bireylerinin mola sayısı, izin, tuvalet ve duş kullanımı gibi hak ve olanaklardan faydalanma düzeylerinde farklılıklar görülmüştür. Ayrıca Suriyelilerin kayıtsız ve ucuza çalıştırılması diğer gruplar tarafından tepkiyle karşılanmakta, "Suriyelilerin günlük yevmiyeyi düşürdüğü" düşünülmektedir. Diğer yandan Suriyeli ailelerin barınma ve yaşam koşullarının diğerlerinden daha kötü olduğu gözlemlenmiştir.

38 a.g.e. s.86-94.

39 a.g.e. s.91.

40 a.g.e. s.91.

41 a.g.e. s.24-69.

42 a.g.e. s.81-84.

43 a.g.e. s.69-79.

Kalkınma Atölyesi tarafından 2012 yılında Ordu'da fındık hasadı, Yozgat'ta şeker pancarı hasadı, Şanlıurfa'da pamuk hasadı ve Adana-Mersin'de örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan hanelerle yapılan araştırmada mevsimlik tarım göçünden etkilenen 6-14 yaş grubundaki çocuklara ulaşılmıştır. Ordu'da 50 hane halkı ve 101 çocuk, Yozgat'ta 24 hane halkı ve 49 çocuk, Şanlıurfa'da 50 hane halkı ve 102 çocuk ve Adana'da 50 hane halkı ve 101 çocuk anketleri doldurmuştur.⁴⁴ Çalışmaya katılan 352 çocuğun %3'ü okula kayıtlı değildir ve %73'ü mevsimlik tarım göçü nedeniyle okula geç kaydolmuştur. Çocukların önemli bölümü okula kayıtlı olsa da içinde bulunulan akademik dönemde (2010-2011) çocukların %94'ü okula düzenli devam etmemiş; ortalama okula devamsızlık gün sayısının 180 eğitim günü içinde 58.6 olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan çocukların %36,1'i şartlı eğitim yardımıyla yararlanmaktadır ancak bu mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların araştırma tarihindeki günlük yevmiyesiyle aynıdır. Çalışmaya göre, mevsimlik tarım işçilerinin çocukları, ilköğretime kayıtlı olsalar da okula devam etmemektedir.

Aynı çalışmada okula düzenli devam edemeseler ve başarılı olamasalar dahi çocukların okulla ilgili tahayyüllerinin pozitif olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan çocukların %96,5'i okul hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır. Okulu sevme nedenleri arasında derslerini sevenler %43,7, öğretmenlerini sevenler %22,1 ve arkadaşlarını sevenler %8, yeni şeyler öğrenmeyi sevenler %5,6, çalışmak zorunda kalmadığı için okulu sevenler %0,3 ve diğer nedenler ise %16,8'dir. Çalışmanın sunduğu önemli bir diğer bulgu da, her ne kadar çocuklarını mevsimlik tarımda çalıştırsalar ve okula devamsızlık yapmalarına göz yumsalar da kendilerine sorulduğunda ailelerin çocuklarının okumasını istiyor oluşudur.⁴⁵

Genç Hayat Vakfı'nın Türkiye'de Mevsimlik Tarım: Yaşam Koşulları ve Çocuk İşçiliği Gerçeği Araştırması'nda (2018) da Türkiye'de tarım sektöründe çalışan çocukların %46,24'ünün ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı ve ücretsiz aile işçiliğinin kayıt dışı istihdam oranı en yüksek (%92) çalışma şekli olduğu belirtilmektedir.⁴⁶ Aynı çalışmada ebeveynlerin eğitim durumuna bağlı işsizliği ve yetersiz hane halkı geliri dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi ebeveynlerin çocuklarını okula göndermek yerine çalıştırmaya yönelttiği, kendileri de kayıt dışı çalışan tarım iş araçlarının çocuk işçiliği konusunda bilgi sahibi olmadığı, mevsimlik tarım işçisi ailelerin genellikle yoksulluk sınırının altında, geçici ve kalabalık yaşam alanlarında yaşadığı, genelde Nisan-Ekim ayları olmak üzere yılın büyük kısmını farklı şehirlere göç ederek geçirdikleri, ailelerin haftanın 7 günü, günde 11 saat, sadece 1 ya da 2 kez mola vererek çalıştığı, çalışırken sağlık sorunuyla karşılaşsalar da sağlık hizmeti almadıkları ve bu ailelerde ölü doğumların genel nüfustan 5 kat fazla olduğu belirtilmiştir.⁴⁷

Tarımsal üretimde çalışan ailelerin çocukları çok sayıda ve önemli sağlık risklerine maruz kalmaktadır. Söz konusu riskler Türkiye'de çocukların mevsimlik tarım işçisi olarak en çok çalıştırıldığı iki bölge ve üç ürüne odaklı olarak çocukların maruz kaldığı sağlık risklerine odaklanan Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri: Narenciye, Pamuk, Fındık Hasadı Örneği Raporu'nda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.⁴⁸ Rapora göre çalışma ortamındaki başlıca sağlık riskleri arasında duruş bozukluğu, gelişim geriliği gibi sağlık sorunlarına da yol açan, özellikle ağır yük taşıma veya sürekli çömelip kalkmadan kaynaklı ve çoğunlukla uzun dönemde ortaya çıkan kas iskelet sistemi hastalıkları, eklemelerin sık kullanımı nedeniyle eklem harabiyeti ve eklem bölgelerinde enflamasyon ve bunlara bağlı uzun dönemli fonksiyon kaybı, özellikle pamuk veya narenciye üretiminde kullanılan böcek öldürücü tarım

44 Kalkınma Atölyesi (2013). Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma, s. 16-18. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-GOCUNDEN-ETKILENEN-6-14YAS-GRUBU-COCUKLAR-ICIN-TEMEL-ARASTIRMA.pdf>

45 a.g.e. s.49.

46 Genç Hayat Vakfı (2018). Türkiye'de Mevsimlik Tarım, Yaşam Koşulları ve Çocuk İşçiliği Gerçeği Politika Önerileri Kitapçığı. Erişim: https://genchayat.org/wp-content/uploads/2018/10/genchayatvakfi_politikaonerilerikitapcigi.pdf

47 a.g.e.

48 Sürmeli, A. ve Yasin, Y. (2018). Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri: Narenciye, Pamuk, Fındık Hasadı Örneği. Ankara: Kalkınma Atölyesi, s. 41. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TARIMSAL-URETİMDE-CALISAN-COCUKLARIN-KARSILASTIKLARI-SAGLIK-RISKLERI.pdf>

ilaçlarına veya fındık üretimindeki külleme hastalığına karşı kullanılan kükürt içeren ilaçlara maruz kalmanın sonucu olarak zehirlenme ve cilt hastalıkları, eldiven, gözlük gibi kişisel koruyucu donanımların kullanılmamasından kaynaklı veya diğer iş kazaları yer almaktadır.⁴⁹ Yaşam ortamındaki riskler arasındaysa 10-15 metre karelik çadırlarda ortalama 4-6 kişinin yaşıyor olması, mahremiyetin mümkün olmayışı, hastalıkların kolay bulaşması, olumsuz beslenme alışkanlıkları, çocukların iş malzemelerine kolay erişimi dolayısıyla kaza ve zehirlenme riskleri, hijyen sorunları, temiz suya erişimin kısıtlı oluşu, kırık tuvaletler, paslı çocuk oyun alanları, akranlarıyla sosyalleşme alanlarının eksikliği sayılmaktadır. Tüm bu koşullar sağlık sorunlarını çoğaltmakta, yaşam alanlarının sağlık kuruluşlarına uzaklığı da tedavi güçlüğüne getirmektedir.⁵⁰ İlgili raporda mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının üretiminde çalışılan üründen bağımsız çeşitli ortak risklere de maruz kaldığı vurgulanmaktadır. Bunlar arasında yolculuk sürecinde insan taşıyan araçların kapasitesinden fazla kişinin güvensiz biçimde taşınması, çocukların eğitim ortamlarında ya da diğer ortamlarda mevsimlik gezici tarım işçisi aileden gelen bir çocuk olduğu için ayrıma uğraması, ev içi şiddete maruz kalması, sağlık hizmetlerine erişim sorunları, cinsiyete, göçmenlik durumuna bağlı olarak risklerin katmerlenmesi, tarımsal üretimde kullanılan tarımsal ilaçlar incelendiğinde bu ürünlerin birçoğunun yasaklı ya da Dünya Sağlık Örgütü tarafından insan sağlığına ciddi zararları olduğu belirtilen ürünlerden olması belirtilmektedir.⁵¹

Bu bölümde sayılan tüm bu risklere karşılık mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları arasında önemli sayıda çocuğun diğer aile üyeleriyle beraber çalışıyor veya çalışmasa bile ortamdaki tüm diğer risklere maruz kalıyor oluşu mevsimlik gezici tarım işçiliğini çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak yasaklamanın dışında acil ve etkili önlemler gerektiğini ortaya koymaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının yaşam koşullarının haklarına uygun hale gelmesi için en önemli ortamlardan biri kuşkusuz eğitim ortamıdır.

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIMDA ÇOCUK İŞÇİ OLMAK: DENEYİMLEMİŞ BİRİNİN NOTLARI

Mustafa Zengin (Gazeteci)

Daha 7 yaşında işçi olmak, bir mevsimlik gezici tarım işçisi olmak, “çocuk” olan insanı nasıl bir ruh haline büründürür? Böyle bir yaşta çalışmayı gerçekten bir “yaşam mücadelesi” kabul edip meşrulaştırmak mümkün müdür? Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan bir ailenin çocuğu ve sosyal grubun üyesi olmak, ne gibi sorunlarla karşılaşmaya neden olur?

Bu yazıda kendi yaşadığım tecrübeden, serüvenden bahsedeceğim. Zira ben, fiili olarak 9 yaşında mevsimlik tarım işçiliği ile tanıştım. Ne de olsa, ailem ve yakın akrabalarım hep birlikte yaz mevsiminin sonuna doğru Çukurova’ya pamuk toplamaya, kışın sonlarına doğru da karpuz serasında çalışmaya ayrıca memleketimiz Urfa ve çevresinde mercimek toplama işine gidiyorlardı.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yolculuğu çok tehlikeli bir yolculuktu. Çadırlar ve ev eşyaları bir kamyonu yüklenirdi, aile fertleri de kamyonu yüklenen o eşyaların üzerine binerek çalışmaya gidecekleri kente yolculuk yaparlardı. Kaza riski birincil

49 a.g.e. s.8-10.

50 a.g.e. s.12.

51 a.g.e. s.13.

tehlikeydi, ama yanı sıra yol üzerinde polis ya da jandarmaların trafik denetimi de vardı. Şayet ağzına kadar eşya yüklü kamyonunda yolculuk yapan işçiler yakalansalardı, ki böyle durumlar oluyordu, hepsi aşağı indirilirdi ve onları gidecekleri yere kadar götürecek bir otobüs yahut minibüsün gelmesini beklerlerdi. Bununla birlikte kamyon şoförü de ceza alırdı. Dolayısıyla işçilerin görünmemesi için üzerleri kamyondaki eşyalarla birlikte kamyon çadırı ile kapatılırdı. Kadın-erkek, çocuk-yaşlı, iş için yola koyulan ailelerin neredeyse tüm fertleri, kamyon çadırının altında yolculuk yaparlardı. Bugün kamyon sırtında, işçilere yaptırılan yolculuklar, yerini transit minibüsler ile büyük otobüslerde yapılan yolculuklara bıraktı. Ama bu tür yolculuklarda da hala en büyük sıkıntıyı çocuklar yaşıyor. Çünkü yolculuklarını ya otobüsün koridorlarında ya da ailelerinin oturduğu koltukların altlarında uzanarak, uyuyarak geçiriyorlar. Her ne kadar artık birçok işçi aile kendi özel araçlarına sahip olsalar da, ailelerin çoğunun çok çocuklu olması bu özel araçları yolculuk için yetersiz kılıyor. Çocukların önemli bir kısmı, bilhassa 8-9 yaş üstü çocuklar bu araçlardan da istifade edemiyor. Zira onlar “büyük” kabul edildiği için, minibüs ya da otobüslerde yolculuk yapmaları isteniyor aileleri tarafından.

İşçi sayısının fazla olduğu yerlerde işçiler, kamyon ya da traktör römorklarıyla çalışılacak tarlalara taşınır. Şayet mevsim sonbahar ya da kış gibi soğuk bir dönem ise ve çalışılacak tarla da çadırların kurulduğu alandan uzaksa, bu tarz üstü ve etrafı açık araçlarla işe gitmek soğuk havadan fazlasıyla etkilenme ile birlikte büyük bir kaza riski de taşımaktadır. Böyle bir durumun en büyük mağduru yine çocuklardır. Kamyonlar ya da römorklarla yapılan yolculukta çocuklar büyükler tarafından oturulacak uygun bir yerden mahrum edilebiliyor, azarlanabiliyor, hatta bazen fiziksel şiddet ya da cinsel istismara maruz kalabiliyor. Özel araçları olan aileler bir nebze de olsa bu tarz bir işe gitme eziyetinden ve riskinden kurtuluyor. Özel araçlar aile bireylerini tarlada yemek yapmak için gerekli olan eşyaları taşıma zahmetinden de kurtarıyor. Ama özel araçların belki de en önemli işlevi, hastaların şehir hastanelerine götürülmesi ve ev için gerekli yiyecek ve diğer eşyaların şehirde alınıp evlere getirilmesidir. Özel araç sahibi olmayan aileler eğer işveren ya da dayı başı/elçi pek de insancıl değilse, hastalarını hastanelere götürmek için akşamı ya da diğer günü beklemek zorunda kalabilir. Zira işlerini bırakıp aracı olmayan hasta kişiyi hastaneye götürmek araç sahibi kişiyi işinden edebilir.

Gezici tarım işçiliği yapan ailelerin büyük bir kısmı, yaptıkları işi bir “kader”, en iyi ifadeyle bir “meslek” olarak benimsedikleri için sürekli daha kazançlı olacak bir tarım ürünüde çalışmanın peşindedir. İşçi aileler bunu, en çok başka akraba ve tanıdıkları aracılığıyla yaparlar. Daha kazançlı işlere yönelmede, genel olarak yükselen hayat pahalılığının ciddi etkileri vardır. Zira işçiler için gerekli temel ihtiyaçlar sürekli zamlanırken, tarım işçilerinin aldığı yevmiye/ücret neredeyse hep yerinde sayar. Ayrıca yeni kentler ve tarım ürünleri ile daha fazla kazanç elde etme zorunluluğu, işçileri hem günlük olarak hem de mevsimlik olarak çalışmak için ayırdığı zamanı arttırmaya “mecbur” bırakır. Özellikle günün belli saatleri arasında sabit bir yevmiye ücretiyle yapılmayan soğan toplama gibi işlerde, günlük çalışma süresi 14 saati bulabilir.

İş için gidilen kentlerin artması, ailelerin yılın neredeyse üçte birinden fazlasını tarım işçiliği yaparak geçirmesine yol açmıştır. Hatta bazı aileler yılın tamamında gezici

tarım işçisi olarak çalışır. Örneğin, baharın ortalarından itibaren başlayan soğan toplama işi sonbaharın ortalarına doğru biter. Bunun için de Adana, Hatay, Amasya, Konya, Ankara gibi şehirleri gezerler. Çünkü hepsinin soğan toplama vakti art arda gelir. Ondan sonra da isteyen portakal ve limon toplama işine gider, kışın sonunda oradan da karpuz serasında çalışmaya giderler. O bitince tekrar soğan toplama işi başlar. Tabii bazıları yaz aylarında Malatya'ya kayısı toplamaya ya da Karadeniz kentlerinde fındık toplamaya giderler. Tarım ürünlerinin bu kadar çeşitli olması ve hepsinin ekim ve hasadının farklı sezonlarda olması, tarım işçisi ailelerin yılın neredeyse tamamını naylon çadırlarda geçirmesine yol açar.

Evet, tarım işçisi ailelerin büyük bir kısmı boş tarlalarda toplu olarak kurdukları çadırlarda yaşamlarını sürdürürler. Buralarda çoğu kez elektrik olmaz. Mesela, soğan toplama işine gittiğimizde durumumuz böyleydi. Elektrik olmazdı. Akşam iş dönüşünden sonra sadece iki saat çalıştırılmak üzere jeneratör kullanılırdı. Jeneratör için kullanılan benzinin parası da yakılan ampul sayısına göre işçi ailelerden alınırdı. Jeneratör ile elektriğin verildiği o iki saatlik sürenin hiçbir işlevi yoktu. Gün boyunca tarlada çalışmak yetmiyormuş gibi akşam gelip ev işlerini de yapan kadınlar ve kız çocukların “işleri” hiçbir zaman elektriğin olduğu sürede bitmezdi. Tarlada en çok çalışanlar genelde kadınlar ve kız çocuklardı. Bunun üstüne akşam eve gelince yemek yapmak, sofrayı kurmak, ekmek yapmak, evi temizlemek, yatakları sermek, eve su taşımak, kirli çamaşırları yıkamak, küçük çocuklara banyo yaptırmak, yırtık elbiselerin tamirini yapmak gibi bütün ev işleri de yine onların omuzlarında olurdu. Doğru dürüst uykularını alamayıp sabah en erken uyananlar da onlardı. Çünkü erken uyanıp kahvaltı ve öğle yemeği ile diğer ihtiyaçlar için tarlaya götürülecek eşyaları hazırlamak ve elbette taşımak da onların payına düşerdi. Pek çok yerde su sorununu da deneyimledim. En iyi ihtimalle tankerlerle su getirilirdi. Fakat hem tankerlerin içi çok kirli ve paslı olurdu hem de o tankerler akşama kadar güneş altında kaldığı için suyu sıcak olurdu. Zaten sıcak günlerde soğuk su içmek büyük bir şanstı. Yerli yakın evler olsaydı buz istemeye gidilebilirdi ama bu da her zaman mümkün olmazdı. Çünkü işçi aileler çoktu. Herkese yetecek kadar buz temin etmek mümkün değildi. Ayrıca yerliler birçok defa işçilerin etnik kimliklerinden dolayı da buz vermeyebiliyordu. İş sahibi ile dayı başı/elçi için ise, işçiler her şarta razı gelmeliydiler.

Çalışma süresi ve şartları göz önünde bulundurulduğunda, mevsimlik tarım işçiliğinin, beraber soğan topladığımız bir işçinin dediği gibi, «paralı kölelik» olduğu savunulabilir. Nitekim yevmiye olarak aldıkları para, bu tarz çok nüfuslu aileler adına yoksulluk sınırında olmanın göstergesi kabul edilebilir. Bugün 2020 yılına doğru yaklaşırken günlük olarak minimum 10 saat çalışan işçilerin kazandığı para 45-50 TL oluyor. Çalışma sırasında öğle yemeği için ayrılan 1 saatlik paydos haricinde pek mola verildiği söylenemez. Yorulan işçilerin, bilhassa da çocukların dinlenmek için bulduğu temel bir bahane, tuvalet ihtiyaçları için tarla dışından uzak bir yere gitmektir. Tabii çocuklar birçok defa bu bahanedен dolayı ebeveyn ya da abilerinden azar iştebiliyor, hatta fiziksel şiddete maruz kalabiliyorlar.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapmak, elbette ayıp yahut kötü bir şey değil. Bilâkis, her iş gibi bir iş çeşidi olup yaşamı idame ettirmenin iktisadi bir kaynağıdır. Fakat

ayıp ve kötü olan durum, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşulları ve çalışma sürecinde maruz kaldıkları muameledir. Fakat en çok mustarip olan, acı çeken, imkânlardan ve ihtiyaçlardan mahrum olan kesim hangisi diye sorulursa, şüphesiz çocuklar ve kadınlar derim.

Mevsimlik tarım işçiliğinin çocuklar açısından yol açtığı en temel problemlerden biri, çocukların erişemediği eğitim hakkıdır. Çocuklar eğitim sezonunun hem ilk sürecinde hem de bitişe doğru sürecinde verilen derslerden mahrum kalabiliyor. Okullar Eylül ayının ortalarına doğru eğitime başlarken çocuk Ekim ayının sonlarına doğru ancak okula gelebiliyor. Okullar Haziran ayının ilk haftasında kapanırken, çocuklar Mayıs ayının başında ya da ortasına doğru okuldan alınıyor ve ailesiyle tarım işçiliğine gidiyor. Bundan en çok etkilenen ise ilkokul öğrencisi çocuklardır. Aileler ortaokul ve lise okumaya başlamış çocuklarının eğitimini bir nebze de olsa daha ciddiye almaya başlıyor ve dolayısıyla çocuklar, zamanında okula başlama ve okuldan ayrılma konusunda daha şanslı oluyorlar. Oysa ilkokul, öğrenci devamsızlığının pek dikkate alınmadığı bir dönem gibi kabul ediliyor.

Elbette bu genel durum, çocuklarını okula gönderen mevsimlik gezici tarım işçisi aileler için geçerlidir. Yılın tamamını mevsimlik tarım işçiliği yaparak geçiren aileler özellikle yaşça büyük olan çocuklarını eğitimden tamamen mahrum bırakırlar. Çünkü onlara göre çalışıp evin geçimini sağlayacak başka kimse yoktur. Bazen büyük çocuklarını okut(a)mamanın pişmanlığını yaşayan ebeveynler küçük çocukları okutabilir. Fakat bu çocuklar da, evde kendilerine rehberlik edecek, dersleriyle ve okul süreciyle ilgilenecek, duyarlılık gösterecek kadar eğitilmiş, okumuş kimsenin olmaması nedeniyle büyük sorunlar yaşar. Mesela, ev ödevlerini çok rahat bir şekilde aksatabilirler. Bu ise çocuğun tüm eğitim, sosyal, ekonomik, kültürel hayatını olumsuz anlamda etkiler. Bu çocuklar eğitimde başarı gösteremezler, üniversite ve üniversitede okuyacak bölüm seçiminde yanlış tercihler yaparlar, üniversite eğitiminden sonra iş bulup yaşamını idame ettirecek ekonomik kazanç elde etmeleri de zordur. Eğitim meselesinde kız çocuklar açısından durum yine daha vahimdir. Kız çocuklarını okula göndermeme anlayışı hâlâ işlemektedir. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin en büyük mağdurları kadınlar ve kız çocuklarıdır.

Sağlık sorunu da büyük bir sorundur çocuklar için. Çalışma ve barınma koşullarının çok kötü olması, temel gıda ve giyim ihtiyaçlarının yetersiz karşılanması çocukların sürekli hastalanmalarına yol açar. Hastalandığınızda, tedavi için hastaneye götürülmek de her zaman mümkün değildir. Aileler çocuklarının yakalandığı hastalığı ciddi bulmazlarsa hastaneye bile götürmezler. Çünkü iş daha önemlidir onlar için. Ayrıca çocuklar ağır işlerde çalışmakta; birçok kere fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalabilmekte; hakaretler, küfürler yiyebilmekte; cinsel istismara maruz kalabilmekte; yaşlarına göre almaları gereken besin oranı ve çeşitlerinin neredeyse tamamından mahrum olabilmektedir. Bütün bu durumlar, çocuğun fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimi üzerinde ciddi etkiler yaratır. Çocukların yeri mevsimlik gezici tarım işçiliği, tarla değildir; okullar ve lunaparklardır. Ben ve bir kardeşim üniversite okuyup çalışmaya başladıktan sonra ailem mevsimlik gezici tarım işçiliğini bıraktı. Ama hala ailemin o işe geri dönmesinin korkusunu yaşıyorum. En çok da ailemle beraber yaşayan üç küçük yeğenim için korkuyorum.

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIMDA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARIN YAŞAMINDA EĞİTİMİN ROLÜ

Burada belirtilmesi gereken, yoksulluğun bu ailelerin yaşamında bir kısır döngü olmasını engellemek açısından eğitimin önemidir. Mevsimlik gezici tarım işçisi aileler yoksul oldukları için mevsimlik gezici tarım işçiliği yapmakta ve mevsimlik gezici tarım işiyle uğraştıkları için de yoksullukları sürmektedir. Tarım iş kolunun ve mevsimlik gezici tarım işçiliğinin en önemli konusu; sebep ve sonuç olarak yoksulluktur.⁵² Asgari ücretin çalışanın kendisine ve ailesine insan onuruna uygun bir yaşam olanağı sunmasını sağlayacak bir gelir olması gerektiği, buna karşılık mevsimlik gezici tarım işçiliğinde aylık ücretin çoğu kez asgari ücretin dahi altında kalabildiği dikkate alındığında ailenin gelirini dikkate almayan, yasakla çocuk işçiliği sorununu çözmeye çalışan politikaların işe yarar olmayacağı açıktır. Bu tür politikalar çocukların beslenme ve eğitim başta olmak üzere temel ihtiyaçlarını bile karşılamayan ve ebeveyn gözetim ve ilgisinden uzak bir çocukluk vadetmektedir.⁵³

Çocukların “içine doğdukları”, kuşaktan kuşağa aktarılan ve çoğu kez ömür boyu devam eden mevsimlik tarım işçiliği yükümlülüğünden ve bunun yarattığı tüm yaşamı olumsuz etkileyen koşullardan kurtulabilmesi için okula ve nitelikli eğitime erişim ve eğitime devam önemli bir çıkış noktasıdır. Bu hakkı temin etmek ve bağlı hizmeti sağlamak devletin yükümlülüğüdür. Ne var ki mevsimlik tarım işçiliği göçündeki çocuklar çeşitli sebeplerden dolayı içinde bulundukları yoksulluk koşullarını değiştirebilmeleri için gereken bilgi ve becerileri elde edebilecekleri zorunlu eğitime devam edememektedir.⁵⁴ Çocuk işçilerin ve ailesiyle beraber mevsimlik tarım işçiliği göçüne katılan çocukların eğitime düzenli devam olanağından mahrum kalmaları, onların hayatlarına okuldan uzak bir şekilde devam etmelerine yol açmaktadır.⁵⁵ Eğitim alanında öngörülen, tedbir, düzenleme ve programların yaşama geçirilmesi ve bu alanda sosyal politikalar geliştirilmesi mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının mevsimlik tarım işçiliği döngüsünden kurtulması açısından çok önemlidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının durumuna dair araştırmalar bu çocukların okula düzenli devam edemeseler ve başarılı olamasalar dahi okulla ilgili olumlu düşünceleri bulunduğunu göstermektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin “Adana'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi” araştırması çocukların yaklaşık onda birinin okulda mutlu olduklarını buna karşılık okulu terk etmelerinin önemli nedenleri arasında çalışmak durumunda kalma, okula devamsızlık ve akademik başarısızlık nedenlerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁶ Aşağıdaki anlatı araştırmaya katılan ve “çalışmak zorunda” olduğundan dolayı okulu terk ettiğini paylaşan bir erkek çocuğa aittir.

“A1: Sebebi neydi okulu bırakmanın, sebebi ne?”

E.Ç.: İş durumları.

A1: Yani niçin iş durumu, sen mi çalışmak zorundaydın?”

E.Ç.: Yok. Hem ben çalışmak zorundayım hem de okula gitme imkânım yoktu. Malatya'da işte Kırşehir'de çalışıyorduk. Tarım işinde.” Karagöçer, 16-18 Yaş Erkek Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁵⁷

52 Akço, S. (2018b). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler. Ankara: Kalkınma Atölyesi Yayınları, s. 87. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TARIMSAL-URETIMDE-COCUK-ISCILIGIN-ONLENMESINE-YONELIK-YASAL-BOSLUK-ANALIZI-VE-ONERILER.pdf>

53 a.g.e. s.84.

54 Dedeoğlu, S. ve Bayraktar, S. (2018). Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması. Ankara: Kalkınma Atölyesi, s. 19. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/YOKSULUN-UMUDU-COCUK.pdf>

55 Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Kavak, S. (2014). Hayata Destek Derneği Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu. İstanbul: Hayata Destek Derneği. Erişim: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2014/12/mevsimlik-gezici-tarim-isciligi-2014-arastirma-raporu.pdf>

56 Uyan Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017b). Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum: Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: <http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/ben-kendim-bu-CC%88yu%CC%88du%CC%88m-demiyorum-rapor.pdf>

57 a.g.e. s.94.

Çalışmada yer alan aşağıdaki bir başka anlatıda ise okula erişim ve devam konusunda aileler içinde yaşa ve cinsiyete dayalı ayrımcılık bulunduğu görülmektedir.

“K.Ç.: Biz Urfa’da oturuyoruz / oturuyorduk. İlköğretim Okulu’nda okuyordum. Buraya geldik.

5 senedir burada çalışıyoruz. Ama Urfa’ya dönüyoruz. Orada oturup geri buraya geliyoruz.

A1: Peki burada okula devam edebiliyor musun yani?

K.Ç.: Hem çalışıyorum (A1: Çalışyorsun.) ailenin en büyük kızı olduğum için gidemiyorum yani.”

Tuzla, 12-15 Yaş Kız Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁵⁸

Çalışmaya katılan hanelerdeki çocuklar okulu terk etmelerini temelde içinde bulundukları olumsuz ekonomik koşullara bağlamaktadır.

“A1: Senin nasıl olmuştü okulu bırakma sürecin?

K.Ç.: Benim okulu bırakma sürecim, biz de yani baya bi borçlanmıştık, çok şükür şimdi iyi

durumumuz da o zamanlar baya bi olmuştü yani işçilerin parasıydı, bizim paramızdı filan

derken durumumuz çok şükür her zamankinden daha güzel oluyor. İşte öyle... Bırakmak

zorunda kaldım.” Kadıköy, 16-18 Yaş Kız Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁵⁹

Olumsuz ekonomik koşulları gerekçe gösteren bir başka çocuk okulu bıraktığında idarecilerin yaptığı takibi aşağıdaki şekilde aktarmıştır.

“K.Ç.: Maddi durumumuz yoktu.

A2: Hmm, maddi sıkıntılardan ötürü bıraktın. O zaman hani okulda bununla alakalı takibini

filan yaptılar mı? Bir şey sordular mı eve gelip?

K.Ç.: Evet müdürlerim de öğretmenlerim aileme geldi, sordu, işte, maddi durumumuz yok diye

gidemedim.” Karagöçer, 16-18 Yaş Kız Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁶⁰

İşten dolayı okula devamsızlığın yoğun oluşu da okulu terk etmenin temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

“E.Ç.: İşle okul bir olmuyor.

A1: Yan yana gitmiyor mu?

E.Ç.: Yan yana gitmiyor. Bir gün gidiyorsun, bir gün oraya gitmiyorsun olmuyor.”

Kadıköy, 16-18 Yaş Erkek Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁶¹

58 a.g.e. s.94.

59 a.g.e. s.95.

60 a.g.e. s.95.

61 a.g.e. s.95.

İşten dolayı devamsızlık çocukların akademik başarısızlığına, başarısızlık da okulu terk etme eğilimlerinin artmasına yol açmaktadır.

“Ne yapmışım, ben size açık açık söyleyeyim. Biz yarım dönem orada okuduk, yarım dönem burada okuduk. Ondan beri derslerimize şey olamıyoruz.” Karagöçer, 16-18 Yaş Karma Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁶²

Aşağıdaki anlatı ise işten dolayı derslerinde başarılı olamayan bir öğrencinin eğitimden uzaklaştığını ve öğretmenin de bu süreçte bağlantıyı tekrar güçlendirmenin yollarını aramadığını ortaya koymaktadır.

“Ya çalışmak zorunda kaldım. O yüzden okula yetiştiremiyordum. Vaktim yoktu. O yüzden öyle gitmemelikten sınıfta kaldım. Ben de gitmedim. Sonra baktım olmuyor, okula gitmedim. Hoca dedi, artık gelmene gerek yok zaten. Okulu çoktan bıraktığın için, zaten aynı sınıfa gitmen senin canını sıkar, dedi. Ben de tamam dedim, bir daha gitmedim.” Karagöçer, Derinlemesine Görüşme, 16-18 Yaş Erkek Çocuk⁶³

Akademik başarısızlık çoğu kez öğrencilerin akranları tarafından ayrımcılığa uğramasına da yol açmaktadır.

“Yav derslerim iyi değildi. Çünkü çalışıyordum, senede 2 ay okula gidiyordum. Gittiğim zaman işte herkesin dersi iyiydi, benimki kötüydü. Alay geçiyordu, şöyle böyle. Yani öğretmenler değil de çocuklar alay geçiyordu.” Karagöçer, Derinlemesine Görüşme, 16- 18 Yaş Erkek Çocuk⁶⁴

Diğer yandan çocukların gözünde okulun güzel yanı da derslerde başarılı olmak ve öğretmenleriyle iyi ilişkiler kurmaktır. Aşağıda çalışmaya katılan bir kız çocuğun paylaştığı bu durumu örneklendiren bir anlatı yer almaktadır.

“K.Ç.: En çok Türkçe dersini seviyorum.

A1: Niye Türkçe dersi?

K.Ç.: Hem öğretmenim iyi, hem de tüm soruları bildiğim için.”

Karagöçer, 8-11 Yaş Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁶⁵

62 a.g.e s.95.

63 a.g.e. s.96.

64 a.g.e. s.96.

65 a.g.e. s.99.

İyi davranan öğretmenler çocukların okulda en çok memnun oldukları, kötü davranan öğretmenlerse en memnuniyetsiz oldukları konudur.⁶⁶ Aynı araştırma çocukların devamsızlıklarının başarısızlığı, başarısızlıklarının eğitimlerini terk etmelerine yol açtığı süreçte ailelerinin, öğretmenlerin ve okul idarelerinin çabalarının yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki anlatı derslerinde başarılı olan bir çocuğun ailesinin dahi eğitime devam etme ihtimali üzerinde durmadığını göstermektedir.

“Yoo hiç ilgilenmedik. İkinci dönemi az çok okudum. TEOG sınavına girdim falan, benle dayımın [kızının] puanı aynı, dayımın kızının puanı aynı çıktı. İlgilenmedik. Puanım buraya çıkmış, şuraya çıkmış hiç ilgilenmedik. Sadece dayımın kızı baktı, benim haberim oldu.”
Kadıköy, 16-18 Yaş Karma Çocuk Odak Grup Görüşmesi⁶⁷

Kalkınma Atölyesi'nin çalışması da (2013) çocukların okula devamlılığı ve okula gitme motivasyonları üzerine bulgular sunmaktadır. Araştırma örneklemine dâhil olan çocukların %96,5'i okul hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır. Okulu sevmeye nedenleri arasında derslerini sevenler %43,7, öğretmenlerini sevenler %22,1 ve arkadaşlarını sevenler %8, yeni şeyler öğrenmeyi sevenler %5,6, çalışmak zorunda kalmadığı için okulu sevenler %0,3 ve diğer nedenler ise %16,8'dir. Araştırmanın sunduğu önemli bir diğer bulgu da, her ne kadar çocuklarını mevsimlik gezici tarım işlerinde çalıştırsalar ve okula devamsızlık yapmalarına göz yumsalar da ailelerin çocuklarının okumasını istiyor oluşudur.⁶⁸

Dezavantajlarla baş etmek durumunda olan çocuklar için ayrımcılık önemli bir sorundur. Araştırma kapsamındaki çocukların okulu sevmeme nedenleri arasında ekonomik koşullar dolayısıyla eğitim giderlerini karşılayamama, arkadaşlar arasındaki kavgalar ve şiddete maruz kalma, okulda istenmediğini hissetme gibi nedenler vardır. Eğitime devam edemediği sürede olumsuz ve yorucu koşullarda çalışan çocuklar, ikamet ettikleri ile döndüklerinde yaptıkları devamsızlık nedeniyle bu kez de okullarında yabancılık yaşamakta ve arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle okula devam eden öğrenciler gibi uyumlu ilişkiler geliştirememektedir.⁶⁹

Eğitimin mevsimlik tarım işçiliği göçünden etkilenen çocukların yaşamındaki ve özellikle bu çocukların yoksulluk döngüsünden çıkmalarında kritik rolü dikkate alındığında öğretmenlerin çocukların yaşamındaki rolü dikkate değerdir. Kalkınma Atölyesi'nin araştırması kapsamındaki çocukların %40'ı okulda kendisiyle ilgilenen bir öğretmen ya da idarecinin bulunduğunu belirtmiştir. Çocukların sadece %22'si öğretmenin ailesiyle görüşmeye eve geldiğini belirtmiştir. Diğer yandan çocuklarla yapılan görüşmelerde öğretmenin çocukların yaşamındaki önemli rolü ortaya konulmuştur.

Öğretmenler çocukların aile bireylerinden sonra en güçlü ilişki kurdukları bireylerdir ve çocukları eğitimde tutmada etkili aktörlerdir. Ancak mevsimlik tarım işçiliği göçündeki çocukların eğitim döneminin ortalama üçte birini eğitime devam edemeyerek ve kötü koşullarda çalışarak ve yaşayarak geçirdiklerini dikkate aldığımızda öğretmenlerin çocukları destekleyebilmek ve eğitim ortamına dâhil edebilmek için çok fazla desteğe ihtiyacı olduğu aşikârdır. Eğitimin daha nitelikli, ailelerin gelir düzeylerinin daha iyi hale gelmesi, çocukların bulundukları yörelerde çalışmak yerine nitelikli eğitim alabilmesi için uygun koşulların yaratılması, okulda yoksul çocukların uğradığı ayrımcılıkla mücadele edilmesi, çocuğun okulundaki ve göç ettiği yerdeki eğitimciler arasında iletişim ve işbirliği kurulabilmesi, okul idarelerinin mevsimlik tarım işçiliği göçündeki çocukların durumunu bilmesi, izlemesi,

66 a.g.e. s.98.

67 a.g.e. s.96.

68 Kalkınma Atölyesi (2013). Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma, s. 49. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-GOCUNDEN-ETKILENEN-6-14YAS-GRUBU-COCUKLAR-ICIN-TEMEL-ARASTIRMA.pdf>

69 a.g.e. s.45.

öğretmenleri desteklemesi, yeterli sayıda uzman psikolojik danışmanın çocukların sosyal duygusal gelişimini desteklemek için destek vermesi ve öğretmen aile işbirliğinin güçlenmesi için politikalara ihtiyaç vardır. Her koşulda, eğitim sistemi ve temel aktörleri olarak öğretmenler mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerdeki çocukları başka bir dünyaya taşımanın yolunu açacak potansiyele sahiptir.

İdareciler, öğretmenler ve diğer personelin katkı sunabileceği önleyici müdahaleler arasında sosyal dışlanma yaşayan çocukların aileleriyle yakın iletişim ve işbirliği kurmak için adımlar atmak, çocukların ayrımcı dili üretme ve kullanmalarının önüne geçecek önlemler almak, yardımların utandırıcı değil güçlendirici biçimde dağıtılmasını sağlamak ve başarılı olsun ya da olmasın, eğitim sisteminin tüm çocuklar için kapsayıcı olması için çaba göstermek yer alır.⁷⁰ Eğitim sistemi içindeki yetişkinler mevsimlik tarım işçiliği göçü, çocuklara etkileri, ilgili yasalar ve yaptırımlar konusunda ailelerin farkındalığını artırabilir; ailelerin sosyal yardımlardan haberdar olmasını sağlayabilir, çocukların okula erişimini ve devamını izleyip denetleyebilir.⁷¹ Ayrıca çocukların okulda kendilerini akademik olarak geri kalmış hissetmelerini önlemek için akademik başarılarını desteklemenin yanı sıra hem ebeveynlerin hem de eğitimcilerin yapabileceği bazı şeyler vardır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları derslerinde başarılı olmasalar da eğitime katılımlarını önemsemek, sosyal ve duygusal öğrenmeyi ve çocukların güçlü yönlerini ön plana çıkarmak bunun için yapılabilecekler arasında sayılabilir. Sadece akademik ya da sosyal becerileri güçlü olan çocukların değil, tüm çocukların okula güvenini ve aidiyetini artırmak, bunun için öğrenciler arasındaki sembolik, duygusal ve fiziksel şiddeti azaltmak, bunları sağlamak için çocuklar dâhil olmak üzere destek halkalarında yer alması beklenen herkesin katılımını ve dayanışmasını artırmak da alınabilecek önlemler arasındadır.

Bu rehber kitapçığın amacı mevsimlik tarım işçiliği göçündeki çocuklar için okullarda kapsayıcı bir ortam yaratma yolculuğundaki öğretmenleri desteklemektir. Eğitimde kapsayıcılığı mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerdeki çocuklar dâhil olmak üzere sınıflarındaki her bir çocuk için gerçekleştirmeleri söz konusu olduğunda öğretmenlerin zorlu bir sorumlulukla karşı karşıya bulunduğu aşikârdır. Mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerdeki çocukların eğitimle bağlarını güçlendirmek daha zorlu bir hedef gibi görünse de bu alanda çaba gösteren ve bir şeyler yapmak isteyen çok sayıda eğitimcinin bulunması umut vericidir. Bu alanda çaba gösteren tüm öğretmenlerin ebeveynler, idareciler, ilgili kurumlar ve uygun politikalarla desteklenmesi acil ve önemlidir.

EĞİTİMCİLER MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ ÇOCUKLAR İÇİN NE YAPABİLİR?

Mustafa Dursun (Öğretmen)

Çocukluğum Mersin'in Çamlıyayla ve Karabucak mevkiindeki orman sahalarında geçti. Okula başladığım zaman biz atıl haldeki bir lojmana geçmiştik. Ama orman işçileri ve mevsimlik tarım işçileri etrafımızda çadırlarda barınıyordu. Biz odun kömürü üretirken, onlar tarlalarda çalışıyordu. Onlarla aynı kaderi yaşıyor zorluklara göğüs geriyorduk. Okul ise belli belirsizdir anılarımda. Çünkü kaliteli bir erişim, insani bir yaklaşım gördüğümüzü düşünmüyorum. Çadırdaki çocuklarla birlikte başarısızlık, derse geç kalma gibi temalarla anılıyorduk. Sonradan ailemizin kararıyla şehre taşındık, ortaokul ve lise burada bitti. Öğretmenlik yolum oldu yıllar sonra. İlk tercihim yine çadırlar, insanlarım olmuştum. Dayımın elçi/çavuş olduğu Tuzla köyünde göreve başladım. Onların içinden çıkan, hayatlarının

⁷⁰ Uyan Semerci, P. (2012). Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (ed.), Ayrımcılık: Sosyolojik ve Eğitimsel Perspektifler içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 195.

⁷¹ Beyazova, A. (2018). Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimciler Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 31. Erişim: http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/COCA_%C3%87ocukisciligiElKitabi.11.06.19.pdf

aşınası bir öğretmen olarak elimden geleni yapmaya çalıştım. Bu nedenle bence en büyük etkiyi öğretmenler yapabilir. Çünkü alacağınız diğer önlemler hayati olsa da öğrencinin ruhuna, duyularına hitap eden öğretmendir. Mevsimlik tarım işçisi çocukları olan bir öğretmen ise daha dikkatli ve kapsayıcı olmalıdır. Aşağıda eğitimcilerin neler yapabileceğini -ortak olduğum, gururla seyrettiğim, takip ettiğim- iyi örneklerle açıklamaya çalışacağım.

Bu çocukların eğitimi için aile ile ilişkiler akla ilk geleni. Kahvede bir veliyle çay içmek, düğünlere gitmek, yas törenlerinde bulunmak yapılabilir insani önlemlerdir. Öğretmen adeta bir aktivist gibi hareket edebilmeli. Köy muhtarı, imam, kanaat önderi vs. veli görüşmesinde ortak olarak almalı.

Öğrencilerimizin dezavantajlı durumu göz önüne alındığında var olan öğretmenlik formasyonu da yetersiz kalıyor. Bu nedenle bakanlığın son yıllarda açtığı “kapsayıcılık” başlıklı eğitimlere başvurulmalıdır. Bu fırsat yoksa öğretmenin yanında olan sivil toplum kuruluşlarından yardım alabiliriz: Öğretmen Ağı, ÖRAV...

Okul içi etkinliklerin olabildiği kadar zengin içeriklerle planlanması lazım. Okulumuzun en yoğun olduğu günlerde ortaya koymaya çalıştığımız farklı, ilgi çekici etkinlikler okula ilgiyi artırmıştır. Okul beden eğitimi öğretmeni geldiği ilk günden başladığı spor çalışmalarında kız öğrencilere öncelik verdi. Ve okulumuzun il dereceleri rutine döndü. Her sene çeşitli müsabakalarda kız takımımız Adana'yı ülke çapında temsil etti. Aynı zamanda ilk defa okulumuzdan spor lisesini kazananlar oldu.

<http://karatas.meb.gov.tr/www/tuzla-ortaokulundan-bir-sportif-basari-daha/icerik/505>

Okumak ve kitap ise en başta gelen etkinlik olmalıdır. Okulda göreve başladığım günden tayinim çıkana kadar okulumuz kitap eksikliğini tamamlamaya çalıştım. Kampanya sürecinde örnek bir haber:

<https://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/6038458-kumbarada-toplanan-kitaplar-adanaya-gonderildi>

Bilimi derslerde aktarmak ve çocuklara inanmak gerektiğini kavramalıyız. Öğrencimiz ve öğretmeni Şimdi Düşünme Zamanı adlı sergide Adana birinciliğini alıp Ankara'da ilimizi temsil etti.

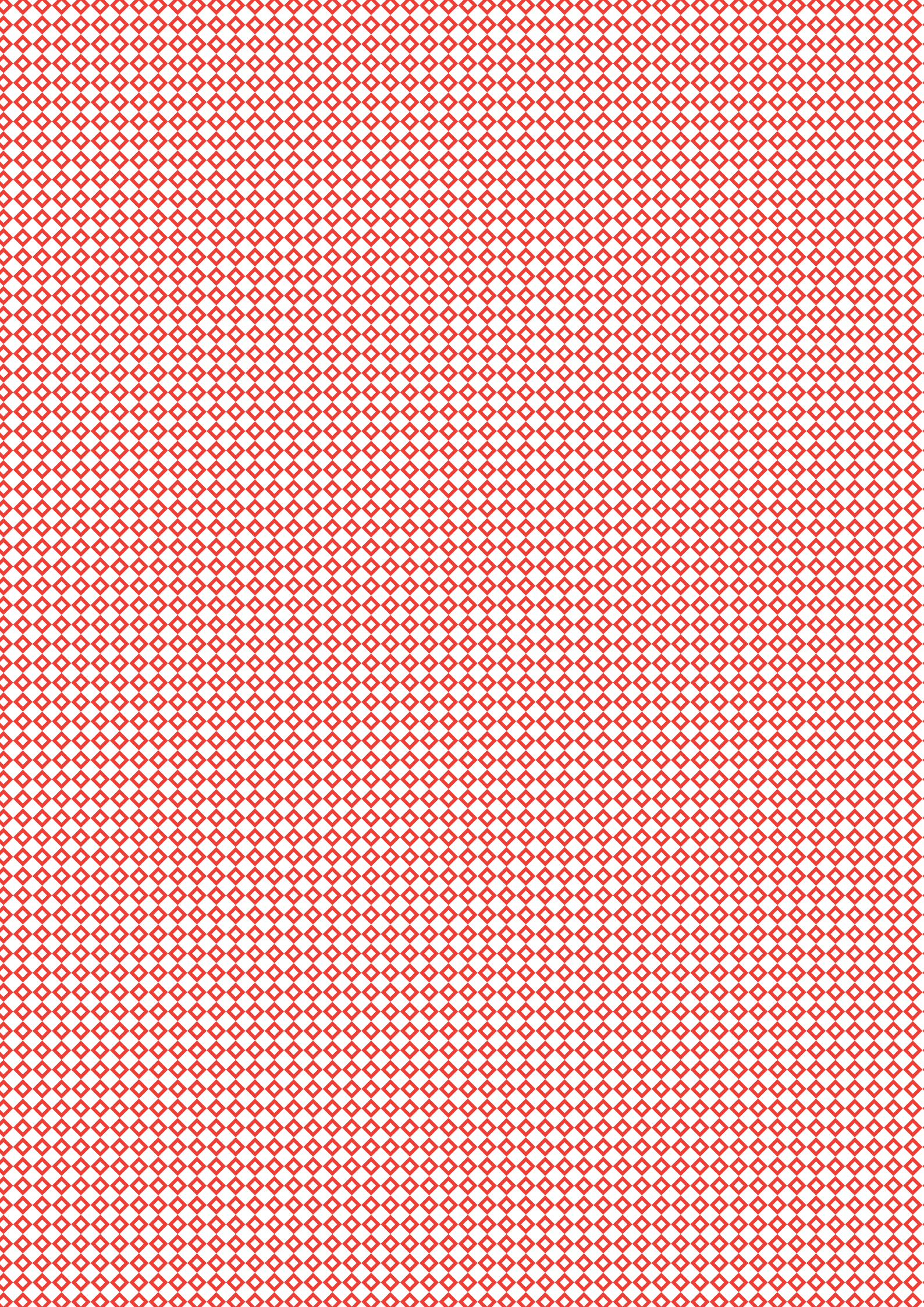
<http://karatas.meb.gov.tr/www/simdi-dusunme-zamani-projesinde-tuzla-ortaokulu-il-birinciligini-elde-etti/icerik/285>

Bir okul etrafına ne kadar duyarlı ise o kadar üretken ve faydalı olur. Karataş genelinde var olan bu sorun için de Oyun İstasyonu projesi yapıldı. Bu projeye göre öğrenciler için belirlenen okullara oyun noktaları kuruldu. Devamsızlıklarının eğlence, okuma yoluyla azalması sağlandı. Aynı zamanda Oyun İstasyonları'nın bünyesinde el sanatları kursları ile gençlere tarla dışında iş imkânı kurlmaları için eğitim verildi.

<http://karatas.meb.gov.tr/www/kabul-edilen-quotoyun-istasyonu-quot-adli-sodes-projemizin-acilis-programlari/icerik/475>

Eğitimi icra ederken öğrencilerimizin çocuk olduğu gerçekliğiyle hareket etmemiz gerekir. Bu nedenle muhtelif zamanlarda yapılacak gezilerle okula karşı tutum olumlu halde değişecektir.

<http://karatas.meb.gov.tr/www/mevsimlik-tarim-iscisi-cocuklarimiz-sinema-ile-bulustu/icerik/574>

**MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNİN
ÇOCUKLARINA YÖNELİK AYRIMCILIKLA
MÜCADELE VE EĞİTİMDE KAPSAYICILIĞA
İLİŞKİN ETKİNLİKLER**

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNİN ÇOCUKLARINA YÖNELİK AYRIMCILIKLA MÜCADELE VE EĞİTİMDE KAPSAYICILIĞA İLİŞKİN ETKİNLİKLER

Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocukları ve Eğitim kitabı mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştırılan öğrenciler dâhil olmak üzere sınıfında dezavantajlı koşullarda öğrencileri bulunan ve eğitim ortamındaki eşitsizliklerle baş etme konusunda güçlenme arayışında olan eğitimcilere yöneliktir. Rehberde yer alan bilgi ve etkinlikler öğretmenler ve/veya psikolojik danışmanlar için hazırlanmıştır. Kitaptaki tüm etkinlikler kapsayıcı eğitimi temel alırken, bazı etkinlikler dezavantajlı olup çalışmak durumunda kalan çocukların eğitime nasıl dâhil edilebileceğine ve özel olarak da mevsimlik gezici tarım işlerinde çalıştırılan çocuklara odaklıdır. Rehberdeki tüm etkinlikler eğitimciler tarafından uyarlanarak farklı temellerdeki ayrımcılık biçimleriyle mücadele için de kullanılabilir.

Rehberde mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan çocuklara ilişkin arka plan bilgilerini etkinlikler takip etmektedir. Bu arka plan bilgileri ve etkinlikler eğitimcileri, ebeveynleri ve öğrencileri güçlendirmeye yönelik derslerde, seminerlerde, atölyelerde ve eğitimlerde kullanılabilir. Etkinlikler çoğu kez katılımcıların bilgi ve deneyimlerini dikkate alan deneyimsel öğrenme yaklaşımıyla hazırlanmıştır. Deneyimsel öğrenme yaklaşımında öğrenme, deneyimin bilgiye dönüştürülmesini sağlayan süreçtir; dolayısıyla öğrenmenin gerçekleşmesi için somut bir deneyim yaşamak, bu deneyimi değerlendirerek üzerine düşünmek, soyutlamak ve uygulamaya geçirmek söz konusudur.⁷²

Rehberde yer alan etkinliklerin bir bölümü eğitimcilerin, bir bölümü ise çocukların hedef grubu olduğu etkinliklerdir. Bu etkinlikler eğitimciler tarafından sırayla uygulanabileceği gibi ihtiyaca göre farklı etkinlikler seçilerek çeşitli bağlamlarda kullanılabilir. Örneğin her biri bir buçuk saat süren eğitimcilere dönük etkinlikler kitapta yer alan sırayı takip ederek iki günlük bir eğitim programı olarak uygulanabilir. Aynı etkinlikler uyarlanarak ebeveynlere dönük programlarda da bunlara yer verilebilir. Çocuklara yönelik kapsayıcılık etkinlikleri ise sınıftaki ayrımcı tutum ve davranışları önleme, bunlarla mücadele etme ve kapsayıcılığı artırma konusunda öğretmenleri desteklemek amacıyla öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu aşamada kullanması için hazırlanmıştır. Çocuklara dönük etkinliklerin her biri 45 dakikalık bir ders saatinde uygulanmak üzere planlanmış etkinliklerdir. Tüm etkinlikleri uygulamadan önce kitapta yer alan arka plan bilgilerinin okunması önerilir.

72 Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. Erişim: <https://learningfromexperience.com>

EĞİTİMCİLERLE UYGULANABİLECEK ETKİNLİKLER

Etkinlik 1:

EĞİTİMDE KAPSAYICILIK: SINIFTA KİMLER VAR⁷³

AMAÇLAR

- Katılımcılar eğitim ortamındaki ve gündelik yaşamdaki ihtiyaçlarının karşılanması ve bunlara bağlı temel haklarının gerçekleşmesi açısından çocuklar arasında eşitsizlikler bulunduğunu fark eder.
- Katılımcılar sınıfta öğrenme ve sosyalleşme açısından eşitsizlik yaşayan çocukların durumları üzerine düşünür ve görüş geliştirir.

HEDEF GRUP

Eğitimciler (İdareciler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar)

TOPLAM SÜRE

90 dk.

ZAMANLAMA

- Rollerin dağıtılması ve role girme 15 dk.
- Durumlara göre şeker alma ve verme 15 dk.
- Değerlendirme ve çözümleme 30 dk.
- Kapsayıcı eğitim üçgeni 30 dk.

HAZIRLIK

- Etkinliğe başlamadan önce arka plan bilgilerini okumanız önerilir.
- Uygulama öncesinde katılımcı sayınıza göre rol kâğıtlarını hazırlayın.
- Rol kâğıtlarını her bir katılımcıya farklı rol gelecek şekilde keserek hazırlayın. (Roller sınıflardaki çocukların özelliklerine göre çeşitlendirilebilir.)

MATERYALLER

- Çok miktarda şeker
- Kutu ya da kâse
- Rol kâğıtları
- Poster kâğıdı ve tahta kalemleri

⁷³ Bu etkinlik Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilerle Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi'nde yer alan "Sınıfta İleriye Doğru bir Adım At" etkinliğinin uyarlanmış versiyonudur. Bkz. Beyazova, A. (2018), Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilerle Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: http://cocukisciligneson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/COCA_%C3%87ocukisciligiElKitabi.11.06.19.pdf

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Etkinliğe başlarken katılımcılara sınıftaki çocukların farklı ihtiyaçları ve koşulları üzerine bir etkinlik yapacağınızı ve bu etkinlikte katılımcıların hepsine bir rol vereceğinizi aktarın. Ancak etkinlikte kimsenin role girip canlandırma yapması gerekmiyor, sadece kendisine verilen rol üzerine düşünmesi ve buna göre hareket etmesi bekleniyor.

- Katılımcılardan çember şeklinde oturmalarını isteyin.
- Katılımcılara rol kâğıtlarını dağıtın. Bu rolleri okumalarını ve başka kimseye göstermemelerini söyleyin. Aynı zamanda katılımcılara 10'ar adet şeker verin.
- Şimdi, rollerine girmeye başlasınlar. Yardımcı olması için aşağıdaki sorulardan birkaçını yöneltin. Katılımcıların düşünceleri, kendilerini ve yaşantılarını gözlerinde canlandırmaları için her sorudan sonra kısa bir ara verin.

Nasıl bir çocuksunuz?

Daha küçükken nasıl bir çocuktunuz?

Nerede ve kimlerle yaşıyorsunuz?

Birlikte yaşadığınız insanlarla ilişkileriniz nasıl?

Bir gününüz nasıl geçiyor?

Sabah kaçta kalkıp ne yapıyorsunuz? Öğlen ve akşam ne tür şeylerle uğraşıyorsunuz?

Nasıl vakit geçiriyorsunuz? Neler öğreniyorsunuz? Nerede ve ne zaman?

Oyun oynuyor musunuz? Neler oynuyorsunuz? Kimlerle oynuyorsunuz?

Neler sizi mutlu ediyor?

Neler korkutuyor?

Geleceğe dair düşünceleriniz ne? Hayalleriniz, planlarınız ne?

- Katılımcılara durum ve olaylardan oluşan bir liste okuyacağınızı söyleyin. “Evet” diye yanıtladıkları her ifade için çemberin ortasında duran kutudan bir şeker almaları, aksi takdirde kutuya bir şeker atmaları gerektiğini söyleyin.
- Durumlar okunurken kutuya atacak şekeri kalmayanların, çemberin biraz dışına çıkarak oturmaları gerektiğini söyleyin.
- “Durumları” sırayla okuyun. Her ifadeden sonra, şeker almaları ya da atmaları için kısa bir süre bekleyin.
 - Okula kayıtlısın.
 - İyi bir okula gidiyorsun.
 - Okula heyecanla geliyorsun, ayakların geri geri gitmiyor.
 - Derslerin çoğunu anlıyorsun.
 - Derslerde başarılısın.

- Okulda müzik, spor gibi alanlarda başarılısın.
- Sınıfında ailenin yoksulluğu, kendi kökenin, geçmişin, dinin veya kültürün nedeniyle ayrımcılık yaşamıyorsun.
- Sınıfında rahatlıkla parmak kaldırabilirsin, söz alabilirsin.
- Okuldan istenen ekstra kitapları ve araç gereci alabilecek paranız var.
- Okul gezisi olunca mutlaka katılabilirsin, çünkü ailen parasını ödeyebilir.
- İhtiyacın olunca ailen sana yeni giysiler ve ayakkabılar alabiliyor.
- Okula düzenli devam edebiliyorsun.
- Okula devam etmek istiyorsun.
- Okulda arkadaşlarınla güzel vakit geçiriyorsun.
- Okulda sevdiğin öğretmenlerin var.
- Öğretmenin sınıfta kararları alırken senin de görüşlerini soruyor.
- Sınıfında seni kimse dışlamıyor.
- Okulda şiddete maruz kalmadın.
- Okulda kimseye şiddet uygulamadın.
- Okuldaki idarecilerle iyi anlaşıyorsun.
- Ailendeki kişiler seninle gurur duyuyor ve yeteneklerini geliştirmen için seni destekliyorlar.
- Yaşadığın ortamda bilgisayarınız var ve internete girebiliyorsun.
- Her yıl doğum günün kutlanıyor.
- Yaşadığın ortamda rahatça ders çalışabileceğin bir yerin var.
- Ailende bakıma ihtiyacı olan kardeşin ya da yaşlı, hasta veya engelli kimse yok.
- Okuldan sonra derslerin veya ödevlerin için yardım alabileceğin kişiler var.
- Hasta olunca ailen seni kolayca doktora götürebiliyor, gereken ilaçları alabiliyor.
- Büyüdüğünde üniversiteye gidebileceğini, istediğin işi ve mesleği seçebileceğini düşünüyorsun.
- Okumak senin için iyi bir gelecek hazırlar.
- Büyüdüğünde mutlu bir yaşamının olacağına inanıyorsun.
- Etkinliğin sonunda, katılımcılardan herkesin şeker miktarına bakmasını isteyin. Etkinlik boyunca katılımcıların şekerlerinin önlerinde görünür bir yerde durması bunu kolaylaştıracaktır. Daha sonra katılımcılara rolden sıyrılmaları için birkaç dakika süre tanıyın, gerekirse rol kâğıtlarını yırtmalarını isteyin. Ardından çözümlemeye geçin.

2.

Çözümleme aşamasında aşağıdaki sorulardan bazılarını kullanabilirsiniz. Burada katılımcıların birbirlerinin şekerlerini ve çemberin dışında oturanları gördüğünden emin olmalısınız.

- Etkinlik nasıldı? Neler oldu? Şeker alırken ya da atarken neler hissettiniz?
- Şekeri çok olanlar birilerinin şekerlerinin bittiğini ne zaman fark etti?
- Şekeri çok olanlar kimler olabilir? Şekeri olmayanlar kimler olabilir?

3.

Daha sonra tüm katılımcıların rollerini açıklamalarını sağlayın. Tüm roller açıklandıktan sonra katılımcılara bu andan itibaren rollerinden çıkacaklarını söyleyin ve rolden çıkmalarını sağlayacak bir şeyler yapın. Örneğin ellerindeki rol kâğıtlarını yırtmalarını sağlayabilir ya da birer şeker yemelerini söyleyebilirsiniz. Daha sonra tüm katılımcıların sandalyelere oturmalarını isteyin ve çözümlemeye devam edin.

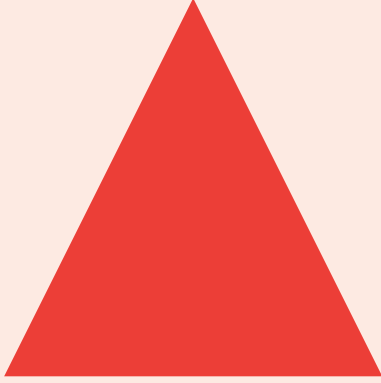
- Farklı birini canlandırmak kolay ya da zor muydu? Neden?
- Rolünüzdeki çocuğu kafanızda nasıl canlandırdınız?
- Bu alıştırmaya toplumsal gerçekleri yansıtıyor mu? Nasıl?
- Okulda buradaki rollere benzer çocuklar tanıyor musunuz?
- Bu alıştırmadaki çocukların haklarının gerçekleşmesi açısından farklılıklar var mı?
- Burada yaşanan eşitsizliklerin kaynağında neler var? Bazı çocukların öğrenme ve sosyalleşmeye ilişkin hakları neden diğerlerinden daha az gerçekleşiyor?

Sınıfta Kimler Var etkinliğinin aynı okulda, hatta aynı sınıfta olan çocukların eğitime katılım düzeyleri arasındaki farklılığı gösterdiğinin altını çizin. Daha sonra kapsayıcı eğitimin sınıftaki tüm çocukların eğitime eşit düzeyde katılımını sağlamak için yapılması gereken tüm müdahale alanlarını içerdiğini belirtin. Kapsayıcı eğitim farklı koşulları olsa da okuldaki tüm çocukların kendilerini sınıfta güvende, yetkin ve ait hissetmelerini sağlamak için geliştirilmiş bir eğitim anlayışıdır.

Bu bölümde kapsayıcı eğitim üçgeni çizimini kullanarak kapsayıcı eğitimin ve tüm çocuklar için kapsayıcı eğitimin ne anlama geldiğini katılımcılara aktarın. Bu üçgenin üç ayrı köşesinde “öğrencilerin kendilerini güvende hissetmesi”, “öğrencilerin kendini yetkin hissetmesi” ve “öğrencilerin kendini sınıfa ait hissetmesi” bulunur. Bunlar kapsayıcı eğitimin temel bileşenleridir. Kapsayıcı eğitimi gerçekleştirmek için sınıfta farklı koşulları ve ihtiyaçları bulunan çocukların sınıfta öğrenmesi, sosyalleşmesi, kendilerini güvende, yetkin ve ait hissetmesi gereklidir. Katılımcıları bunları gerçekleştirmek için neler yapabileceğimiz üzerine düşünmeye davet edin. Özellikle mevsimlik gezici tarım işlerinde çalıştırılan çocuklar için mevcut koşullarda neler yaptıklarını ve daha başka neler yapılabileceğini düşünmelerini isteyin. Öğretmenler mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar için çok da fazla yapabilecekleri bir şey olmadığını düşünüyor olabilir. Ancak bu bağlamda öğretmenin yapacağı en küçük müdahale bile çocukların yaşamında önemli dönüşümlere yol açabilir. Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar için geliştirilecek ve uygulanacak müdahaleler eğitimin kapsayıcılığını tüm çocuklar için artıracaktır.

KAPSAYICI EĞİTİM

Öğrencilerin kendilerini
güvende hissetmesi

Öğrencilerin kendilerini
sınıfta yetkin hissetmesi

Öğrencilerin kendilerini
sınıfa ait hissetmesi

UYGULAYICIYA NOTLAR

Etkinliğin süresi 90 dakikadır. Etkinliği uygulamak için daha kısa bir süreniz varsa etkinliğin bölümleri için ayrılan süreleri ihtiyacınıza göre yeniden düzenleyebilir; ihtiyaca göre etkinliği uyarlayabilirsiniz.

Rol kartlarını katılımcıların ihtiyacına göre uyarlayabilir veya güncelleyebilirsiniz.

Kişisel durumlarıyla üstlendikleri rol arasında çok fazla ortaklık bulunanların kendilerini kötü hissetmemeleri için önlem alın.

Şeker alırken ve atılırken katılımcıların sessiz olması önemlidir.

Uygulama yaptığınız alan tüm katılımcıların çember şeklinde oturabileceği kadar geniş değilse katılımcılara normalde aynı hizada olmaları gerektiğini belirterek arkalı önlü iki sıra oluşturabilirsiniz.

Bu etkinlik sınıftaki farklılıklara sahip çocukların ve ebeveynlerinin deneyimleri ve duyguları üzerine düşünmelerini sağlamak amacıyla ebeveynlerle de uygulanabilir.

ROL KARTLARI

Dokuz yaşında bir kız çocuğusun. İki ağabeyin var. Hep beraber yüzme havuzlu ve büyük bahçeli bir evde oturuyorsunuz.	Doğuştan gelen bir engel nedeniyle tekerlekli sandalye kullanarak hareket edebiliyorsun. On iki yaşındasın.	Ailen ile birlikte geçen yıl Suriye'deki savaş yüzünden ülkenizden ayrılp Türkiye'ye yasal olmayan yollardan giriş yapmışsınız. Sen şu an on yaşındasın ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsun.	Diyarbakır'dan İstanbul'a göç etmiş bir ailenin beş çocuğundan en küçüğü'sün. On bir yaşındasın. Yazın sonunda Konya'ya havuç toplamaya gittiğinizden okulun ilk birkaç ayında okula gidemiyorsun.
Amerika büyükelçisinin 13 yaşındaki oğlusun. Beş yaşından beri kalın çerçeveli gözlükler takıyorsun. Geçen yıl da dişlerine tel takıldı.	Babasının marangoz atölyesinde çalışmak zorunda olan on dört yaşında bir çocuksun.	Aileni doğduğundan beri hiç görmedin. Çocuk yuvasında kalıyorsun ve dokuz yaşındasın.	On yaşındasın. Köyde yaşıyorsunuz. Ailenle birlikte Ordu'ya fındık toplamaya gidiyorsunuz. Üç erkek bir de kız kardeşin var.
12 yaşındasın. Şehrin dezavantajlı mahallelerinden birinde olan evin kentsel dönüşüm nedeniyle yıkıldığı için şehrin uzak bir köşesine taşınmak zorunda kaldınız. Keman çalmak en büyük keyfin. Akşamları babanlarla keman çalıp para kazanmak sana çok iyi hissettiriyor.	Dokuz yaşındasın. Annen ve baban iki yıl önce boşandı. Baban yeniden evlendi. Şu an baban, üvey annen ve senden büyük 2 üvey kardeşinle birlikte yaşıyorsun.	Altı kardeşli bir ailenin en büyük çocuğusun ve on üç yaşındasın. Baban tır şoförü olduğu için sık sık şehir dışında oluyor. Annen de akşamları hastanede çalıştığı için kardeşlerinin bakımını ve tüm ev işlerini sen yapıyorsun.	Okuldan sonra sokakta mendil satan on yaşında bir çocuksun.
Ünlü bir şarkıcı annenin ve tanınmış bir işadaminin tek çocuğusun. Dokuz yaşındasın.	Öğrenme güçlüğü çeken bir çocuk olduğun için yaşitlarına göre iki sınıf geriden gidiyorsun. On yaşındasın, sınıfındaki çocukların hepsinden uzunsun ama hala tam olarak okuyup yazamıyorsun.	Yedi yaşından beri astımın var ve şu an 13 yaşındasın. Özellikle kış aylarında çok sık hastalanıyor ve okula gidemiyorsun.	Sen de ağabeyin de matematik, fizik, yabancı dil ve aslında pek çok alanda çok yeteneklisiniz. Anneniz ve babanız üniversitede profesör. Yazın sizi yaz kampına gönderiyorlar.
On bir yaşındasın. Annen baban, senden küçük erkek ve kız kardeşinle yaşıyorsun. Ailenin bir fırını var. Biraz şişman olduğun için bazen senle dalga geçenler oluyor.	Ailenin ilk çocuğusun ve bu sene ilkokula başladın. Ama evinizde Arapça konuşulduğu için Türkçeyi tam anlayamıyorsun. Öğretmenin pek yardımcı olmuyor, arkadaşlarının bazıları da sık sık senin taklidini yapıp eğleniyor.	Sekiz yaşındasın ve üç kardeşin en küçüğü'sün. Ailen büyük bir kentte küçük bir evde oturuyor. Baban tamirci, ama şimdi işsiz. Bu nedenle eve fazla para girmiyor.	15 yaşındasın. Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak pamuk tarlasında çalışıyorsun. Tarlada çalıştıktan sonra kaldığınız çadırdaki işlere de koşturman, küçük kardeşlerine bakman isteniyor. Çok yoruluyorsun.
Görme engelli bir kız çocuksun. Okuldaki kitapları okuyamadığından ortaokul mezunu olan annen sürekli olarak derslere seninle giriyor ve yardımcı oluyor. Ama bu durumdan utanıyorsun. Baban bir fabrikada işçi olarak çalışıyor.	Annen evde boncuk işiyle uğraşıyor. Sen de okuldan sonra gidip boncuk yapmasına yardım ediyorsun. Ne kadar çok kolye, bilezik yapabilirseniz o kadar çok ekmek alabiliyor, kardeşlerini doyurabiliyorsunuz. Baban inşaat işçisi ama şu anda işsiz.	Afganistan'dan gelmiş bir mülteci çocuksun. 15 yaşındasın. Okuldan sonra evin yakınındaki fırında işçilik yapıyorsun. Patron bazen maaşını veremiyor o zaman eve götürmen için ekmek veriyor ve "hakkını helal et" diyor. Okula gittiğinde hep çok yorgun oluyorsun.	Tamircide çalışıyorsun. Aynı zamanda ortaokula gidiyorsun. Tamircide patronun kızınca dayak atıyor. O yüzden de mutsuzsun. Yine de eve para götürmen lazım. Okulda çok başarısızsın. Okul sana gitgide yük gibi geliyor.

Etkinlik 2:

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ ÇOCUKLARIN 24 SAATİ

AMAÇLAR

Katılımcılar mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların gündelik yaşamları üzerine düşünür, kız ve oğlan çocukların gündelik iş yükü arasındaki farkı fark eder.

HEDEF GRUP

Eğitimciler (İdareciler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar)

TOPLAM SÜRE

90 dk.

ZAMANLAMA

- Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların 24 saati grup çalışması 30 dk.
- 24 saate ilişkin grup sunumları 40 dk.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların 24 saatine ilişkin sunum 20 dk.

HAZIRLIK

Katılımcıların grup çalışmasında kullanmaları için yeterli sayıda poster kâğıdı ve tahta kalemini hazırlayın.

MATERYALLER

- Projeksiyon
- Kâğıt ve kalemler
- Poster kâğıdı ve tahta kalemleri

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Katılımcılara sınıflarında mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar bulunup bulunmadığını sorun ve deneyimlerini paylaşmaları için kısaca zaman verin. Paylaşımların ardından katılımcıları dört gruba bölün. Grupların her birine hazırlamış olduğunuz rollerden birini verin. Grupların her birinin verilen role uygun bir çocuğun 24 saatini ve özellikle günün her saatinde çocuğun ne yapıyor olabileceğini düşünerek poster kâğıdına yazmasını beklediğinizi paylaşın. Çocukların sahip olduğu kardeş sayısını, varsa ebeveynlerini, beraber yaşadıkları kişi sayısını ve yaşam koşullarını grupların kendi içinde belirlemeleri ve çalıştıkları ürünün gerektirdiği ekim dikim hazırlığı, filiz alma, fidan dikme, çapalama, budama, sulama, ilaçlama, gübreleme, hasat gibi tarımsal üretim faaliyetlerini tahmin etmeleri gerekecektir. Grupların bu çalışma için 20 dakikalık süreleri vardır. Grupların genel grupta paylaşım yapmak için birer sözcü belirlemesi gereklidir.

Çocuk Roller:

- 10 yaşında Ordu'da fındık hasadında çalışan kız çocuk
- 12 yaşında Adana'da pamuk hasadında çalışan oğlan çocuk
- 14 yaşında Yozgat'ta şeker pancarı çapalamada çalışan kız çocuk
- 16 yaşında Mersin'de domates toplayıcılığında çalışan oğlan çocuk

2.

Grupların çalışmaları tamamlandıktan sonra her grubun sözcüsü yaşamı üzerine düşündükleri çocuğun yirmi dört saatini nasıl hayal ettiklerini 7 dakikalık sürede genel grupla paylaşacaktır.

Genel grupta paylaşımların ardından çemberdekileri aşağıdaki sorular etrafında çözümleme yapmaya davet edin.

- Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların 24 saati üzerine düşünmek zor muydu? Neden?
- Farklı posterlerde yer alan çocukların gündelik yaşamları arasında ortaklıklar var mı? Nelerdir?
- Farklı posterlerde yer alan çocukların gündelik yaşamları arasında farklılıklar var mı? Nelerdir?
- Çocukların ihlal edilen hakları olduğunu düşünüyor musunuz? Nelerdir?
- Bu etkinlik sırasında mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların yaşamlarına ilişkin daha önceden bilmediğiniz bir şeyler öğrendiniz mi?

3.

Daha sonra katılımcılarla Hayata Destek Derneği tarafından hazırlanan mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların kendi ağzından 24 saatlerinin anlatıldığı sunumu paylaşın, yorumlarını alın.

UYGULAYICIYA NOTLAR

Katılımcılara kendi yaşamlarında tanıdıkları benzer çocuklar varsa onlardan yola çıkarak çocukların 24 saatini tasavvur edebileceklerini söyleyin.

Katılımcıları 24 saatin her saatini ayrı ayrı düşünmeye teşvik edin.

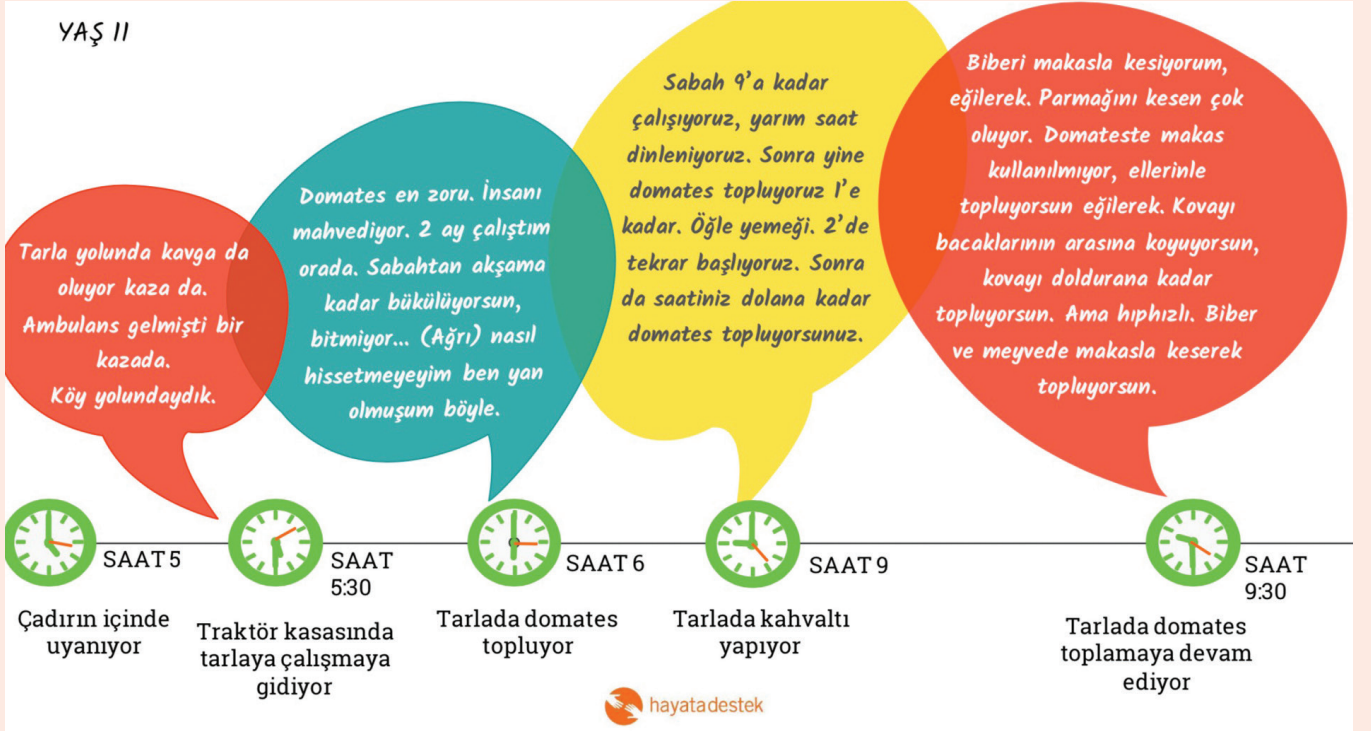
Eğer ilgili ürünün hasadının, işlenmesinin nasıl yapıldığını bilmiyorlarsa katılımcıları araştırmaya teşvik edin.

Bu etkinlik mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların gündelik yaşamları üzerine düşünmelerini sağlamak amacıyla ebeveynlerle de uygulanabilir.

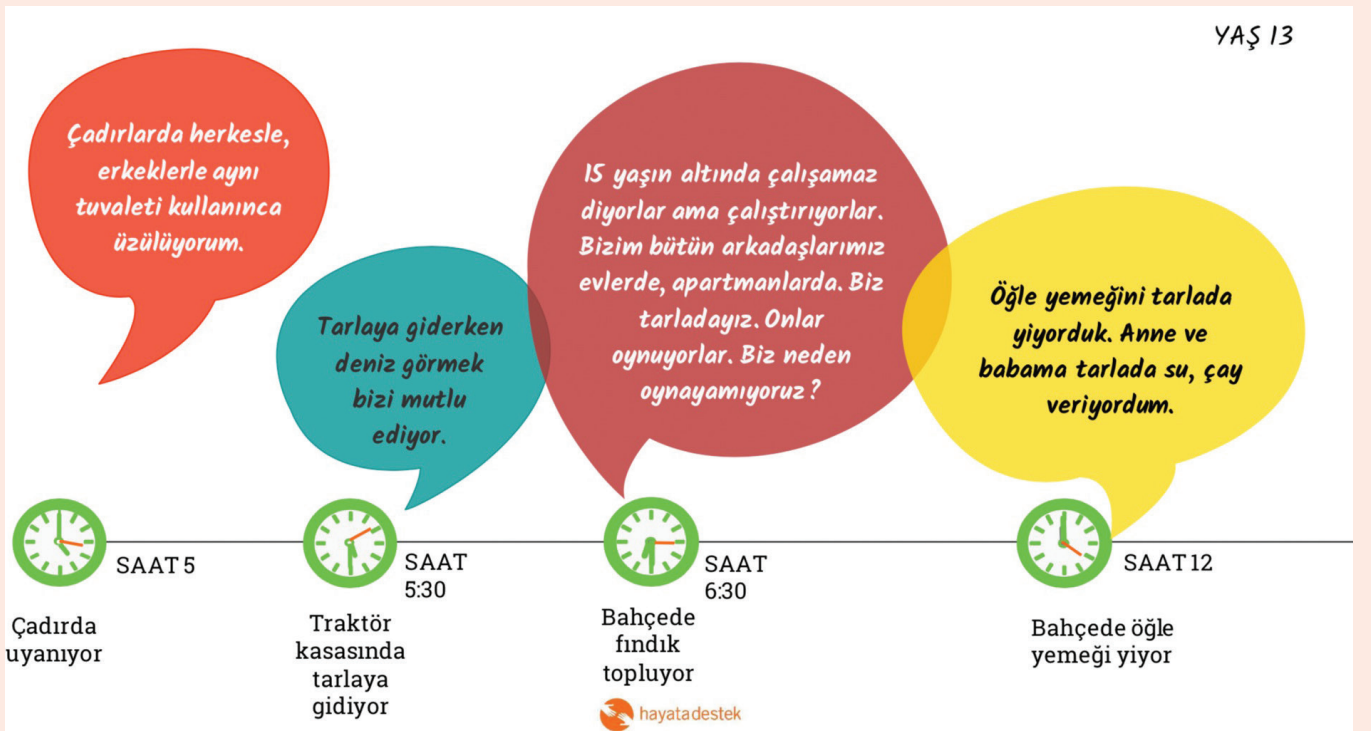
SUNUM: MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ ÇOCUKLARIN 24 SAATİ

YAŞ 11

YAŞ 13

Etkinlik 3:

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIMDA ÇALIŞMANIN ÇOCUKLAR AÇISINDAN RİSKLERİ

AMAÇLAR

- Katılımcıların mevsimlik gezici tarım işçiliği ve çocuk işçiliğine ilişkin farkındalıklarını artırır.
- Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan veya aileleri ile beraber çadır yerleşimlerinde konaklayan çocukların maruz kaldıkları riskleri öğrenir.

HEDEF GRUP

Eğitimciler (İdareciler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar)

TOPLAM SÜRE

90 dk.

ZAMANLAMA

- Yaşamın Sesleri –TRT Belgesel filmini izleme, izlerken riskleri not etme 20 dk.
- İkili gruplarda riskleri çocuk çizimleri üzerine yerleştirme 30 dk.
- Çocuk çizimi üzerinden ilgili riskleri anlatma 20 dk.
- Genel değerlendirme ve çözümleme 20 dk.

HAZIRLIK

- <https://www.youtube.com/watch?v=-2kdhg-96Dg> linkinde yer alan “Yaşamın Sesleri-Adana-Mevsimlik İşçiler” isimli TRT belgeselini göstermek üzere hazırlayın.
- Katılımcıların sayısının yarısı kadar A4 boyutunda içi boş olup içine riskleri not edebilecekleri çocuk silüeti çizimleri hazırlayın.

MATERYALLER

- Katılımcı sayısının yarısı kadar A4 boyutunda içi boş çocuk silüeti çizimi
- “Yaşamın Sesleri-Adana-Mevsimlik İşçiler” isimli belgesel film

UYGULAMA ADIMLARI

1. Katılımcılara “Yaşamın Sesleri-Adana-Mevsimlik İşçiler” belgesel filmini izletin. Filmi izlerken çocukların maruz kaldığı riskleri not etsinler.
2. Daha sonra katılımcıların çocukların maruz kaldıkları risklere dair aldıkları notları ikili gruplarda birbirleriyle paylaşmalarını ve dağıtacağınız çocuk silüeti çizimleri üzerine ilgili yerlere not almalarını isteyin.

3. Katılımcıların kendi çocuk silüetleri üzerine not aldıkları riskleri 5 dakikalık sunumlar biçiminde genel grupta paylaşmasını isteyin. Paylaşımlar yapılırken aşağıdaki çözümleme soruları aracılığıyla çocukların maruz kaldıkları risk faktörleri üzerinde durun. Eksik kalan risk faktörleri bulunuyorsa siz altını çizin.
 - Grupların belirledikleri riskler arasında ortak yönler var mıdır?
 - Grupların belirledikleri riskler arasında farklı yönler var mıdır?
 - Belirlediğiniz risk faktörleri mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmayan çocuklar açısından da geçerli midir? Geçerli olan ya da olmayan riskler hangileridir?

UYGULAYICIYA NOTLAR

Bu etkinlik mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların maruz kaldıkları risk faktörlerini fark etmeleri için uyarlanarak ebeveynlerle de uygulanabilir.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Maruz Kaldığı Riskler⁷⁴

Çocuğun cinsiyeti: Kız çocuklar oğlan çocuklara ek olarak tarımsal üretim faaliyetlerinin yanı sıra yaşam ortamında ev içi işler denilen faaliyetler için de çalışmaktadır. Oğlan çocuklar çadır bölgesindeki işlere çok daha sınırlı düzeyde destek vermektedir. Yani bir çocuğun oyuna ve dinlenmeye ayırabileceği zaman cinsiyetine bağlı olarak değişebilmektedir. Kız ve oğlan çocukların eğitime devam oranlarında da farklılık görülmektedir.

Çocuğun yaşı: Yaşları küçüldükçe çocuklar olumsuz seyahat, çalışma, sağlık ve barınma koşullarına karşı daha kırılgan hale gelmektedir.

Çocuğun anadili: Çocuğun anadilinin resmi dil Türkçeden farklı oluşu ve Türkçeyi iyi bilmemesi çadır alanındaki diğer ebeveyn ve çocuklar ya da elçilerle, eğer okula devam ediyorsa eğitimcilerle iletişimini kısıtlayabilir, sosyal dışlanma hissinin güçlendirebilir.

Engellilik durumu: Çocuğun herhangi bir fiziksel, zihinsel engeli ya da kronik hastalığının olması da çocuğun kırılganlığını artırabilir.

Çalışma pozisyonu: Sürekli çömelme ve eğilme hareketi yapılması diz ve bel eklemlerinde uzun dönemde ciddi sorunlar yaşama riskini artırabilir.

Ağır yük taşıma: 10-15 kiloyu bir seferde taşımak çocuk bedenlerin omurga ve kaslarında ciddi ve kalıcı sorunlara ve gelişim geriliğine yol açabilmektedir.

⁷⁴ Çeşitli kaynaklardan derlenmiştir: Kalkınma Atölyesi (2012), Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar Sorun Analizi ve Politika Önerileri, Ankara: Kalkınma Atölyesi, s. 21, <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-ISCILIGI-VE-COCUKLAR-SORUN-ANALIZI-VE-POLITIKA-ONERILERI.pdf>
Sürmeli, A. ve Yasin, Y. (2018), Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri: Narenciye, Pamuk, Fındık Hasadı Örneği, Ankara: Kalkınma Atölyesi, s. 41, <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TARIMSAL-URETIMDE-CALISAN-COCUKLARIN-KARSILASTIKLARI-SAGLIK-RISKLERI.pdf>
Dedeoğlu, S. ve Bayraktar, S. (2018), Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması, Ankara: Kalkınma Atölyesi, s. 19, <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/YOKSULUN-UMUDU-COCUK.pdf>
Şimşek, Z. (2012), Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011, Harran Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, s. 23, https://mevsimliktarimiscileri.org/files/dosya/1_3_635375887123669165.pdf

Kimyasallara maruz kalma: Pestisit (böcek öldürücü) veya tarzi tarımsal üretimde kullanılan kimyasalların yoğun kullanımı ve özellikle bu kimyasalların kaplarının çocukların ulaşabileceği ve kapağını açabileceği yerlerde tutulması veya su veya yiyecek depolama kabı olarak kullanılması zehirlenme ve cilt hastalıkları açısından ciddi risk oluşturmaktadır.

Yaralanma: Eldivensiz veya yırtık eldivenlerle çalışmaya ya da kesici alet kullanımına bağlı uzuv kesikleri veya yaralanmalar yaşanabilmektedir.

Kazalar: Makineli tarımın artması, tarlada ya da tarlaya yakın bölgede bulunan çocukların araç kazası geçirme riskini artırmıştır.

Çalışma süresi ve iklim: Çocukların uzun saatler boyunca, aralıksız ve farklı hava koşullarına (çok sıcak, çok soğuk, yağmur altında, çamur veya su içerisinde gibi) maruz halde çalışması sağlık risklerine yol açmaktadır.

Küçük motor kasların sık kullanımı: Küçük el eklemlerinin sık kullanımı eklem harabiyetine ve eklem bölgelerinde enflamasyona sebep olabilmekte ve uzun dönemde fonksiyon kaybına kadar gidebilen sorunlar yaşanabilmektedir.

Yaşam alanının küçüklüğü: 10-15 metrekaarelik tek göz branda veya bezden çadırlarda 4-6 kişinin (yetişkin ve çocuklar) bir arada yaşaması hem bulaşıcı hastalıklar hem de mahremiyetin gözetilememesi açısından risk taşımaktadır. Çocuk koruma bağlamında da yüksek risk oluşturmaktadır.

Hijyen sorunları: Çadır yerleşiminde altyapı sorunları ve sürekli temiz suya erişimin kısıtlı oluşu hijyenin sağlanamamasına dolayısıyla sağlık açısından önemli risklere yol açmaktadır.

Böcek sokması ve alerji: Yaşam alanlarında çevresel ilaçlamanın eksikliği, tarımsal alanın yakınına konuşlanma veya hava koşulları nedeniyle sinek, haşere, akrep veya böcek sokmalarının sık yaşanması ve bu koşulların yol açtığı alerjik reaksiyonlar çocuklar açısından ciddi risklere yol açmaktadır.

Sağlık hizmetlerine erişim ve hizmetlerden yararlanma zorluğu: Yaşam alanlarının sağlık kuruluşlarına uzak olması, yoksulluk, bilgi eksikliği ve sık göç etme akut ve kronik sağlık sorunlarının zamanında tespitini ve tedavisini zorlaştırmaktadır.

Sosyalleşememe: Sosyal alan eksikliği de çocukların sosyal duygusal gelişimi açısından ciddi riskler taşımaktadır.

Beslenme sorunları: Dengesiz ve yetersiz beslenme çocukların sağlığı ve gelişimi açısından önemli riskler taşımaktadır.

İhmal ve istismar: Eğitimsizlik, yoksulluk ve aile nüfusunun kalabalıklığı ile çadır yerleşiminin olumsuz koşulları çocuk ihmal ve istismarına ilişkin riskleri artırmaktadır.

Yolculuk süreci: İnsan taşıyan araçların alabileceği kapasiteden fazla kişinin kontrolsüz ve yanlış şekilde taşınması veya insan taşınması yasak araçlar ile ulaşımına bağlı olarak yaralanma ve hatta ölümle sonuçlanan trafik kazaları sık görülmektedir.

Ayrımcılık: Dili, ırkı veya sırf mevsimlik gezici tarım işçisi olduğu için ayrımcılığa uğrayan çocuk, eğitim de dâhil birçok olanaktan mahrum büyümektedir.

Şiddet: Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların hem barınma hem de çalışma ortamlarında fiziksel veya duygusal şiddet görülebilmektedir.

Etkinlik 4:

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ GÖÇÜ, GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR

AMAÇLAR

Katılımcılar çocuk işçiliği, mevsimlik tarımsal üretimde çocuk işçiliği, mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan çocukların maruz kaldıkları risk faktörleri, Türkiye'deki yasa, düzenleme, proje ve programlar ve mevsimlik gezici tarımda çocuk işçiliğiyle mücadelede sorumlu aktörler üzerine farkındalıklarını artırır.

HEDEF GRUP

Eğitimciler (İdareciler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar)

TOPLAM SÜRE

60 dk.

ZAMANLAMA

- Ben çocukken oyunu 20 dk.
- Mevsimlik tarım işçiliği göçü, gezici tarım işçiliği ve çocuklar üzerine sunum 40 dk.

HAZIRLIK

Bu oturumda sunum yapmanız söz konusu olduğundan oturum öncesinde projeksiyonun çalışıp çalışmadığını kontrol edin.

MATERYALLER

Projeksiyon

UYGULAMA ADIMLARI

1. Katılımcılara, biraz çocukluklarına dönebilmeleri için 'Ben çocukken' isimli bir oyunla oturuma başlayacağınızı söyleyin. Katılımcılardan birbirlerine yakın şekilde ayakta durarak bir çember oluşturmalarını isteyin. Bir katılımcının ortada ebe konumunda olması gerekir. İlk ebe siz olun. Ebe'nin çocukluğuna dair bir özellik ya da bir deneyim paylaşması gerekmektedir. Örneğin 'Ben çocukken çok yaramazdım' gibi. Bu paylaşımdan sonra çemberdekilerden çocukken yaramaz olduğunu düşünenlerin çemberde bulundukları yerden çıkıp bir başkasının yerine geçmesini isteyin. Ancak bir kişi, boşalmış olsa dahi sağ veya solundaki kişilerin yerlerine geçemez. Bu yer değişimi tamamlandığında ortada kalan kişi ebe olur ve çocukluğuna dair bir özellik ya da deneyim paylaşarak oyunu devam ettirir. Oyun 10 dakika süreyle oynanmalıdır.
2. Oturumun ikinci bölümünde katılımcılara mevsimlik tarım göçü, işçiliği ve çocuklar sunumunu etkileşimli olarak aktarın. (Sunuma dair ek bilgiler ve sunumdaki soruların cevaplarını sy. 74'de bulabilirsiniz.)

UYGULAYICIYA NOTLAR

Etkinliğin U düzeninde hareketli sandalyelerle yapılması önerilir.

Ben çocukken oyununu oynatmanın amacı katılımcıları mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan çocukların üzerine düşünmeden önce kendi çocuklukları üzerine düşündürmektir.

Ben çocukken oyunu ayrıca sunum biçiminde uygulanacak oturumda sunumdan hemen önce oynatarak katılımcıların enerji ve konsantrasyonunu artırmayı hedeflemektedir.

Sunumu yaparken etkileşimli ve enerjik biçimde yapmak önemlidir.

SUNUM: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ GÖÇÜ, GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ GÖÇÜ, GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR

BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ

- 18 yaşın altındaki tüm bireyleri çocuk olarak kabul eder.
- Çocukların “ekonomik sömürüden, eğitimi açısından sakıncalı, sağlığı ve fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimi açısından zararlı her tür işten korunması” gerektiğini belirtir.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ'NE GÖRE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

- Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işler;
- Okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini aksatacak işler;
- Okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler;
- Çocukları okullarıyla aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işler.

TÜRKİYE'DE 4857 SAYILI İŞ KANUNU'NA GÖRE

- Çocuk işçi: “On dört yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi”
- Genç işçi: “On beş yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi” olarak tanımlanmaktadır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

- **Tehlikeli işler:** Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleridir. Çocukların alım satımı, ticareti, borç karşılığı çalıştırma, askeri çatışmalarda, kölelik ve benzeri uygulamalarda, pornografide, doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimlerine zararlı olan işlerde kullanılmasını kapsar.
- **Hafif işler:** Çocukların sağlıklarına veya gelişimlerine zarar verme ihtimali bulunmayan, okula devamlarını, mesleki eğitime yönelmelerini veya derslerden yararlanmalarını engellemeyen işlerdir.

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ

- **Tarımsal üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı zamanlarda işçilerin çoğu kez aileleriyle birlikte yaşadıkları yerlerden başka tarımsal alanlara doğru yer değiştirerek mevsimlik tarım işinde çalışmasıdır.**

MEVSİMLİK GEÇİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ

- **Mevsimlik geçici tarım işçiliği ise yoğun tarımsal üretimin yapıldığı, fazladan emek gücüne ihtiyaç duyulan ekim/dikim, sulama, çapa ve hasat dönemlerinde belirli bir süre yerli veya mahalli işçilerin geçici olarak tarım işinde çalışması anlamına gelir.**

DÜNYADA KAÇ ÇOCUK İŞÇİ BULUNUYOR?

DÜNYADA MİLYONDAN FAZLA ÇOCUK, ÇOCUK İŞÇİ OLARAK ÇALIŞTIRILYOR.

DÜNYADA KAÇ ÇOCUK TARIMDA ÇALIŞTIRILYOR?

DÜNYADA MİLYONDAN FAZLA ÇOCUK TARIMDA ÇALIŞTIRILYOR.

DÜNYADA ÇOCUK İŞÇİLER

Çocuk İşçiler	2000	2016
Tehlikeli işlerde çalıştırılanlar	171.000.000	73.000.000
Diğer işlerde çalıştırılanlar	75.000.000	79.000.000
TOPLAM ÇOCUK İŞÇİ SAYISI	246.000.000	152.000.000
Hafif işlerde çalışanlar	106.000.000	66.000.000
TOPLAM ÇALIŞAN ÇOCUK SAYISI	352.000.000	218.000.000

Kaynak: ILO, Çocuk İşçiliği Küresel Tahminler Raporu, 2017

DÜNYADA MEVSİMLİK TARIMDA ÇALIŞAN ÇOCUK İŞÇİLER

Mevsimlik tarımda çalışan çocuklar	2012	2018
Çocukların sayısı	98.000.000	108.000.000
%	58	71

Kaynak: FAO, 2018

TÜRKİYE'DE KAÇ ÇOCUK ÇALIŞIYOR?

TÜRKİYE'DE BİN ÇOCUK ÇALIŞIYOR

TÜRKİYE'DE KAÇ ÇOCUK TARIMDA ÇALIŞIYOR?

TÜRKİYE'DE BİNDEN FAZLA ÇOCUK TARIMDA ÇALIŞIYOR

DOĞRU MU? YANLIŞ MI?

BELLİ KOŞULLARDA ÇALIŞMAK ÇOCUKLAR İÇİN FAYDALI OLABİLİR.

DOĞRU

YANLIŞ

DOĞRU MU? YANLIŞ MI?

TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNİN YAŞAM VE ÇALIŞMA KOŞULLARINI DÜZENLEMeye DÖNÜK ÖZEL BİR YASA BULUNMUYOR.

DOĞRU

YANLIŞ

DOĞRU MU? YANLIŞ MI?

TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞMASI YASALARDA "EN KÖTÜ BİÇİMDEKİ ÇOCUK İŞÇİLİĞİ" OLARAK TANIMLANIR VE YASAKTIR.

DOĞRU

YANLIŞ

TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞMASIYLA MÜCADELE

- 24 Mart 2010 Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkındaki Genelge
- Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)
- 2015 Meclis Araştırma Komisyonu
- 2016 MEB Genelgesi
- 19 Nisan 2017 Mevsimlik Tarım İşçilerine İlişkin Başbakanlık Genelgesi
- 2017-2023 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ ÇOCUKLARIN MARUZ KALDIKLARI RİSKLER

- ÇOCUĞUN CİNSİYETİ
- YAŞI
- ANADİLİ
- ENGELLİLİK DURUMU
- İŞİN GEREKTİRDİĞİ ÇALIŞMA POZİSYONU
- KÜÇÜK MOTOR KASLARIN SIK KULLANIMI
- AĞIRLIK TAŞIMA
- İLACA MARUZ KALMA
- YARALANMA
- KAZALAR
- ÇALIŞMA SÜRESİ VE İKLİM
- YAŞAM ALANININ KÜÇÜKLÜĞÜ
- HİJYEN SORUNLARI
- BÖCEK SOKMASI
- SAĞLIK HİZMETİNE ERİŞEMEME
- BESLENME SORUNLARI
- SOSYALLEŞEMEME
- İHMAL VE İSTİSMAR
- YOLCULUK SÜRECİ
- AYRIMCILIK
- ŞİDDET
- MÜLTECİLİK

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUKLAR

TÜRKİYE'DEKİ YASALARA GÖRE YAŞINDAN KÜÇÜK ÇOCUKLAR MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞAMAZ.

TÜRKİYE'DE ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ÇOĞUNLUĞU HANGİ SEKTÖRDE ÇALIŞIYOR?

- ☐ TEKSTİL
- ☐ AYAKKABICILIK
- ☐ MENDİL SATMA
- ☐ KAĞIT TOPLAMA
- ☐ TARIM
- ☐ ARABA TAMİRİ

TARIMDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELEDE KİMLERİN SORUMLULUĞU VARDIR?

- ☐ HÜKÜMET
- ☐ YEREL YÖNETİMLER
- ☐ SİYİL TOPLUM KURULUŞLARI
- ☐ ÖĞRETMENLER
- ☐ EBEVEYNLER
- ☐ ÇOCUKLAR
- ☐ İŞVERENLER
- ☐ HEPSİ

DOĞRU MU? YANLIŞ MI?

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ÇOCUĞUN SADECE BUGÜNKÜ DEĞİL GELECEKTEKİ YAŞANTISINI DA OLUMSUZ ETKİLER

DOĞRU

YANLIŞ

Etkinlik 5:

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ ÇOCUKLAR İÇİN NELER YAPABİLİRİZ?

AMAÇLAR

Katılımcılar mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan veya mevsimlik tarım işçiliği göçünden etkilenen çocuklar için neler yapabilecekleri üzerine düşünür ve bununla ilgili görüş ve öneriler geliştirir.

HEDEF GRUP

Eğitimciler (İdareciler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar)

TOPLAM SÜRE

60 dk.

ZAMANLAMA

- Görüş geliştirme çalışması (Katılıyorum katılmıyorum) 15 dk.
- Eğitimciler neler yapabilir grup çalışması ve sunumlar 45 dk.

HAZIRLIK

- Görüş geliştirme çalışmasını kolaylaştırmak için sınıfın bir yanına katılıyorum, diğer yanına katılmıyorum yazan birer A4 asabilirsiniz.
- Aşağıdaki linkte yer alan ve Kalkınma Atölyesi Kooperatifi tarafından hazırlanmış olan Sihirli Lamba filmi projeksiyonla deneyerek uygulama sırasında gösterebileceğinizden emin olun. <https://www.youtube.com/watch?v=3kKN-czlhcM&feature=youtu.be>

MATERYALLER

- Poster kâğıdı ve kalemler
- Yapıştırıcı bant
- Projeksiyon

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Katılımcılara bazı yargılar göstereceğinizi, bu yargılara dair görüş geliştirme yoluyla bir tartışma yürütmek istediğinizi belirtin. Aşağıdaki yargıları sırasıyla katılımcılara göstererek görüş geliştirme yoluyla tartışmalarını sağlayın. Görüş geliştirme yönteminde odanın bir tarafı “Evet”, diğer tarafı “Hayır” diyen katılımcıların konumu olarak belirlenir. Kesin karar vermeyen katılımcılar iki yargı arasında yakın oldukları tarafa doğru konumlanır ve tartışma daha az sayıda katılımcının bulunduğu taraftan başlatılır. Aşağıdaki tüm yargılar tartışıldıktan sonra katılımcılara teşekkür edin. Eğer zamanınızın yeterli olmayacağını düşünüyorsanız tek bir yargı tartışılabilir.

“Yoksul çocukların mevsimlik gezici tarım işçiliği yapması mazur görülebilir.”

“Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar için öğretmenlerin yapabileceği fazla bir şey yoktur.”

2.

Yargılar tartışıldıktan sonra katılımcıların dört ayrı grupta “Mevsimlik gezici tarım işçisi ya da mevsimlik tarım işçiliği göçünden etkilenen çocuklar için neler yapabiliriz?” sorusu üzerine çalışmalarını isteyin. Gruplara “öğretmenler”, “idareciler”, “psikolojik danışmanlar”, “diğer çocukların ebeveynleri” diye dört ayrı rol vererek bu soru üzerine çalışmalarını sağlayın. Grup çalışması için 15 dakika süreleri vardır. Grupların geliştirdikleri fikirleri poster kâğıdına yazmasını, birer sözcü seçmesini ve daha sonra 5'er dakikada grubun fikirlerini aktarmasını isteyin.

3.

Etkinlik sonunda Kalkınma Atölyesi'nin “Sihirli Lamba Projesi” filmini katılımcılarla mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarıyla yürütülen bir proje örneği olarak paylaşabilirsiniz.

UYGULAYICIYA NOTLAR

“Sihirli Lamba” filmi Kalkınma Atölyesi Kooperatifi tarafından hazırlanmıştır.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonunun finansal desteği ile Uluslararası Çocuk Merkezi (UÇM) tarafından yürütülen Küçük Hibe Desteği ile Çocukların Sivil Topluma Katılımı Çocuklar için Mikro-Fon Programı faydalanıcılarından Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Atom Film işbirliğinde ve Siber Saygı Derneği katkısıyla yürüttüğü Sihirli Lamba Projesi ile Adana Ovası'nda yaşayan mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerdeki çocukların yaşamlarını “sihirli lamba”yı yani kamerayı kullanarak kendilerince anlatmalarını ve yetişkinlerin onların anlattıklarını duyarak harekete geçmesini amaçlamıştır. Bu çalışmada yetişkinler sadece kolaylaştırıcı ve ilk yolu gösterici olmuştur. Adana Ovası'ndaki Kütüklü Mahallesine yakın mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşadıkları çadır yerleşiminde bulunan çocuklar (ve katılmak isteyen yetişkinler) ile Çocuk Hakları Atölyesi ve Güvenli İnternet Atölyesi ardından 3 gün süren Kısa Film Atölyesi yapılmış, katılım göstermek isteyenler çekim yaptıktan sonra Türkiye'nin bereketli topraklarının [Çukurova] çocuklarının çektikleri ilk kısa film olan “Sihirli Lamba” kurgusu ve montajı yapılarak Ankara'daki gösterim için hazırlanmıştır. Ayrıca tüm süreci ve yaşananları belgeleyen bir fotoğraf albümü basılarak Kalkınma Atölyesi web sayfasında yaygın paylaşımına açılmıştır.

Bu etkinlik uyarlanarak ebeveynlerle de uygulanabilir.

ÇOCUKLAR İÇİN KAPSAYICILIK ETKİNLİKLERİ

Etkinlik 6:

KİMLER VAR KİMLER YOK?⁷⁵

AMAÇLAR

Katılımcılar kendi aralarındaki ortaklıkları ve farklılıkları fark eder. Farklı olarak değerlendirdikleri arkadaşlarıyla ortak yönleri de bulunduğunu keşfeder.

HEDEF GRUP

İlkokul öğrencileri

TOPLAM SÜRE

45 dk.

ZAMANLAMA

- Evet – hayır oyunu 15 dk.
- Çözümleme 20 dk.
- Cümle tamamlama 10 dk.

HAZIRLIK

Sınıfın iki karşılıklı köşesine uzaktan okunabilecek biçimde “EVET” ve “HAYIR” yazan kâğıtlar yapıştırın.

MATERYALLER

Üstünde “EVET” ve “HAYIR” yazan sınıfın iki ayrı köşesine asabileceğiniz ve uzaktan yazıların okunabildiği iki ayrı kâğıt.

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Sınıftaki çocukların ayağa kalkmalarını isteyin ve onlara bazı sorular okuyacağınızı söyleyin. Sizin okuduğunuz soruların yanıtlarına göre “Evet” veya “Hayır” köşesine yerleşmeleri gerekiyor. Eğer çocuklar evet ya da hayır cevabını kendine uygun bulmuyorsa ortada bir yerlerde konumlanmalıdır.

Çocuklara doğru ya da yanlış bir cevap bulunmadığını açıklayın. Her sorudan sonra biraz beklemelerini, çevrelerine bakmalarını ve hangi arkadaşlarının aynı noktaya geldiğini görmelerini isteyin. Çocukların uygun yerlere yerleşmesi için yeterli zaman verin.

⁷⁵ Bu etkinlik Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış olan Mozaik kitabından alınarak uyarlanmıştır. Bkz. Council of Europe ve European Commission (2010), Mosaic: Training Kit for Euro-mediterranean Network, Strasbourg Cedex: Council of Europe. Erişim: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-11>

1. Kimler bu okula yakın oturuyor?
2. Kimler okula yürüyerek geliyor?
3. Kimler okula gelmeyi seviyor?
4. Kimler doğduğu şehirde yaşıyor?
5. Kimler büyüyünce öğretmen olmak istiyor?
6. Kimler matematik dersinden sıkılıyor?
7. Kimler Türkçe dersini seviyor?
8. Kimler beden dersini seviyor?
9. Kimler Türkçeden başka bir dil biliyor?
10. Kimlerin ikiden fazla kardeşi var?
11. Kimlerin ablası var?
12. Kimlerin abisi var?
13. Kimler evde ev işlerini yapıyor?
14. Kimler evde kardeşleriyle ilgileniyor?
15. Kimler futbol oynamayı seviyor?
16. Kimler yerden yüksek oynamayı seviyor?
17. Kimler yemek pişirmeyi seviyor?
18. Kimler yemek yemeyi seviyor?
19. Kimler patates kızartmasını sevmiyor?
20. Kimler şarkı söylemeyi seviyor?

2.

Son soruyu tamamladıktan sonra aşağıdaki soruları kullanarak çemberde çözümlmeye geçin.

- Oyunu oynarken neler hissettiniz?
- Sorulara yanıt vermek zor muydu?
- Sorulara yanıt verirken büyük bir grupta olduğunuzda nasıl hissettiniz?
- Daha küçük bir grupta olmak ne hissettirdi?
- İki gruba da ait olmamak neler hissettirdi?
- Gündelik yaşamımızda bunlara benzer durumlarla karşılaşıyor muyuz? Daha çok insanla birlikte olduğumuz durumlar? Ya da daha az insanla birlikte olduğumuz durumlar?
- Bu oyunda farklı arkadaşlarınızla ortak özellikleriniz olduğunu fark ettiniz mi? Bunlar arasında daha önce bilmediğiniz özellikler var mı?
- Aynı sınıfta farklı farklı özellikleri bulunan çocuklarla bir arada olmanın güzel yanları nelerdir?

3.

Çocukların “Farklı olmak...” diye başlayan bir cümleyi tamamlamalarını isteyin. Mümkün olduğu kadar farklı yanıtlar almaya çalışın.

UYGULAYICIYA NOTLAR

Süreye göre soruların sayısını artırabilir, soruları çocukların çoğaltmasını isteyebilirsiniz.

Sınıftaki öğrencileri tanıdığınız için sorular listesini gözden geçirerek çocukların kendilerini kötü hissedebileceğini düşündüğünüz soruları çıkarmanız ve ihtiyaç olabileceğini düşündüğünüz soruları eklemeniz iyi olur.

Etkinlik 7:

ZORBALIK SAHNELERİ⁷⁶

AMAÇLAR

Katılan çocuklar zorbalık kavramına ilişkin farkındalık kazanır. - Zorbalıkla nasıl mücadele edilebileceğine ilişkin bilgi edinir; zorbalıkla baş etmede kendi yollarını keşfeder ve açıklar.

HEDEF GRUP

İlkokul öğrencileri

TOPLAM SÜRE

45 dk.

ZAMANLAMA

- Zorbalıkla ilgili görüş paylaşma 5 dk.
- Zorbalık sahneleri uygulaması 20 dk.
- Çözümleme 20 dk.

HAZIRLIK

Sınıfın dört köşesini 1,2,3 ve 4 diye numaralandırın.

MATERYALLER

- Poster kâğıdı ve kalemler
- Yapıştırıcı bant
- Projeksiyon

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Çocuklara zorba deyince akıllarına nasıl birinin geldiğini, zorbalığın nasıl bir şey olduğunu sorun. Çocuklardan gelen yanıtlar doğrultusunda zorbalığın bir tür kötü ve eşitsiz muamele (davranış biçimi) olduğu üzerine konuşun. Daha sonra hep beraber zorbalıkla mücadele konusunda bir oyun oynayacağınızı söyleyin.

2.

Çocuklara farklı zorbalık olayları okuyacağınızı söyleyin. Okuduğunuz olayda yer alan duruma karşılık verebilecekleri üç tepkiyi de odanın köşelerine yerleştireceğinizi söyleyin. Çocukların ilgili durumda vereceklerini düşündükleri tepkiye göre sınıfın ilgili köşesine geçmesi gerekiyor. Köşelerden birinde ise herhangi bir tepki yer almayacak. Daha farklı bir tepki vermek isteyen çocukların bu köşeye geçmesi gerekecek.

⁷⁶ Bu etkinlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi tarafından Türkçeye çevirisi yapılan Avrupa Konseyi'nin Pusulacık isimli kılavuzundan alınarak uyarlanmıştır. Bkz. Flowers, N. (2007), Pusulacık: Çocuklar için İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (çev. Metin Çulhaoğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/yayinlar/kitap-kilavuz-rapor/>

Olayı okumanızla beraber çocuklara durumla ilgili tepkilerini belirleyip ilgili köşeye gitmeleri için zaman tanıyın. Çocuklar köşede yerlerini aldıktan sonra onlara neden bu köşede yer aldıklarını, burada durmanın avantajlı ve dezavantajlı yanlarını sorun. Açık köşeyi seçen çocuklara da bu köşedeki tepkilerinin ne olacağını sorun.

OLAYLAR:

*** Sınıftaki arkadaşların sana ad takıp dalga geçiyorlar. Kendini kötü hissediyorsun. Ne yapman gerekir?**

1. Hiçbir şey. Elimden bir şey gelmez.
2. Onlar bana ad takıyorsa ben de onlara ad takarım.
3. Anne babama veya öğretmenime anlatıp yardım isterim.
4. Başka bir şey.

*** Sınıftaki arkadaşların kimse görmezken sana vuruyor ve seni tekmeliyor. Başkasına bu durumu anlatırsan daha fazla acıtacaklarını söylüyorlar. Ne yapman gerekir?**

1. Olup biteni anne babama veya öğretmenime anlatırım.
2. Arkadaşlarımı toplayıp karşılarına hep beraber çıkarım.
3. Bunu yapan kişiye canımın yandığını, rahatsız olduğumu ve bunu kesmesini istediğimi söylerim.
4. Başka bir şey.

*** Sınıftaki arkadaşların bir arkadaşınızın kötü koktuğunu söyleyip onu bütün oyunlardan dışlıyorlar. Ne yapman gerekir?**

1. Olup biteni öğretmenime anlatırım.
2. Kötü kokan biriyle ben de oynamak istemem, o çocukla hiç oynamayız.
3. Arkadaşlarıma çocuğun yıkanamamasının bir nedeni olmalı, bunu anlamaya çalışsak belki destek olabiliriz, derim.
4. Başka bir şey.

*** Sınıfındaki kimi çocuklar hakkında kötü söylentiler yayıyor. Bu yüzden pek çok kişi seninle oynamıyor, hatta seninle konuşmuyor bile. En yakın arkadaşların bile bunların doğru olabileceğini düşünmeye başlıyor. Ne yapman gerekir?**

1. Hiçbir şey. Eğer herkes söylentilerin doğru olduğuna inanıyorsa zaten bana kimse inanmayacaktır.
2. Ben de onlar hakkında kötü söylentiler yaymaya başlarım.
3. Söylentilerin doğru olmadığını herkese söylerim.
4. Başka bir şey.

*** Arkadaşlarından birisinin okuması ve yazması zayıf olduğu için alay ediyorsun. Başka çocuklar da alay ediyorlar. Çocuk artık tek başına oturmaya başladı. Bir gün ağladığını gördün. Ne yapman gerekir?**

1. Hiçbir şey. Benim yapabileceğim bir şey yok.
2. Onunla alay etmekten vazgeçip neden ağladığını sorarım.
3. Ona başkalarının yanında bir daha kendisiyle alay etmeyeceğimi söylerim.
4. Başka bir şey.

3.

Tüm olaylar okunup tepkiler üzerine konuşulduktan sonra çembere geçin ve aşağıdaki soruları kullanarak çocuklarla çözümleme yapın. Cevapları poster kâğıdına listeleyn.

- Farklı zorbalık durumlarında neler hissettiniz?
- Bu durumlar size tanıdık geldi mi?
- Kendilerine zorbalık yapılan çocukların desteğe ihtiyacı var mıdır?
- Bu çocuklar nereden destek alabilir?
- Zorbalık yapanlara bu davranışlarını değiştirmeleri için nasıl yardımcı olunabilir?
- Zorbalık yapanlara kimse engel olmazsa ne olur?
- Zorbalığa uğradığımızda ne yapabiliriz? Kime ya da nereye başvurabiliriz?

4.

Çocuklara akran zorbalığına uğradıklarında ya da tanık olduklarında trafik ışıklarını hatırlamalarını söyleyin.

Kırmızı ışıktaki DUR: Sakinleşmeye çalışıyoruz ve derin bir nefes alıyoruz. Bu durum karşısında kendimizin ve karşımızdaki arkadaşlarımızın ne hissettiğini anlamaya çalışıyoruz.

Sarı ışıktaki DÜŞÜN: Sorunu belirlemeye, soruna yönelik yapabileceklerimize ve onların ne gibi sonuçları olabileceğine dair düşünüyoruz. Her duruma özgü, farklı bir çözüm üretmek gerekir.

Yeşil ışıktaki SEÇ ve HAREKETE GEÇ: Seçtiğin yöntemi uygula ve destek alabileceğin ve güvendiğin bir kişiyle konuş. Yapılabilecekler arasında şunlar yer alabilir:

- Zorbalık yapan kişiye hislerini açıklayıp durmasını söylemek.
- Zorbalık yapan kişiyle iletişimin zor olacağını düşünüyorsa o anda hiçbir şey yapmamak.
- Her koşulda davranışın tekrarlanmaması için güvenilen birinden (öğretmen, aile büyüğü, arkadaş, psikolojik danışman...) destek almak.

UYGULAYICIYA NOTLAR

Akran zorbalığı konusunda çocuklarla çalışmak çocukların duygu, düşünce ve deneyimlerini paylaşması ve bu konuya ilişkin bilgi ve beceriler edinmesi açısından çok önemli olsa da tek başına yeterli değildir. Çocukların akran zorbalığıyla baş etme yollarını geliştirmelerini sağlamak için girişkenlik, kendini ifade etme, hayır deme gibi becerilerini geliştirmeleri gereklidir. Ayrıca çocukların yanı sıra eğitimcilerin ve ebeveynlerin de bilgilendirilmesi ve güçlendirilmesi önemlidir. Bunların yanında okulda akran zorbalığını önlemeye yönelik mekanizmaların oluşturulması ve bunlar hakkında çocuklara bilgi verilmesi önerilir.

Etkinlik 8:

BEN KİMİM?⁷⁷

.....

AMAÇLAR

- Katılan çocukların farklı ve ortak yönlerini keşfetmesi.
- Çocuklar arasında farklılıklara saygı geliştirmek.

.....

HEDEF GRUP

Ortaokul öğrencileri

.....

TOPLAM SÜRE

45 dk.

.....

ZAMANLAMA

- Beyin fırtınası 5 dk.
- Yıldızların çizilmesi 10 dk.
- Yıldız karşılaştırma 15 dk.
- Çözümleme 15 dk.

.....

MATERYALLER

Kâğıt ve kalemler

.....

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Katılımcılara bir insanla ilk tanıştıklarında, o insan hakkında nelerin önemli ya da ilgi çekici olduğunu sorun. Bir insanı tanımak için ihtiyaç duyulan bilgilerin sınıflandırılması üzerine bir beyin fırtınası yapın. Örneğin isim, yaş, cinsiyet, milliyet, ailedeki rol, müzik zevki, hobiler, spor, sevdiği ve sevmediği şeyler vs.

2.

Daha sonra katılımcıların kendileri için birer yıldız çizmelerini isteyin. Kimliklerinin en önemli 8 özelliğini yıldızın köşelerine yazmalarını isteyin.

77 İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin çevirisini yaptığı Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'nda yer alan "Ben Kimiz" isimli etkinlikten uyarlanmıştır. Bkz. Brander vd. (2008), Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (çev. Burcu Yeşiladalı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 257. Erişim: https://insanhaklari Merkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/13/pusula_istanbulbilgiuniversitesiyayinlari.pdf

3.

Daha sonra katılımcıların odanın içinde dolaşarak çizdikleri yıldızları karşılaştırmalarını isteyin. Bir başka katılımcıyla ortak bir ışın bulduklarında ışının yanına birbirlerinin ismini yazmalılar.

4.

Çembere geri döndüğünüzde katılımcılarla aşağıdaki sorular eşliğinde çözümleme yapın:

- Grup üyeleri kendileri hakkında neler öğrendi? Birbirleri hakkında neler öğrendi?
- Yıldızları karşılaştırırken şaşırtıcı şeyler oldu mu?
- Grubun çeşitli olması ortamı daha ilginç hale getiriyor mu?
- Aynı şeyleri yapmayı sevdiğini yeni keşfeden katılımcılar oldu mu?
- Farklı özelliklere sahip olmanın avantajları var mı? Nelerdir?
- Farklı özelliklere sahip olmanın dezavantajları var mı? Nelerdir?
- İnsanlara ya da çocuklara farklılıklarından dolayı kötü davranıldığına tanık oldunuz mu? Onlara isimler takıldığına, onlardan uzak durulduğuna, grupların dışında bırakıldıklarına?
- Bu durumların ortadan kaldırılması için neler yapabiliriz?

UYGULAYICIYA NOTLAR

Katılan çocuklar arasında çeşitli kimlik özellikleri dolayısıyla hâlihazırda ayrımcılığa uğrayan çocuklar olabilir. Ayrımcı davranışların yeniden üretilmemesine özen gösterin.

- Önyargıları ve ayrımcı davranışları ortadan kaldırmayı tüm sınıfı kapsayacak bütünlüklü bir süreç olarak planlamakta fayda vardır. Bu konuda kısa zamanda dönüşüm yaratmak çok kolay olmayabilir.

Etkinlik 9:

SEVGİLİ GÜNLÜK⁷⁸

.....

AMAÇLAR

Katılan çocuklar diğer öğrencilerle duygudaşlık geliştirir; karşılaşılabilecekleri ayrımcı tutum ve davranışların farkına varır.

.....

ÖZET

Katılımcılar gruplar halinde kendilerine verilen günlük yazıları üzerine çalışır, genel grupta paylaşımda bulunur ve anlatıları sorular aracılığıyla çözümler.

.....

HEDEF GRUP

Ortaokul öğrencileri

.....

TOPLAM SÜRE

45 dk.

.....

ZAMANLAMA

- Katılımcıların günlük yazılarını incelemesi 20 dk.
- Genel grupta çözümleme 25 dk.

.....

HAZIRLIK

Eğer ihtiyaç duyarsanız bu etkinlikte yer alan günlük yazılarını çocukların gündelik gerçekliğine veya ihtiyaçları olan öğrenme hedeflerine uygun olarak uyarlayabilirsiniz.

.....

MATERYALLER

- Poster kâğıdı ve kalemler
- Projeksiyon

.....

UYGULAMA ADIMLARI

1.

Katılan çocukları üç gruba ayırın ve her gruba üç ayrı günlük yazısından birini verin. Çocukların günlüklerini okumamıza izin verdiğini söyleyin. Katılımcılar yazıları bireysel olarak da okuyabilir hatta eğitim ortamı uygunsa bir katılımcı günlük yazısını gruba sesli olarak da okuyabilir.

78 Sevgili Günlük Etkinliği Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Gönüllüleri için Destek Atölyeleri arasında yer almaktadır; TECV'in izniyle kitapta bu etkinliğe yer verilmiştir. Etkinlik Pusulacık'ta yer alan Sevgili Günlük isimli etkinliğin uyarlamasıdır. Bkz. Flowers, N. (2007), Pusulacık: Çocuklar için İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (çev. Metin Çulhaoğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, sy. 180. Erişim: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/yayinlar/kitap-kilavuz-rapor/>

2.

Günlük yazıları okunduktan sonra çocukları çemberde bir araya toplayın ve beden dersinde yaşananları sırayla anlatmalarını sağlayın. Bunlardan her birinde durun ve kendi karakterlerinin ne yapmış, ne düşülmüş ve ne hissetmiş olduğunu çocuklara sorun.

3.

Aşağıdaki soruları sorarak çemberde genel olarak durumu çözümleyin:

- Günlük yazılarını okuyunca siz kendinizi nasıl hissettiniz? Neler düşündünüz?
- Beden dersinde olanlara baktığınızda yanlış anlamalar var mı? Birbirlerini nerelerde yanlış anladılar?
- Bu yanlış anlamalar ne olsaydı meydana gelmezdi?
- Başkaları hakkında yanlış yargılarda bulunursak ne olur?
- Bunlardan kaçınmak için neler yapabiliriz?
- Böyle bir beden dersi hoşunuza gider miydi? Evetse neden, hayırsa neden?
- Sizce beden dersinde olanlar gerçekçi mi?
- Sizce arkadaşlık nedir? Neden insana iyi gelir?
- Farklı özelliklere sahip olmak ya da farklı koşullarda yaşıyor olmak arkadaşlık kurmanın önünde engel yaratabiliyor mu? Bunun için neler yapılabilir?
- Bu günlük yazılarındaki çocukların herhangi bir hakkı ihlal ediliyor mu?
- Evetse bunları önlemek için neler yapılabilir?

UYGULAYICIYA NOTLAR

Etkinliği çeşitlendirmek için çocukların bu günlük yazılarındaki durumları anlatan resimler çizmelerini de sağlayabilirsiniz. Ancak her koşulda bu etkinlikte çocukların duygularını ve düşüncelerini paylaşabilecekleri çözümleme aşaması için yeterli zaman ayırmak gereklidir.

Günlük yazılarında geçenler çocukların gerçek yaşamlarına çok benziyorsa bu durum onları zorlayabileceğinden, günlük yazılarını uyarlamanız gerekebilir.

Etkinliğe öyküde geçen koşullardakine benzer koşulları bulunan çocuklar dâhil olduğunda (engellilik, yoksulluk, mültecilik gibi) yapılan yorumların çocuklar açısından örseleyici olmaması için özen gösterin, önlem alın.

Etkinliğe ilişkin çözümlemelerde çocukların kalıpyargısal cümleler kurabileceğini akıldan çıkarmayın. Bu koşullarda kalıpyargıların esnemesi ve kapsayıcılığın artması için neler yapacağınız konusunda hazırlıklı olun.

GÜNLÜK YAZILARI

Ayşe'nin o günkü beden eğitimi dersi için günlüğüne yazdığı yazı şöyledir:

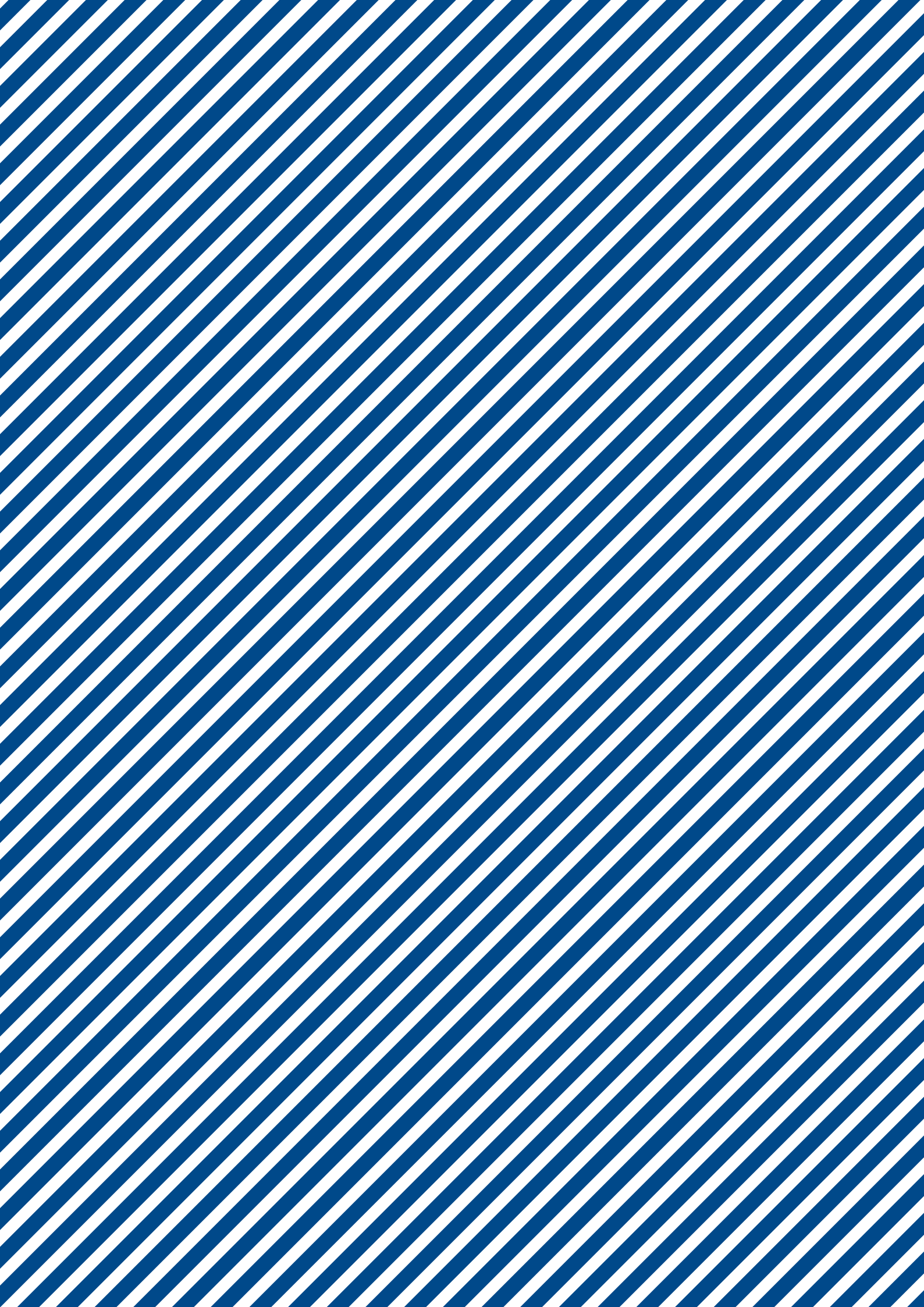
Bugün beden dersinde gerçekten çok sıkıldım. Öğretmen önce Hamude beden kıyafetlerini getirmede diye on dakika onunla uğraştı. Çocuk zaten dil bilmediğinden öğretmenin ne dediğini de anlamıyor. Öğretmen on defa ona bizim kıyafetlerimizi gösterdi ve bu eşofmanları giymesi gerektiğini anlatmaya çalıştı. Çocuksa öğretmenin yüzüne bile bakmıyor tabii ki hiçbir şey anlamıyor. Bu Suriyelilerin kafası tam çalışmıyor gibi. Biz de öylece bekledik durduk. Sonra nihayet ders başladı önce yakan top oynayacağız diye sevindim ama bunu da Tuna bir türlü beceremiyor. Attığı topu tutamıyor bile! Yapamadığına kızdığından birden bağırırmaya çalıştı. Sonraki on dakikamız da öğretmenin onu oyundan çıkmaya ikna etmeye çalışmasıyla geçti. Sonunda öğretmen Tuna'ya bağırırmaya başlayınca Tuna ikna oldu ve nihayet kenara geçti. Tabii ki sonunda yakan top oynayacak zaman kalmadı. Öğretmenimiz çok yorulduğundan dersin kalan yarısında herkes serbest, istediğinizi oynayın dedi. Ben de basketbol topunu kaptığım gibi potaların oraya koştum. Oğlanların hepsi de peşimden geldi ama potaya vardığımızda "Sen kızsın oynayamazsın, ver şu topu" demeye başladılar. Ben onlara "Oynayabiliyorum, bakın çok iyi atıyorum" dedim ve birkaç şut attım. Şutlarımın hepsi potaya girdi ama onların umurunda değildi. Resmen ben orada hiç yokmuşum gibi kendi kendilerine öbür potaya geçtiler ve oynamaya başladılar. Kızlar oynayamazmış! Dersin kalanını kız arkadaşlarla yakalamaca oynayarak geçirdim. Bu aptal oğlanlardan kurtulup basketbol oynamanın yolunu mutlaka bulacağım.

Engelli öğrenci Tuna'nın günlüğünde o günkü beden eğitimi dersini anlattığı bölüm şöyledir:

Beden derslerini çok seviyorum. Ama sadece hepimiz istediğimiz gibi serbest kaldığımız zaman. Herkesin hep birlikte top oynaması gerekince bana çok zor geliyor. Top ortaya çıktığı zaman gerçekten oradan ışınlanıp kurtulmak istiyorum. Arkadaşlarım gibi topu tutamıyorum ve benimle dalga geçiyorlar. Sinirlenip bağırdığım zaman da suçlu ben oluyorum. Bugün de aynı şey oldu yine. Önce öğretmen bir çocuğa kıyafetleri yüzünden bağırdı. Çocuğun adını bilmiyorum. Suriyeliymiş. Nerdeyse her beden dersinin başında aynı şeyi dinliyoruz. Çocuk kıyafetini giymiyor diye öğretmen bağılıyor, biz dinliyoruz. Bu kıyafetleri giymek bana da başta zor gelmişti. Ben hep aynı şeyleri giymek isterim, böyle hışırtilı şeyler giymek bana zor gelir. O zaman öğretmenimiz başkaydı. Çok tatlı biriydi. Benim kıyafete alışmam neredeyse bir sene sürdü ama bana hiç kızmadı. Şimdi olsa bu öğretmen bana kızardı herhalde. Neyse zaten bugünkü beden dersinde de bana çok kızdı. Ahmet bana "Toparlık Tuna topu tutamaz!" diye bağırınca tepemin taşı attı ve bağırırmaya başladım. Sonra öğretmen beni zorla oyundan çıkardı. Ahmet'e bir şey dediği yok! Sonra da bütün sınıfı serbest bıraktı. Sınıftaki çocuklar benimle oynamak istemediler. Tek başıma dolaştım. Bahçedeki kantine doğru gittim. Aslında gitmemiz yasak ama oradaki ablayla konuşmayı seviyorum. Ama o da bugün yoktu. Giderken potaların orada Ayşe'yi gördüm. Ama ben geri dönerken Ayşe yoktu, çocuklar oynuyordu. Uff, hiçbir zaman basketbol oynamayı beceremeyeceğim.

Suriyeli öğrenci Hamude'nin beden eğitimi dersinden sonra günlüğüne yazdığı yazı şöyledir:

Bugün öğretmen yine beni kıyafetlerim için azarlayarak derse başladı. Türkçe bilmesem de artık "Kaç defa söyleyeceğim" sözcükleri kulaklarımda yankılanıyor. Çok aşağılayıcı bir şeyler olmalı, belki de öğretmen bana küfrediyor. Bilmiyorum. Evimiz zemin katta ve beden kıyafetlerini yıkadığımızda günlerce kurutamıyoruz. O yüzden ancak üç günde bir onları giyebiliyorum. Bunu da öğretmene anlatamıyorum. Okulda kimse Arapça bilmiyor. Annemin de anlatması imkânsız çünkü o da Türkçe bilmiyor. Gerçekten çok mutsuzum. İnsanın arkadaşlarının, öğretmenin kendini anlaması ne büyük bir şeymiş. Türkiye'de öğretmenlerin hepsi kötü! Okulda her gün günün bitmesi için dakikaları sayıyorum nerdeyse. Sınıfta bir tek iki çocuk benimle oynuyor. Onlar da sık sık okula gelmiyorlar. Zaten geldiklerinde de genelde kendileri takılıyorlar. Onlardan başka arkadaşım yok diyebilirim. Onlar da arkadaşım mı bilmiyorum çünkü söylediklerini anlayamıyorum. Neyse ki tenefüsler var ve o zaman birkaç Suriyeli çocukla oynayabiliyorum. Neyse uzattım. Beden dersinde öğretmen benimle uğraşmayı bıraktıktan sonra çok utandığımdan bahçenin köşesindeki banka oturdum. Öğretmen zaten fark etmedi. Diğer çocukların yanına gitmek istemedim. O sırada biraz sonra o sorunlu bir tane çocuk var, onun bağırmaya başladığını, sonra da öğretmenin ona bağırmaya başladığını duydum. Üzerimde toplanan dikkatin dağılmasına çok sevindim. Sonra öğretmen herkesi serbest bıraktı. Dersin kalan kısmını bankta sessizce oturup tenefüsün gelmesini bekleyerek geçirdim.

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

Akço, S. (2018a). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Kurumsal Boşluk Analizi ve Öneriler. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/KURUMSAL-BOSLUK-ANALIZI-VE-%C3%96NERILER-Tar%C4%B1msal-Uretimde-Cocuk-%C4%B0sciliginin-Onlenmesine-Yonelik.pdf>

Akço, S. (2018b). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Diger/YASAL%20BOSLUK%20ANALIZI%20VE%20ONERILER.pdf>

Beyazova, A. (2018). Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimciler Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/COCA_%C3%87ocuklsciligiElKitabi.11.06.19.pdf

Brander, P., Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M., Oliveira, B., Ondrácková, J., Surian, A., Suslova, O. (2008). Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (çev. Burcu Yeşiladalı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/13/pusula_istanbulbilgiuniversitesiyayinlari.pdf

Council of Europe ve European Commission (2010). Mosaic: Training Kit for Euro-mediterranean Network. Strasbourg Cedex: Council of Europe. Erişim: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-11>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi Sunumu. Erişim: <http://app.csgeb.gov.tr/isggm/oshaturkey/sunumlar/104.pdf>

Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı 2017-2023. Erişim: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligmucadele_2017_2023_tr.pdf

Dedeoğlu, S. ve Bayraktar, S. (2018). Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/YOKSULUN-UMUDU-COCUK.pdf>

FAO (2018, 12 Haziran). Child labour in agriculture is on the rise, driven by conflict and disasters. Erişim: <http://www.fao.org/news/story/en/item/1140078/icode/>

Flowers, N. (2007). Pusulacık: Çocuklar için İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (çev. Metin Çulhaoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/yayinlar/kitap-kilavuz-rapor/>

Genç Hayat Vakfı, (2018). Türkiye’de Mevsimlik Tarım, Yaşam Koşulları ve Çocuk İşçiliği Gerçeği Politika Önerileri Kitapçığı. Erişim: https://genchayat.org/wp-content/uploads/2018/10/genchayatvakfi_politikaonerilerikitapcigi.pdf

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (No. 6331). Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6331.pdf>

Kalkınma Atölyesi (2012). Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar Sorun Analizi ve Politika Önerileri. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-ISCILIGI-VE-COCUKLAR-SORUN-ANALIZI-VE-POLITIKA-ONERILERI.pdf>

Kalkınma Atölyesi (2013). Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-GOCUNDEN-ETKILENEN-6-14YAS-GRUBU-COCUKLAR-ICN-TEMEL-ARASTIRMA.pdf>

Kalkınma Atölyesi, (2017). Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIM-ISCILERI-BASBAKANLIK-GENELGESI.pdf>

Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall. Erişim: <https://learningfromexperience.com>

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Konulu Genelge (No.2010/6) (2010, 24 Mart). Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm>

Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu Genelge (No. 2016/5) (2016, 21 Mart). Erişim: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1771.pdf>

Mevsimlik Tarım İşçilerine İlişkin Başbakanlık Genelgesi (No.2017/6) (2017, 19 Nisan). Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170419-8.pdf>

Öz, C. S. ve Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, (1): 94-111. Erişim: <http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayi1/05.pdf>

Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (No. 6356) (2012, 7 Kasım). Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf>

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (No. 5510) (2006, 16 Haziran). Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>

Sürmeli, A. ve Yasin, Y. (2018). Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri: Narenciye, Pamuk, Fındık Hasadı Örneği. Ankara: Kalkınma Atölyesi. Erişim: <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/13/SAGLIK%20RISKLERI%20RAPORU.pdf>

Şimşek, Z. (2012). Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011. Harran Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. Erişim: https://mevsimliktarimiscileri.org/files/dosya/1_3_635375887123669165.pdf

Türkiye İstatistik Kurumu (2020, 31 Mart). Haber Bülteni, Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019. Erişim: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>

Uyan Semerci, P. (2012). "Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (ed.), Ayrımcılık: Sosyolojik ve Eğitimsel Perspektifler içinde, s. 189-199. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uyan Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017a). Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları Özeti, Politika Alanları ve Uygulama Önerileri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim: <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2019/12/20/ozet-rapor-adanada-mevsimlik-gezici-tarim-iscilerinin-cocuklari.pdf>

Uyan Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017b). Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum: Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Erişim: <http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/ben-kendim-bu-CC%88yu-CC%88du-CC%88m-demiyorum-rapor.pdf>

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., ve Durmuş, G. (2020, 6 Nisan). Çocuk İşçiliğine Dair Her Bir Sayı Bir Çocuğun Yaşamıdır. Bianet. Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/222544-cocuk-isciligine-dair-her-bir-sayi-bir-cocugun-yasamidir>

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Kavak, S. (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu. İstanbul: Hayata Destek Derneği. Erişim: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2014/12/mevsimlik-gezici-tarim-isciligi-2014-arastirma-raporu.pdf>

Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim Akkan, B., Kılıç, Z., Oy, B., Uran, Ş. (2012). Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali"ni Anlamak İstanbul Örneği. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

**EK: SAYFA 50 İÇİN CEVAP ANAHTARI VE
EK BİLGİLER**

EK: SAYFA 50 İÇİN CEVAP ANAHTARI VE EK BİLGİLER

Bu sunumun amacı sunuma katılanlara çocuk işçiliğinin ne olduğuna ve olmadığına dair genel bilgiler vermektir. Uluslararası standartlara ve yasalarımıza göre çocukların çalışması ancak çocukların haklarını ihlal etmediği sürece kabul edilebilir. Çocukların eğitim, sağlık, çalışma, gelişme, dinlenme, oyun gibi BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de ayrıntılı olarak tanımlanan hakları vardır; çalışmaları ancak hiçbir hakları ihlal edilmediği takdirde kabul edilebilir.

1- Dünyada 150 milyondan fazla çocuk işçi bulunuyor.

2- Dünyada 100 milyondan fazla çocuk tarımda çalıştırılıyor.

3- TÜİK Çocuk İşgücü Anketi 2019 Sonuçlarına göre Türkiye’de 720 bin çocuk çalışıyor.
Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>

4- TÜİK 2019 istatistiklerine göre Türkiye’de 221 bin çocuk tarımda çalışıyor.

5- Yanlış.

Mevsimlik gezici tarım, KOBİ’lerde ağır ve tehlikeli işler ile sokakta çalışma Türkiye’de “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri” olarak tanımlandığından bu alanlarda 18 yaşından küçüklerin çalışması kesinlikle yasaktır. Ayrıca çocukların eğitim, sağlık, gelişme, dinlenme, oyun gibi BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de ayrıntılı olarak tanımlanan hakları vardır; herhangi başka bir işte çalışmaları da ancak işin süresi, içeriği, ortamı ve diğer çalışma koşulları bakımından çocuğun tüm hakları korunduğu ve ihlal edilmediği takdirde kabul edilebilir.

Bu slaytı gösterdiğinizde slaytta yer alan yargıya katılan, katılmayan ya da arada kalan katılımcıların el kaldırmalarını isteyebilir, her gruptan birkaç kişinin görüşünü dayandırdığı nedenleri paylaşmasını isteyebilirsiniz.

6- Doğru.

Türkiye’de mevsimlik gezici ve geçici tarım işçileriyle ilgili özel bir yasa yoktur. Ancak İş Kanunu’nun izin ve çalışma süresi, sözleşme ve fesih gibi çeşitli maddelerinde ve bazı diğer kanunlarda mevsimlik işlere değinilmiştir. Türkiye’de kendilerine özgü bir yasa bulunmadığından tarım işçilerinin çoğunluğu Borçlar Kanunu’na tabidir, sadece 51 ve daha fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerinde çalışanlar İş Kanunu’ndan yararlanabilmektedir. Dolayısıyla tarım işçilerinin çoğunluğu sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin, hastalık izni, iş sağlığı ve güvenliği yaptırımları gibi haklardan mahrum olarak, kanunda öngörülenin çok üstünde çalışma süreleriyle ve asgari yaş kuralları gözetilmeden çalıştırılmaktadır. Ailecek çalışan tarım işçileri içinde en dezavantajlı kesim olan önemli sayıdaki çocuğun haklarının gözetilmesi ve çocuk işçiliğinin önlenmesi bakımından acil önlemlere ihtiyaç vardır.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.

Öz, C. S. ve Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, (1): 94-111. Erişim: <http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayi1/05.pdf>

Mevsimlik tarım alanını düzenlemek amacıyla yayımlanmış önemli bir Genelge 24 Mart 2010 tarihli ve 2010/6 sayılı Başbakanlık Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkındaki Genelge’dir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin ulaşım, barınma, sağlık ve eğitim bakımından desteklenmesi için alınacak önlemleri içeren bu Genelge

merkezi ve yerel idarelere özel görevler yüklemiş; merkezde “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu”, yerelde ise “İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulmasını öngörmüştür. Genelgeye göre işçilerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının ihtiyaç varsa taşınmalı veya mobil eğitim olanaklarından faydalanılarak göç ettikleri yöredeki okullara misafir öğrenci olarak alınması öngörülmüştür. Çocukların okula devamını sağlamak için şartlı nakit transferi ya da diğer sosyal yardımlar kullanılabilir. Ancak bu önlemlerin etkin ve yaygın biçimde uygulanmasıyla ilgili sorunlar vardır.

2010 yılı Genelgesi’ne dayanarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) uygulanmıştır. Projenin amacı mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut durumlarının iyileştirilmesidir. 2014 yılından itibaren METİP için bütçe ayrılmazken, METİP kapsamındaki hizmetlerin 2014 yılından itibaren Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediye Başkanlıkları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı gibi kurumlarca yürütülmesine karar verilmiştir.

13 Ocak 2015’te mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını araştırmak üzere TBMM’de bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş; Komisyon ulaşım sorunlarının çözülmesi, barınma alanının devlet tarafından sağlanması, sağlık sorunlarının çözümü için toplum sağlığı merkezlerinin kullanılması, sosyal dışlanmaya karşı aktif içerme çalışmaları yapılması, mevsimlik tarım işçisi kadınların analık sigortasından yararlandırılması, çocuk işçi çalıştırmanın engellenmesi, örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılması ve işçilerin çalışmak için geldikleri yerde oy kullanmasının sağlanması gibi önerilerde bulunmuştur.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kapsamında da 21 Mart 2016 tarihinde 2016/5 sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi konulu Genelge yayınlanmıştır. Uygulayıcısı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü olan Genelge mevsimlik tarım işçisi olarak aileleriyle birlikte göç eden çocukların bulundukları yerde eğitime katılımını öngörmüştür. Bu mevsimlik tarım işçisi çocukların okula erişimini ve devamını sağlamak için ilgili il ve ilçe müdürlüklerinde norm fazlası öğretmen atanmasını ve “Takip Ekipleri” kurulmasını öngörmüştür.

Mevsimlik gezici tarım işçilerine ilişkin yayımlanan 19 Nisan 2017 tarihli ve 2017/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi de sağlık, barınma, beslenme vs. gibi koşulların yanı sıra çocukların eğitimine dair önlemler alınmasını öngörmüştür. Buna göre okul çağına gelmemiş çocuklar için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler il müdürlükleri tarafından geçici yerleşim alanlarında görevlendirilecek çocuk gelişim uzmanlarınca eğitim ve bakım hizmetlerinin sunulması, Milli Eğitim il müdürlüklerince geçici yerleşim alanlarında eğitim ve sosyal faaliyetler için bina oluşturulması ve 2016/5 sayılı MEB Genelgesi hükümleri doğrultusunda zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitimlerinin devam ettirilmesi gereklidir. Bu bağlamda şartlı nakit transferi gibi teşvik edici tedbirler uygulanırken çocukların okul kıyafetleri ve malzemelerinin valiliklerce Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından temin edilmesi ve özel eğitime ihtiyacı olan çocukların rehberlik araştırma merkezi müdürlükleri tarafından eğitim imkânlarından yararlandırılması öngörülmüştür. E-okul’da kayıtlı çocukların kayıtlarının e-METİP’e aktarılacağı belirtilmiştir. 2017/6 Başbakanlık Genelgesiyle beraber 2010/6 sayılı Genelge yürürlükten kaldırılmıştır.

2017 yılında yayımlanan 2017-2023 Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı’nda “Tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuklar” öncelikli hedef grupları arasında kabul edilmiştir. Program’da sıralanan önlemler arasında, 50 ve altında sayıda işçi çalıştıran işletmelerin de İş Kanunu ve ilgili düzenlemelere tabi olması, çocuk işçilerin, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı mevsimlik tarım işlerinde çalışmalarının açık ve net olarak yasaklanması, mevsimlik tarımda çocuk işçiliği ile ilgili denetleme önceliklerinin ilgili kurumlara iletilmesi, kolluk kuvvetlerinin çocuk işçiliğini denetlemesine yönelik düzenleme yapılması, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinden ve mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitiminden ve sosyal hizmetlere erişiminden sorumlu kurumların taşra teşkilatının güçlendirilmesi, okul sosyal hizmet birimlerinin pilot illerde kurulması ve çalışma alanına çocuk işçiliği konusunun dâhil edilmesi, mevsimlik tarım işçisi

ailelerle ilgili düzenli ve ayrıntılı veri toplanması, bu aileler için koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, farkındalığın artırılması gibi çocukları ve ailelerini ilgilendiren pek çok önlem yer almıştır.

Yürürlüğe konulan düzenlemelere, programlara ve uygulamalara rağmen Türkiye’de mevsimlik tarım göçüne katılan ailelerin çocuklarının pek çok riskle karşı karşıya olduğunu gösteren birçok çalışma vardır.

7- Doğru.

Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2008 yılında mevsimlik gezici tarım işçiliğini “en kötü biçimdeki çocuk işçiliği” biçimlerinden biri olarak tanımlamıştır. Ayrıca Türkiye 2015 yılına dek çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmayı taahhüt etmiştir. Bu taahhüt devletin bu alandaki sorumluluğunun altını çizse de Türkiye’deki sorunun büyüklüğü düşünüldüğünde iyimser bir hedef olarak kalmıştır. Türkiye’ye zorunlu göçle Suriye, Afganistan, Irak ve diğer ülkelerden gelen çocukların da mevsimlik tarım işinde yaygın olarak çalıştırıldığı düşünüldüğünde aynı dönemde sorunun ortadan kalkmak yerine genişlediği düşünülebilir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonundaki 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Strateji kapsamında, 2023 yılında özellikle sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici ve geçici tarımda gerçekleşen çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri tamamen ortadan kaldırılacak, diğer alanlardaki çocuk işçiliği ise %2’nin altına düşürülecektir.

8- 18 yaşından küçük.

Mevsimlik tarım işçiliği “en kötü biçimdeki çocuk işçiliği” biçimlerinden biri olduğundan 18 yaşından küçük bireyler mevsimlik tarım işçisi olarak çalışamaz.

9- Tarım.

10- Hepsi.

Ancak öğretmenlerin rolü çok önemli.

11- Doğru.

Bu slaytı gösterdiğinizde slaytta yer alan yargıya katılan, katılmayan ya da arada kalan katılımcıların el kaldırmasını isteyebilir, her gruptan birkaç kişinin görüşünü dayandırdığı nedenleri paylaşmasını isteyebilirsiniz.

Bu kılavuz; yaşamlarında eşitsizliklerle baş etmek durumunda olan tüm çocukların eğitime gerçek anlamda katılımlarını, okullarda ve sınıflarda daha mutlu ve daha değerli hissetmelerini sağlamak amacıyla eğitimcilere yönelik hazırlandı. Bu kılavuzun okullarda bu konuya dair farkındalık kazandırılmasına katkı sunmasını ve geliştirilecek etkili çözümlere vesile olmasını umuyoruz.

Çocuk işçiliği ile mücadele birçok paydaşla beraber çocuğun üstün yararını önceleyerek, ortak akıl geliştirmeye mümkün olabilecek çok katmanlı bir sorun. Siz, değerli eğitimcilerin de desteği ile birlikte düşünerek, üretmek, işbirlikleri kurarak ve deneyimlerinizden faydalanarak bu yolda önemli adımlar atabileceğimize inanıyoruz.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ GÖÇ ÇALIŞMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

santralistanbul Kampüsü

Eski Silahtarağa Elektrik Santrali Kazım Karabekir Cad. No:2/13 34060 Eyüpsultan-İstanbul
rc.mig@bilgi.edu.tr